

УНИВЕРЗИТЕТ "СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ"

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ - СКОПЈЕ

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОГИЈА

ПОСЛЕДИПЛОМСКИ СТУДИИ ПО ПЕДАГОГИЈА

**ВРЕДНУВАЊЕ НА УЧЕБНИЦИТЕ
ПО АНГЛИСКИ ЈАЗИК ВО СРЕДНОТО
СТРУЧНО ОБРАЗОВАНИЕ**

Магистерски труд

Ментор:

проф. д-р Марија Тофовиќ

Кандидат:

Афродита Давко

Скопје, мај 2013

СОДРЖИНА	Стр.
ВОВЕД	4-6
1.ТЕОРЕТСКИ ПРИСТАП КОН ПРОБЛЕМОТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	7
1.1. Учебникот средство за учење и поучување во наставата.....	7-16
1.1.2. Дефинирање на помот учебник	16-20
1.1.3. Концепција на учебникот и неговите функции	20-26
1.1.4. Структура на учебникот	26-33
1.1.5. Учебници од англиско говорно подрачје.....	34-40
1.2. Карактеристики на современиот учебник.....	40
1.2.1. Обележјата на современата настава.....	40-47
1.2.2. Учебникот како извор на знаења.....	47-50
1.2.3. Дидактички концепт на учебникот по англиски јазик.....	50-54
1.3. Дидактичко-методски концепт на учебниците.....	54
1.3.1. Компатибилноста на учебникот со наставната програма.....	54-58
1.3.2. Избор и дидактичко обликување на содржините.....	59-63
1.3.3. Учебникот во функција на самостојно учење и применливост на знаењата.....	63-67
1.3.4. Учебникот во функција на развивање критичко мислење и емоционално доживување.....	67-75
2. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	75
2.1. Предмет на истражувањето.....	75-76
2.2. Цел на истражувањето.....	76
2.3.Карактер на истражувањето.....	76
2.4. Задачи на истражувањето.....	76-77
2.5. Хипотези.....	77
2.6. Методи, техники и инструменти на истражувањето.....	78
2.7. Варијабли.....	78

2.8. Примерок.....	78-79
2.9. Статистичка обработка на податоците.....	79
3. АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА ПОДАТОЦИТЕ ДОБИЕНИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО.....	79
3.1. Анализа и интерпретација на податоците добиени од испитување на ставовите на учениците.....	79-94
3.2. Анализа и интерпретација на податоците добиени од испитување на ставовите на наставниците.....	95-110
3.3. Анализа на наставните програми по англиски јазик во средно стручно образование.....	110-130
3.4. Вреднување на дидактичко- методските компоненти на учебниците по англиски јазик.....	130-149
Заклучоци, согледувања и предлози.....	149-151
Прилози.....	152-163
Литература.....	164-166

Вовед

Учебникот е значајно наставно средство. Тој најчесто е единствен извор на знаење во наставата, со што се зголемува неговото значење и севкупниот развој на учениците во текот на нивното образование.

Учебникот воедно го носи приматот на наставно средство од неговата прва употреба се до денешните современи услови во кои учебникот претставува неизоставен елемент во севкупното образование во самостојна форма како и во корелација со други наставни предмети и секако со информатичката технологија.

Содржините кои се презентирани во учебникот секогаш во поголема или помала мера се компатибилни и се усогласени со наставната програма на соодветниот учебник. Учебникот треба да соодветствува со наставната програма во однос на општите и конкретните цели, кои пак се диференцираат на општообразовни цели, цели за стручна оспособеност и цели за личен развој.

Секој учебник може да има различна дидактичка вредност и да е во функција на остварување на целите и задачите на програмата. Во согласност со наставната програма, современиот учебник треба да промовира интерактивни методи на работа, да упатува на други извори на информации кои овозможуваат продлабочување на сознанието од одредена област, тематика и терминологија.

Современите учебници треба да бидат конципирани врз педагошки, психолошки, дидактичко-методски концепт, кои овозможуваат нивна целосна применливост во наставата. Со осовременување на наставата, се менувала и функцијата на учебникот и подреден на одредени филозофско-педагошки и методско-дидактички концепции, пред учебникот се поставувале нови барања. Дидактичко-методскиот концепт на учебникот му овозможува успешно да ги реализира своите интегративни функции преку кои учењето е постојан и перманентен процес кој го оспособува ученикот за самостојна работа, преку која ученикот се стекнува со квалитетни трајни знаења кои може да ги примени во секојдневниот живот. Современото структурирање на содржината на учебникот имплицира одредени компоненти кои треба да се интегрираат во учебникот со цел, тој да овозможи самостојност во учењето и поучувањето на учениците.

Во поглед на тоа, вреднувањето на учебниците претставува еден значаен истражувачки предизвик, првенствено во насока на подобрување на нивниот квалитет, нивно осовременување и нивно унапредување.

Востановени се различни критериуми за вреднување на учебникот во целост, како и на неговите одделни компоненти. Како посебно значајно се издвојуваат учебниците особено оние кои се превземени од друго јазично подрачје, како што се на пример учебниците по англиски јазик во средното стручно образование.

Учебниците по англиски јазик, покрај основните функции, имаат посебно истакната мултикултурна функција за изградување на образовен, јазичен и културен плурализам, со што би се постигнала

компатибилност помеѓу националните и општоцивилизациските достигнувања.

Во современата настава по англиски јазик, јазичните компоненти се изучуваат интегративно, со што се овозможува јазикот да се изучува холистички и функционално, се почитуваат насоките на Заедничката референтна рамка за јазиците во смисол на стекнување на примарно јазична култура кое овозможува да се осознае суштината на јазикот.

Поаѓајќи од целта на наставата и учебникот по англиски јазик, која треба да го оспособи ученикот за комуникација во функција на општото, стручното, понатамошното образование, како и самообразованието и да го подготви за професионална кариера и граѓанин на демократско општество, процесот на вреднување на учебниците по англиски јазик во средното стручно образование, претставува сериозен истражувачки проект со цел да се утврди фактичката состојба , а воедно да се подобри квалитетот на учебниците во насока на стекнување на научни теории, целокупен развој на личноста и оспособување за самостојно учење.

1. Теоретски пристап кон проблемот на истражувањето

1.1. Учебникот средство за учење и поучување во наставата

"Учењето е како богатство што ќе го прати својот сопственик насекаде"

Кинеска поговорка ¹

Мудроста која кинеската поговорка ја носи во себе ја отсликува реалната состојба во која човекот се пронаоѓа себеси. За разлика од материјалното богатство кое човекот го поседува во одреден период, сето богатство што го стекнува како знаење во животот, ќе биде негов верен сопатник засекогаш.

Длабочината на мислата која оваа поговорка ја содржи во себе, треба да не поттикне на размислување колку материјалниот свет е доминантен во однос на духовното богатство. Едукацијата на човекот не се асоцира само со училиштето и воспитно-образовниот процес, тоа е процес на интелектуално и емоционално изградување на личноста.

Оттука произлегува потребата на современиот човек за постојано и перманентно учење и надградување, осовременување, стекнување знаење, во воспитно-образовниот процес и вон него, како предизвик на времето во кое живееме. Во тој контекст посебно се истакнува улогата на учебникот во целокупниот процес, како незаменливо и примарно средство за учење и поучување во наставата, кој има за цел да предизвика трансформација во личноста на оној кој се образува, од аспект на самореализација, социјализација и себепотврдување.

Во услови на задолжително и перманентно образование, учебникот претставува предизвик во осовременување на наставата, согласно на условите и современиот тек на живеење. Современиот учебник треба да е конципиран и усогласен со современите и модерните текови на општеството, со цел да обезбеди општа, стручна и професионална подготвеност, трајни знаења и потреби од понатамошни иновации.

¹ [http:// www.proverbs.com](http://www.proverbs.com)

"Дидактички преносливото знаење во склад со педагошките, психолошките и дидактичко-методските критериуми, учебникот го воведува ученикот во светот на знаење и стручност, го предводи во светот на осознавање, размислување и резимирање, претставува орудие за неговиот духовен развој, средство за неговиот интелектуален раст, оспособувајќи го за самостојна и трајна интелектуална работа. Како што школувањето, како човекова "социјална младост" мора да престане на одреден степен, а образованието трае колку што трае и човечкиот живот, тоа на учебникот му ја придава таа значителна улога на водител на перманентниот процес на образование, кога и сам, без посебно оспособени личности (наставник, инструктор), го води воспитаникот во откривање на нови сознанија, кога престанува да биде само "книга за учење" и постанува книга "која те учи како да учиш".²

Поаѓајќи од ставот дека наставата и воспитно-образовниот процес, треба да влијае врз развојот на човекот во сестрана, слободна и критична личност, која прифаќајќи го реалитетот на живеењето, ќе се стреми кон актуелизирање на негативните појави и воедно кон негово подобрување и иновација. Истовремено, потребата од самостојно образование и после воспитно-образовниот процес, треба да претставува императив за современиот човек, кој ќе го продолжи другарувањето со книгата, но сега од своевиден и поинаков аспект и аспирации.

Во првичното запознавање со учебникот, како основно и најстаро наставно средство за учење и поучување и извор на знаење, тој претставува "училишна книга" и во најголем број случаи, тој е и првата книга со кое детето се запознава, а подоцна го акцептира како незаменлив дел од наставата во воспитно-образовниот процес.

Навлегувајќи во содржината и суштината на учебникот, ученикот го осознава неоткриениот свет, новите појави и настани и во целиот процес на настава во која тој се воспитува и образува, се истакнува улогата на наставникот и неговиот пристап кон ученикот и наставата и повторно се потврдува тој оригинален и реален однос на "дидактички триаголник" помеѓу ученикот, наставникот и наставната содржина која е содржана во учебникот.

Дидактичкиот концепт на учебникот само ја потврдува оваа корелација и интеракција во процесот на учење и поучување, во кој се диференцира

² Malic, J., *Koncepcija suvremenog udzbenika*, Skoljska knjiga, Zagreb, 1986

принципот на "оној кој учи" и "оној кој поучува" и ја потврдува својата основна и конкретна функција во воспитно-образовниот процес. Учебникот претставува единство кое во себе ги обединува оној кој учи и оној кој поучува, на патот кон реализирање на воспитно-образовната функција, во современо организираниот наставен процес.

"Таа задача учебникот може да ја реализира така што тој мора "да ги научи учениците како да учат, а најнапред да ги научи како да се користат со книгата за учење".³

Во тој контекст, учебникот треба да е конципиран и да му овозможи на ученикот самостојно да работи, без присуство на наставник или ментор, да го поттикнува, мотивира, стимулира и го упатува на правилно користење со него. Современиот концепт на учебникот, треба првенствено да се базира на усогласеноста на учебникот со наставната програма по дадениот предмет, да ги задоволува потребите и интересите на ученикот, согласно неговата возраст, да е адаптиран на современите општествени, социолошки, културолошки текови, да овозможува стекнување на научни знаења од различни области и да влијае на изградување на неговиот критички поглед на свет.

Во својата долговековна историја и трансформација учебникот минал низ многу фази и етапи, поаѓајќи како најстаро и најдоминантно средство за учење и поучување во наставата, при што и самата настава претрпила промени во однос на нејзината организираност, начинот на нејзино спроведување, наставните методи и техники кои се применувале и според кои се одвивала наставата.

Се вели дека учебникот е стар, колку и училиштето.

Неговата историја не навраќа во времето кога првите книги, кои се наречени манускрипти биле пишувани рачно прво на пергамент, а потоа почнало да се пишува на хартија.

Античките Грци пишувале текстови наменети за образование. Токму тука се јавуваат и првите народни филозофи и учители како Сократ, Платон и Аристотел. Вештината на говорењето и беседништвото заземале значајно место во нивните филозофски учења и педагошки идеи, па оттука позната е Сократовата метода на логичко пронаоѓање и доаѓање до вистината.

³ Zujev, D., D., Skolski udzbenik, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1988

Сите знаења и стории биле рецитирани гласно, како Хомеровите епски поеми. Познатите "Дијалози" кои сведочат за јавните дискусии од тоа време ги напишал Платон, познатиот филозоф, кој воедно бил и ученик на Сократ. Неговото најзначајно дело "Држава" во кое тој ги истакнува неговите погледи за воспитанието, одиграле значајна улога во развојот на педагошките сфаќања и идеи во Стара Грција и Рим.

Првиот учебник за латинската граматика "Ars Minor" од Aelius Donatus, римски граматичар од IV век, била првата училишна книга. Првите видови на учебници биле употребувани само од страна на учителите, кои ги користеле книгите како еден вид на инструкција или помош. Текстовите што ги читале учителите, требало децата да ги запомнат и едноставно само да ги репродуцираат.

Следната револуција на книгите доаѓа со пронаоѓањето на методот на печатење од подвижен вид од страна на германскиот инвентор Јоханес Гутенберг во 1440 година. Ремек-делото на Гутенберг и првата книга што некогаш е печатена на печатачка од подвижен вид "четириесет и две линии" е Библијата, комплетирана не подоцна од 1445 година. Таа претставува латински превод од хебрејскиот стар завет и грчкиот нов завет, која во денешни услови добива улога на икона. Со оглед на тоа што Гутенберговата Библија била исклучиво скапа, печатењето на книгите почнува да се распространува и актуелизира во Европа во наредните пееесет години, со што веќе во 16 век печатените книги стануваат многу подостапни до корисниците и секако поевтини за купувачите.

Книгите отпечатени на хартија, кои што се налик на денешните, датираат од 15 век.

Задолжителното образование и последователниот раст на школството во Европа неминовно водеше кон печатење на одредени стандардизирани текстови за деца. Учебниците добија улога на основно и примарно наставно средство за повеќето од децата, со појавата на печатот и со самото тоа почнуваат и да се употребуваат учебниците и за учениците.⁴

Во 17 и 18 век образованието воглавно било под директно влијание на теолози, филозофи и владите кои ги инкорпорирале и прифатиле педагошките ставови на Френсис Бејкон од Англија, Волфганг Ратке од Германија, Рене Декарт од

⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_textbooks

Франција, Жан Жак Русо од Швајцарија, Џон Лок од Англија и секако Јан Амос Коменски од Моравија.

Најпознатиот реформатор, творец и втемелувач на предметно-одделенскиот-часовен систем во наставата е Јан Амос Коменски (1592-1670) кој во 17 век ги направил суштинските промени во наставата во која јасно и конкретно се диференцираат организираноста на наставата, бројот и групата на ученици поделени според возраста и степенот на знаење, одредено времетраење на наставниот час, поделба на наставното градиво и соодветен план и програма со планиран број на часови.

Покрај реформите во наставата, не помала е неговата посветеност кон учебниците и нивната улога и значење во организацијата и спроведување на наставата. Повторно се потврдува нераскинливата врска помеѓу организираноста на наставата во корелација со соодветниот учебник, каде што тој ја потенцира мотивирачката улога на учебникот велејќи "Тоа што силно го посакувам и одлучно го барам, тие, книгите, треба се да изложуваат достапно и разбирливо, и на учениците да им бидат светлост, според која сè ќе разбираат самостојно и без учител".⁵

Ј.А.Коменски во своето дело "*Orbis sensualium pictus*" (1658), "*Чувствителниот свет во слики*", кој се смета за еден вид на модерно обликуван учебник, и прв учебник за нагледна настава, кој им е подеднакво наменат и на учениците и на наставниците. Учебникот е познат и како првиот прирачник со илустрации, во кои се прикажани 150 слики, кои го прикажуваат човекот, растителниот и животинскиот свет.

Оригиналната идеја на Коменски само е преточена во овој учебник, а главната мисла која ја носи е да им овозможи на учениците да ги осознаваат поимите од реалниот свет, да се стекнат со нови знаења и да развијат нови вештини, единствено по пат на своите сетила и перцептивни способности. На тој начин, учениците ќе се стекнат со трајни знаења, што ќе придонесе во развој на нивните интелектуални способности.

Други негови дела се "*Голема Дидактика*" (1657) и првото негово дело "*Отворена врата на јазикот*" (1631) која била наменета за учениците да го научат латинскиот јазик преку нивниот мајчин јазик.

⁵ Komensky, J., A., *Velika didaktika*, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1967

Неговите ставови во однос на наставата и учебниците, секако наишле на прифаќање и критика и тоа во наредниот период, бројни педагошки концепции и нивните претставници дале свои гледишта и истакнале свои ставови.

Кон крајот на 19 век и почетокот на 20 век се јавуваат одреден број на школи и правци, кои со своите педагошки ставови и концепции извршиле најмногу влијание во наставната практика :

- Работната школа,
- Активната школа,
- Системот на Марија Монтесори,
- Методот на Декроли,
- Далтон планот,
- Лабораториски-бригадниот систем,
- Винетка-планот,
- Проект-методата,
- Методот Кузине,
- Френеов план,
- Манхајмски систем,
- Јена планот,
- Дотранова индивидуализација на наставата.

Во рамките на тие концепции строго се осудува дотогашниот систем на традиционалната школа или "старата школа" во која превладува крутиот и догматски систем, кој ја задушува самостојноста на ученикот, а ја поттикнува доминантната и одлучувачката улога на наставникот. Ученикот е во улога на пасивен објект, кој е несамостоен и пасивно прима знаење, додека наставникот е постојано активен и доминантен, ученикот е ангажиран да слуша, помни и само репродуцира знаење. Потребите и интересите на ученикот се потполно занемарени, а дисциплината на часот се сведува само на покорување на прописите, наметната од страна на наставникот.

Крајот на 19 и почетокот на 20 век се карактеризира со реформите кои се јавуваат како реакција на дотогашниот систем на "старата школа" и потребата да се извршат промени во училиштето и карактерот на наставата, придонеле да се формира "новата школа", која вовела сопствено изграден концепт во

наставната практика, односот помеѓу наставникот и ученикот, улогата на учебникот во наставата и целите и задачите на наставата..

"Новата школа" или новиот педагошки правец е наречена "работна школа" и како нејзини најзначајни претставници се: Георг Кершенштајнер, кој настојувал практично да ја реализира оригиналната идеја на истакнатиот Џон Дјуи, алудирајќи на "мануелниот тип" на школата и другиот претставник Хуго Гаудиг, кој го застапува духовниот правец на работната школа.

Значењето и придонесот на "новата школа" се согледува во нивната критика на дотогашниот систем на организирање на наставата во рамките на традиционалното училиште, со промена на пасивната улога на ученикот, каде што од пасивен објект преминува во активен субјект. Нивниот единствен недостаток е тоа што, детето игра пресудна улога во наставниот процес и се е сведено на детските потреби и интереси. Претставниците на работната школа сметале дека учебниците може да се заменат со книги за работа, или пак да се заменат со прирачници, со енциклопедии, со збирки задачи.

Во традиционалното училиште на најостра критика биле неконкретизираниите наставни цели во наставниот процес, кои биле премногу воопштени. Тоа било и причината да се диференцираат наставните цели и задачи, со цел да се конкретизираат јасно целите на наставникот кои тој треба да ги реализира во наставниот процес, резултатите кои ученикот треба да ги постигне во наставата и начинот преку кој наставникот ќе утврди дали тие цели се постигнати.

М.В.Кларин во своето дело "Педагошката технологија во наставниот процес", истакнува одредени начини за поставување на наставните цели.⁶

1. Утврдување на целите низ содржината на наставата - каде се укажува само на темата, т.е. областа која треба да се обработува, а со ништо не упатува на организацијата на наставниот процес.
2. Утврдување на целите низ работата на наставникот - каде се утврдуваат само целите на наставникот, но не и резултатите кои што се постигнати.

⁶ Вилотијевиќ, М., Дидактика 1, Београд, 1990

3. Утврдување на целите преку интелектуалниот и афективниот развој на ученикот - целите се премногу воопштени, не се конкретизирани и не укажуваат на она што ученикот треба да го постигне во наставниот процес.

4. Утврдување на целите низ активноста на ученикот - каде се укажува на тоа што треба да работат учениците, но не и какви резултати треба да постигнат.

Генерално земено сите четири начини за утврдување на целите, содржат еден недостаток, кој се однесува на резултатите кои треба да се постигнат во наставниот процес, бидејќи не се наведуваат и останува нејасно кои резултати треба воопшто да се постигнат.

Како најистакната и најзначајна фигура која дала најголем придонес во класификација на наставните цели и задачи, е американскиот образовен психолог Бенџамин Блоом (1913-1999), кој во најголем дел од своите психолошки истражувања се фокусира на проучување на наставните цели во трите области на дејствување: когнитивни (сознајни), афективни и психомоторни.⁷

1. Когнитивната или сознајната област се однесува на способноста на личноста да ги осознае и примени стекнатите информации на разбирлив начин.

2. Афективната област е тесно поврзана со ставовите и чувствата, кои произлегуваат од процесот на учење.

3. Психомоторната област ги истакнува физичките вештини и способности на личноста.

Блоом предводејќи го тимот од психолози на Универзитетот во Чикаго во 1956 година ја изработиле *Таксономијата на наставните цели во когнитивната област*, кои се подредени во хиерархиски редослед, со можност за нивна категоризација, а воедно и нивно проценување.

⁷ [http://en.wikipedia.org/wiki/Benjamin Bloom](http://en.wikipedia.org/wiki/Benjamin_Bloom)



Блум ја креирал *Таксономијата*, со цел да им помогне на наставниците да ги класифицираат наставните цели и задачи. Несомнено, тоа би му помогнало на наставникот подобро да ги одреди целите во планирањето на наставата и оттаму да произлезат соодветни мерки преку кои би се оценувале стекнатите знаења и добиените резултати.

Водејќи се според целите, наставникот има јасна претстава за тоа што треба да работи на часот и какви резултати треба да очекува од ученикот. Тоа дава јасна слика за самата настава, во кој правец да се одвива и кои се нејзините цели и задачи.

Блумовата *Таксономија* одиграла значајна улога во понатамошниот процес на планирање, организација и вреднување на наставниот процес, во кој се конкретизираат целите и задачите на целокупниот наставен процес, во кој подеднакво се значајни, наставникот, ученикот и учебникот како носител на наставната содржина.

Блумовата *Таксономија* во доцните години на 20 век, воведува во наставата нови перспективи и претставува потпора за примена на современи методи и постапки во сите фази од наставниот процес, што неминовно води кон осовременување на целокупниот воспитно-образовен процес и аналогно на тоа, прилагодување, адаптирање и осовременување на наставните средства, а пред се на учебникот како основно наставно средство за учење и поучување во наставата.

1.1.2. Дефинирање на поимот учебник

Во дефинирањето на поимот учебник, со сигурност може да се потврди дека тоа е основно, најстаро, најкласично, најприсутно, доминанто, најзначајно средство за учење и поучување, извор на знаење и интегрален дел од воспитно-образовниот процес.

Денешното современо општество и технолошкиот напредок во одредена мера го менува начинот на кој луѓето општат со учебниците. Новите технолошки достигнувања, експанзијата на информатичката технологија, предочи пред учебникот нови барања, кои треба да бидат усогласени со современите текови, општествените, психолошките, социолошките и културните достигнувања и педагошките истражувања на учебникот.

Учебникот бил предмет на истражувања на бројни педагози, психолози, професори кои, го дефинираат учебникот од различни перспективи, но сепак се согласни околу суштината на учебникот и неговата основна функција. Значаен е бројот на автори кои го истражувале учебникот од различни аспекти и дале свои, сопствени дефиниции за неговата улога и значење во воспитно-образовниот процес и вон него. Тие преку своите истражувања за учебникот дале огромен придонес во педагошката наука и оставиле сопствен печат, кој ќе остане и за идните генерации.

Истакнатиот руски педагог и професор Д.Д.Зуев го дефинира учебникот поаѓајќи од двојниот карактер на учебникот тврдејќи дека "Од една страна учебникот за најголем број на ученици е најважниот извор на знаење, носител на содржината на образованието, во него се формираат и објаснуваат основните научни поими, предвидени со наставната програма и се одредува обемот на основното наставно градиво предвидено за изучување на училиште. Од друга

страна, учебникот (наставната книга), претставува наставно средство и како такво треба да му помогне на ученикот во усвојување на наставното градиво, обемот на знаење кој е стриктно одреден со училишната програма".⁸

Д-р Јосип Малиќ ја одредува улогата на учебникот, водејќи се од педагошките, психолошките и дидактичко-методските основи на учебникот, па според тоа смета дека "само онаа книга во која научните или стручните содржини, дадени на корисникот со посебно уреден дидактички инструментариум, зависно од целите на воспитанието и образованието, психофизичката зрелост на личноста за која е наменета книгата, со посебни задачи за наставниот план и програма или училиште, - дури таква книга станува учебник, било како извор на знаење во процесот на воспитание и образование, било пак како средство за самостојна работа, за самовоспитание и самообразование." ⁹

Никола Вученов ја истакнува потребата од преобразбата на учебникот, бидејќи традиционалниот тип на учебник ја потврдува неговата единствена репродуктивна функција: "Наместо книга со чија помош се учи, учебникот стана книга која се учи, наместо да биде само средство, тој стана цел на школското учење." ¹⁰

Трансформацијата на учебникот од традиционално во современо наставно средство за учење и поучување, е во тесна врска со начинот на организирање на воспитно-образовниот процес, влијанието на новите медиуми во тој процес и нивната усогласеност со современиот концепт на учебникот, кој ја стекнува новата улога за самовоспитание и самообразование.

Анализирајќи ги основните функции и карактеристики на учебникот, Владимир Пољак го одредува учебникот како:

- ❖ Учебникот е основна училишна книга, за разлика од останатите книги, како дополнителната и помошната литература од другите книги, како помошната литература што се употребува во текот на школувањето;
- ❖ Учебникот е пишуван врз основа на наставниот план и програма, што не е случај со другата стручна, научна и уметничка литература;

⁸ Zujev, D., D., Skolski udzbenik, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1988

⁹ Malic, J., Konceptija suvremenog udzbenika, Skolska knjiga, Zagreb, 1986

¹⁰ Vucenov, N., Tendencije i pravci promena udzbenika kao savremenog sredstva pedagogoske komunikacije, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1982

❖ Учебникот секојдневно го употребуваат учениците во своето школување заради образование, односно самообразование, додека другата литература ја проучуваат повремено;

❖ Учебникот според својата намена треба да биде дидактички обликуван заради пропорционално, пооптимално, поекономично и поефикасно образование, што не е случај за другата литература.¹¹

Современата настава и современиот пристап кон дидактичкото обликување на учебникот дава друга, поинаква перспектива на поимот учебник, каде Д-р Бранко Петровски ги детерминира неговите функции и тврди: -

"Тој пред се, е извор на знаења за ученикот, средство што овозможува самостојна индивидуална настава и работа на ученикот, кое на своевиден начин служи за конкретизација на наставниот план и програма по соодветниот предмет, наставните единици и теми дидактички ги обликува, поаѓајќи од сознанијата на дидактиката за современата настава, со правилно дидактичко обликување, учебникот му служи на наставникот како основа за дидактичко обликување на наставниот час и на крајот, при определени возрасти на учениците, им се овозможува на родителите да им помогнат на своите деца во совладувањето на задачите на наставата." ¹²

Дефиницијата во себе ги сублимира главните фактори во наставниот процес, кои се интегративен дел и се меѓусебно зависни во воспитно-образовниот процес, а воедно ја истакнува поливалентната функција на учебникот, кој ги обединува сите фактори во наставата и овозможува динамичност во процесот на учење и поучување.

Современата класична дефиниција за учебникот како текстуален медиум, Младен Вилотијевиќ ја карактеризира како "Учебникот е текстуално наставно средство и основен извор на знаење, што им е наменет на учениците. Се подготвува во согласност со барањата на наставната програма (тематика, обем, длабочина на обработката на наставниот материјал). Материјата во него логично е систематизирана, т.е. распоредена на основа на причинско-последична поврзаност; дидактички е обликувана врз основа на психолошките особини на возраста на ученикот". ¹³

¹¹ Poljak, V., Didakticko oblikovanje udzbenika i prirucnika, Skolska knjiga, Zagreb, 1980

¹² Петровски, Б., Структура на учебникот, Просветно дело, Скопје, 1990

¹³ Вилотијевиќ, М., Дидактика 3, Завод за учебнике и наставна средства, Београд, 1990

Како основен извор на знаење за учениците, учебникот е конципиран и структуриран во корелација со наставната програма, како и дидактички е обликуван според возраста на учениците. Оваа дефиниција на јасен и едноставен начин ја одредува улогата на учебникот во современото општество и потребите кои современото живеење ги подредува кон секоја индивидуа во насока на нејзино осовременување и прилагодување на модерното темпо на живот, со стремеж кон социјализација и индивидуализација во општеството.

Во современото живеење, во време на информатичка технологија и технолошка револуција, учебникот се повеќе го губи приматот на единствен извор на знаење, покрај сите останати медиум кои како извор на знаење, му овозможуваат на ученикот да се координираат заедно во процесот на учење и поучување, што поттикнува на самообразование.

Од тие причини Радисав Ничковиќ истакнува дека "добар учебник во подолг временски континуитет, постепено се укинува себеси како неминовна неопходност, пренесувајќи ги своите функции на другите пишани информации на повисок степен на образование, не престанувајќи сам да биде средство и извор на информации".¹⁴

Тоа ја потврдува теоријата дека учебникот и покрај тоа што претставува основен извор на знаење, современото конципирање на учебникот треба да го упатува ученикот на користење на други извори на знаење, како енциклопедии, речници, се достапните информации на Интернет, кои во денешно време се неизбежни, а воедно и корисни во процесот на самообразование и перманентно образование.

"Значи учебникот е своевиден водич до останатите книги, до другите извори на знаење, па оттаму и потребата за неговата посебна изработка за таа "водечка" функција во светот на се побројните извори на знаење".¹⁵

Поаѓајќи од приложеното тврдење, неоспорно се потврдува доминантната улога на учебникот во однос на другите извори на знаење, истакнувајќи ја неговата водечка и предодредена функција во остварување на комуникација и интеракција со другите извори на знаење. Конкретната ситуација ја наметнува потребата од современо дидактичко-методско обликување на учебникот, како и мултимедијски концепт во структурирање на воспитно-образовните содржини

¹⁴ Nickovic, R., Teorijsko-metodoloski aspekti stvaranja, procenivanja i usavršavanja udzbenika, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1972

¹⁵ Malic, J., Konceptija suvremenog udzbenika, Skolska knjiga, Zagreb, 1986

кој ќе биде во корелација со новите извори на знаење и ќе упатува на нивно континуирано користење.

"Во последно време учебникот се третира како наставно средство, инструмент, односно медиум кој го поврзува, координира, ускладува делувањето на останатите наставни средства, кои се користат во наставата. Тоа значи дека тој не се издава сам, туку заедно со другите наставни средства во т.н. "наставни" или "мултимедиски пакети".¹⁶

Учебникот, како релевантен носител на содржината на воспитанието и образованието, како елементарно наставно средство за учење и поучување и како основен извор на знаење, раководи со целокупниот процес, комуникативната интеракција помеѓу него и ученикот и помеѓу него и наставникот и ги интегрира новите извори на знаење во правец на рационализација на наставата. Современо конципираниот учебник има улога да го мотивира, стимулира, поттикнува и ангажира ученикот во правец на етапно и продуктивно стекнување образование и самообразование и да го упатува на други извори на знаење како императив.

1.1.3 Концепционата поставеност на современиот учебник

"Концепцијата го дефинира учебникот како книга наменета за самостојно учење на ученикот во која на педагошки начин се разработени содржините од наставната програма по конкретен наставен предмет содржан во наставниот план за определено одделение, односно година."¹⁷

Учебникот како наставно средство за учење и поучување и како носител на содржината на воспитанието и образованието, е конципиран во насока на остварување на неговата содржина, која треба да е компатибилна првенствено со наставните програми и нивните цели и задачи, со целите и задачите на целокупниот воспитно-образовен процес, кој ја детерминира самата организација на наставата.

¹⁶ Маказлиева, Е., Прашањата, задачите и вежбите како дидактички компоненти во учебниците за одделенска настава, Просветно дело, Скопје, 1995

¹⁷ Концепција за учебник за основно и средно образование, Министерство за образование и физичка култура, педагошки завод на Македонија, Скопје, 1998

Под концепција на учебникот се подразбира таков "стручно-педагошки документ кој ги разгледува и утврдува општите и посебните методолошки постапки во процесот на создавање на учебникот, како и барањата и стандардите во поглед на квалитетот на учебникот".¹⁸

При конципирањето на учебникот, изборот и организацијата на содржините, се одредува врз основа на педагошките, психолошките, дидактичките и методските компоненти, кои претставуваат појдовна точка од каде почнува креирањето на учебникот.

"Добриот учебник мора да има сознајно-воспитни, дидактичко -методички, естетски и хигиенско здравствени вредности".¹⁹

Комплементарниот склоп на истакнатите вредности кои се интегрирани во учебникот го потврдуваат квалитетот на добриот учебник, кој треба постојано да се надградува, осовременува и да понуди современи пристапи во неговата организација, во неговата функција и во неговата концепција.

Р.Ничковиќ и Б.Прокиќ во нивниот пристап за изработка на концепција на современиот учебник сметаат дека концепцијата на учебникот треба да даде одговор на следниве прашања:

- Во што се состои посебноста на учебникот;
- Што треба да содржи;
- Принципите при избор на содржините;
- Односот на учебникот кон воспитно-образовните задачи и наставните планови и програми;
- Идејно-научната основа на учебникот;
- Како ги прати современите достигнувања на матичната наука;
- Психолошките основи на учебникот;
- Дидактичко-методските барања;
- Јазично-стилските барања;
- Естетскиот изглед на учебникот;
- Хигиенско-техничките барања.²⁰

¹⁸ Nickovic, R., Prokic, B., Opsti teorijsko-metodoloski pristup izradi koncepcije savremenog udzbenika, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1972

¹⁹ Вилотијевиќ, М., Дидактика 3, завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1990

²⁰ Nickovic, R., Prokic, B., Opsti teorijsko-metodoloski pristup izradi koncepcije savremenog udzbenika, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1972

Т.Продановиќ истакнува дека "работата на концепцијата на учебникот и евалуацијата на концепцијата на учебникот е изразито конвергентна на барањата на мултидисциплинарната поставеност и тимската елаборација".²¹

Поаѓајќи од структурата на содржината која со концепцијата на учебникот мора да се опфати, може да се разгледува од две гледишта:

- Прво, надворешно, се однесува на оние барања што произлегуваат од елементите кои лежат надвор од учебникот, а мораат да бидат вградени во учебникот: идејно-филозофска основа, научното ниво на онаа наука од која се избрани програмските содржини, наставниот план и програма (бидејќи со нив се одредува содржината и опсегот на образование за секој тип на училиште, паралелка, или година на учење, место и значење во склоп на образовните цели и задачи) потоа организацијата и наставната опрема;
- Второ, внатрешно, се однесува на самата дидактичка функција на учебникот, на она што учебникот го чини посебен извор на знаење и по што го истакнуваме меѓу изворите на знаење како посебно обликувана дидактичка стварност: дидактичко-методските барања (со неговата психолошка димензија), јазично-стилското, графичко-ликовното и техничкото обликување на учебникот.²²

Концепцијата на учебникот треба истовремено да ги содржи и надворешните и внатрешните содржини, кои се подеднакво присутни во учебникот и преку нивните функции ги остварува и оправдува воспитно-образовните цели и задачи. Надворешните елементи ја сочинуваат концепцијата на учебникот, во која се огледува структурирањето на содржината, согласно поставените наставни планови и програми, одредени за секоја област поединечно.

Критичкиот пристап кон учебникот како носител на содржината на воспитанието и образованието, истовремено бара и критички пристап кон наставните планови и програми, бидејќи учебникот со својата содржина ги одразува барањата на наставните планови и програми.

²¹ Prodanovic, T., Vrednovanje pedagogsko-teorijske i metodicko prakticne vrednosti koncepcije udzbenika za osnovnu skolu, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1980

²² Malic, J., Koncepcija suvremenog udzbenika, Skolska knjiga, Zagreb, 1986

Надворешната содржина на концепцијата на учебникот, претставува негов интегративен дел, појдовна точка од каде започнува креирањето на учебникот, како темелен извор на знаење во процесот на воспитание и образование.

Внатрешната концепција на содржината на учебникот со својата специфичност ја отсликува вистинската природа на учебникот како извор на знаење со сите вкомпонирани педагошки, психолошки и дидактичко-методски компоненти, како негови составни делови.

Суштинскиот аспект на учебникот, содржан во неговата внатрешна концепција, во неговото дидактичко-методско обликување го чини носител на воспитанието и образованието и наставно средство за учење и поучување.

Во внатрешната концепција на учебникот, посебно место и значење зазема дидактичката функција на учебникот, како носечка функција на учебникот во процесот на едукација, која го прави учебникот "книга за учење" која го води воспитаникот сам во процесот на образование и самообразование.

"Дидактичките функции на учебникот кои сочинуваат систем на неговите својства взаемно поврзани и проникнати, во секој учебник треба да се појават во единство, односно комплексно. Преку дидактичките функции на учебникот, најцелосно и најдоследно се реализираат воспитните, образовните и развојните задачи на наставата."²³

Д.Д.Зујев истакнува дека изработката на концепцијата на учебникот мора да се темели на познавање на дидактичките функции на учебникот, во која разликуваме:

- ❖ Информативна функција
- ❖ Трансформативна функција
- ❖ Функција на систематизација
- ❖ Функција на утврдување и самопроверка
- ❖ Функција на самообразование
- ❖ Интегративна функција
- ❖ Координативна функција
- ❖ Развојно-воспитна функција

²³ Zujev, D., D., Skolski udzbenik, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1988

Информативната функција на учебникот се однесува експлицитно на наставната содржина, која е одредена со наставната програма, со која се одредува обемот и содржината на воспитанието и образованието, со сите останати пропратни елементи (методи, форми, активности на наставникот и на ученикот, обемот на наставната содржина по определен предмет која треба да се совлада, според можностите и возраста на ученикот), пропишани во неа.

Информативната функција на учебникот треба да му понуди на ученикот информации кои се актуелни, современи, адаптирани на потребите и возраста на ученикот. Тоа претставува постојано обновување и надградување на тие информации во облик на наставна содржина, како и обновување и осовременување на наставните планови и програми. Современо обликуваниот учебник треба да е одраз на современо конципираните наставни планови и програми, кои ја детерминираат образовната содржина на учебникот и го дефинираат учебникот како носител на содржината на воспитанието и образованието.

Трансформативната функција на учебникот претставува преработка на наставната содржина во трансформирана основа на знаење. Таа преработка се реализира во склад со целите и задачите на воспитанието и образованието, дидактичките правила и принципи, усогласени со возраста и психофизичките способности на ученикот, со цел да се овозможи достапност и применливост на образовните содржини.

Трансформативната функција на учебникот ја сноси одговорноста за начинот на презентација на образовните содржини и е содржана во внатрешната концепција на учебникот, што го издвојува учебникот како посебен извор на знаење и посебно обликувана дидактичка стварност, со кој ученикот се служи во процесот на неговиот интелектуален развој.

Трансформативната функција на учебникот, кој ја остварува содржината на воспитанието и образованието е насочена кон ученикот, со цел што поцелосно да ја осознае содржината, да воспоставува логички сооднос помеѓу стекнатите и новите знаења, да ги поврзува поимите и сознанијата од наставната содржина со секојдневниот живот преку емоционалното доживување и да се поттикнува на самообразование преку истражувачки трансформативни активности.

Функција на систематизација - оваа функција на учебникот се однесува на систематичното изложување на образовните содржини, за секој предмет поединечно, неопходна е доследност и постапност во изложување на наставната содржина, со што се овозможува континуирана систематичност во процесот на учење и поучување.

Функција на утврдување и самопроверка , Функција на самообразование -

Улогата на учебникот во остварување на оваа функција се состои во неговиот пристап кон олеснување на процесот на совладувањето и утврдување на наставната содржина, со што ученикот свесен за своето знаење преку утврдување и самопроверка, ќе може самостојно да трага по нови сознанија и да стекне нови знаења.

Преку функцијата на самообразование, учебникот на индиректен начин треба да ја иницира желбата и умењето, како и способноста и потребата на ученикот за самообразование. Улогата на наставникот е голема, но не и од пресудно значење, бидејќи ученикот е оној кој треба да пројави интерес кон наставната содржина и мотивираност за нејзино совладување.

Интегративна функција е функција примарно својствена за учебникот, бидејќи во себе ги интегрира знаењата кои ученикот ги стекнува преку различните видови на активности и од безброј други наставни извори. Преку систематичното изучување и совладување на наставната содржина во корелација со други предмети и други извори на знаење, ученикот се подготвува за самостојна и прецизна проценка на добиените податоци.

Координативната функција на учебникот се согледува во моќта на учебникот да ги опфати и координира сите наставни средства, сите извори на знаење, кои се применуваат во наставниот процес на функционален начин, овозможувајќи целисходност во информирањето, а посебно со средствата за масовна комуникација.

Развојно-воспитна функција на учебникот како носител на содржината на воспитанието и образованието се состои во формирање на сестрана личност на ученикот. Наставниот процес е насочен кон остварување на воспитните, образовните и развојните функции во поглед на ученикот и неговиот персоналитет. Наставните содржини и облиците на наставната работа се насочени кон стекнување знаења, вештини, развивање способности и формирање

на научен поглед на свет. Развојно-воспитната функција придонесува ученикот да се развива, унапредува, надградува со нови знаења во текот на воспитно-образовниот процес и вон него со тенденција за самообразование.

Дидактичките функции врз кои се базира изработката на основната концепција на учебникот, укажува на фактот за кој многумина автори би се согласиле, дека од подредените дидактички функции се издвојуваат две основни функции на учебникот, кои претставуваат негови конститутивни елементи. Тоа се информативната и трансформативната функција на учебникот, како носители на општата концепција на учебникот.

Информативната функција е определена со наставната содржина, која се одредува со наставната програма и одговара на прашањето **што** е содржината на учебникот, колку таа е насочена кон развојот на ученикот, во стекнување на знаења, вештини и способности, колку е адаптирана на потребите на ученикот и современите достигнувања, колку овозможува самостојна работа во усвојување на новите сознанија.

Трансформативната функција на учебникот треба да одговори на прашањето како наставната содржина е обработена, преработена, прилагодена на психофизичкиот развој на ученикот, на неговите потреби и интереси, со цел да го мотивира во натамошниот напредок и поттикнува на самообразование.

Дидактичките функции на учебникот, се несомнено интегрален дел на учебникот кои го одредуваат, дефинираат и конкретизираат како основен извор на знаење и средство за учење и поучување. Како неизоставни елементи и одредници на внатрешната концепција на учебникот, дидактичките функции функционираат взаемно како целина и претставуваат негови конститутивни елементи во реализирање на наставата и воспитно-образовниот процес.

1.1.4. Структура на учебникот

"Терминот структура означува состав на определен поим или идеја, систем на елементи, делови кои меѓусебно се поврзани со логичка врска и на тој начин претпоставуваат, сочинуваат една целина, со која деловите добиваат свое значење, смисла, содржина во контекстот на поголема целина. Одделните елементи на структурата "комуницираат" меѓу себе, меѓу нив постои

интеракција и секој елемент внатре во структурата врши определено влијание врз другите елементи".²⁴

Во структурата на учебникот содржани се одредени и конкретизирани елементи или негови интегративни компоненти, кои го сочинуваат јадрото на учебникот и кои се во функција на остварување на дидактичките функции на учебникот.

Соодносот помеѓу учебникот и неговите компоненти се цел на истражување на креаторите на учебниците и други научници кои проучувајќи ја сложеноста на учебникот во единство со неговите нераздвојни и функционални елементи, им овозможува што подетално и во целост да ја одредат специфичноста на учебникот во рамките на неговата содржина и структура.

Дидактичко-методското обликување на современиот учебник, воедно ја истакнува потребата за современо обликување на структурата на учебникот, каде секоја компонента ја остварува својата функција поединечно и во взаемен склоп со сите останати елементи кои ја сочинуваат структурата на учебникот, за целисходно остварување на воспитните, образовните и развојните задачи во наставниот процес.

Учебникот со својата структура на директен начин придонесува да се реализираат неговите основни дидактички функции кои се издвојуваат како доминантни - информативната и трансформативната функција.

Информативната функција на учебникот е трансформирана и се реализира во текстуалниот дел од учебникот, додека трансформативната дидактичка функција на учебникот е содржана во вонтекстуалните компоненти, од структурата на учебникот.

Поаѓајќи од структурата на учебникот, која е изразито комплексна, се анализираат нејзините структурни компоненти, како појдовни елементи на учебникот во дефинирање на неговата целисходност.

"Под структурна компонента на школскиот учебник, подразбираме неопходен структурен блок (систем на елементи) тесно поврзан со други компоненти на дадениот учебник (формирајќи со нив целокупен систем), кој поседува одреден облик и остварува функции само на себе својствените средства"²⁵

²⁴ Петровски, Б., Структура на учебникот, Просветно дело, Скопје, 1994

²⁵ Zujev, D., D., Skolski udzbenik, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1988

Секоја структурна компонента во структурата на учебникот претставува посебна целина, задолжително присутна во секој вид на учебник, која ја остварува поединечно својата функција и сите структурни компоненти вкомпонирани заедно во единство, ја сочинуваат целокупната структура на учебникот. Структурните елементи или компоненти на секој учебник се меѓусебно поврзани и нивното поединечно проучување, како и взаемното како систем на елементи, ја прикажува објективната структурна анализа на учебникот како средство за учење и поучување.

"Кои елементи ќе ја сочинуваат структурата на секој од овие делови, каков ќе биде нивниот квалитет, стилот на нивното презентирање, нивниот меѓусебен квантитативен и квалитативен однос, ќе зависи од степенот на дидактичките, педагошките и психолошките сознанија за задачите и функцијата на наставата во современите услови."²⁶

Дидактичко-методското обликување на современиот учебник бара систематизирана анализа на секоја структурна компонента, со цел да се дефинира нивната улога и функција во правец на остварување на образовните, воспитните и развојните задачи на наставата.

Поаѓајќи од фактот дека учебникот претставува систем на надворешни и внатрешни структурни елементи, неговата дидактичка структура е подредена во еден хиерархиски редослед, каде текстот претставува "основен скелет" на учебникот, и ја поседува доминантната функција како носител на содржината на образованието. Другата компонента, која е содржана во основната структура на учебникот ја сочинува вонтекстуалната компонента, која е во функција на текстуалната компонента, овозможува полесно да се разбере и совлада основниот текст.

²⁶ Петровски, Б., Структура на учебникот, Просветно дело, Скопје, 1994



Текстот, како основен и доминантен дел на учебникот ја презентира и организира наставната содржина, која е дидактички и методски обработена во склад со наставната програма и претставува примарен извор на знаења во наставниот процес. Запознавајќи се со основниот текст во учебникот, ученикот ја осознава суштината на наставната содржина, бидејќи се запознава со основните поими, факти и теории "тој е основен извор на наставните информации, задолжителни за изучување и усвојување од страна на ученикот и претставува носител на идејното и моралното становиште, средство за формирање на логичкото мислење и развој на креативните способности кај ученикот".²⁷

Во рамките на текстуалниот дел од учебникот, се издвојуваат три поединечни структури кои можат да се одредат како : 1. Основен текст, 2. Дополнителен текст и 3. Појаснувачки текст.

²⁷ Zujev, D., D., Skolski udzbenik, Zavod za udzbenika i nastavna sredstva, Beograd, 1988



Во структурата на основниот текст, сите негови елементи "можат да се поделат на две големи групи: теориско-сознајни текстови и инструментално-практични текстови".²⁸

Теориско-сознајните текстови ја имаат доминантната функција во структурата на учебникот, а тоа е информативната функција која во себе ги опфаќа следниве елементи: основни термини и факти, јазикот на областа која се изучува, клучни поими и нивна дефиниција, карактеристики на основни закони и теории, материјата која претставува основа за изградување на емоционално-вредносни односи према светот, воопштувања и генерализации, заклучоци и резимеа.

Инструментално-практичните текстови ја извршуваат трансформативната функција во структурата на основниот текст од учебникот и во себе ги содржат следниве елементи: карактеристики на воведните активности кои се неопходни во наставниот процес за првенствено усвојување на наставната содржина, како и да овозможи самостојност во стекнување на знаења, основни методи, принципи и правила за примена на знаењата, опишување на дадени задачи, експерименти, вежби, како и логички операции преку кои се усвојуваат информациите од теориско-сознајните текстови, конкретни делови и поглавја кои се во функција на интегрирање, а воедно и на утврдување на наставниот материјал.

Во внатрешната структура на учебникот, поточно во текстуалниот дел се издвојуваат и дополнителниот и појаснувачкиот текст, чија основна задача е да

²⁸ Исто

го објаснат проблемот и воедно да овозможат попродуктивен однос кон совладување на основниот текст.

Дополнителните текстови имаат улога во поткрепување и продлабочување на информациите кои се содржани во основниот текст на учебникот и првенствено ја истакнуваат воспитната функција на учебникот.

Појаснувачките текстови во рамките на текстуалниот дел од учебникот, се неопходни за целокупно разбирање и усвојување на наставниот материјал, што придонесува во поголема самостојност на ученикот во изучување на наставното градиво.

Втората компонента која ја сочинува структурата на учебникот се однесува на вонтекстуалните компоненти, кои се делат на три подгрупи:

1. Апаратура за организација на усвојување, 2. Илустративен материјал,
3. Апаратура за ориентација.



Вонтекстуалните компоненти се содржани во дидактичко-методската трансформација на информациите, што претставува сето она што не е во рамките на текстуалниот дел од учебникот, но е во служба на основниот текст и треба да биде насочен кон ученикот, со цел да ги усвои основните информации и нивно проширување, појаснување, увежбување и повторување. Сето тоа ја потврдува трансформативната улога на вонтекстуалните компоненти во чиј опсег влегуваат прашања, задачи, табели, потсетници, инструктивен материјал,

натписи под илустративниот материјал како составни елементи од апаратурата за организација на усвојувањето.

Прашањата и задачите според Д.Д. Зујев "се вербални структурни елементи на учебникот, со чија помош се постигнува најцелисходна и најпродуктивна обработка на наставното градиво во свеста на ученикот, преку интелектуално и емоционално активирање во процесот на самостојното усвојување на знаењата".²⁹

Значењето на прашањата и задачите во современиот учебник е да го стимулира мислењето на ученикот, во процесот на совладување на наставното градиво, со што се поттикнува неговиот интерес и мотивираност за стекнување на нови знаења и навики, продлабочување и осмислување на наставната содржина во современ облик на настава, која кореспондира со современата дидактичка апаратура.

Истакнувајќи го значењето на прашањата и задачите во структурата на учебникот, Б.Петровски појаснува дека "современата настава не се задоволува со учебник во кој постојат само прашања од таков карактер што ќе влијаат само врз организирањето на запомнување на содржините, туку онаа настава која ќе влијае на самостојната работа и самообразование на учениците".³⁰

Современата настава се трансформира во правец кој претендира кон смалување на текстовите во учебникот, а се повеќе простор се дава на дидактичко-методската апаратура, која ја сочинуваат: "прашањата, задачите, вежбите, кои го продолжуваат, го продлабочуваат, го прошируваат учењето, обезбедуваат примена на стекнатото знаење и развој на умствените способности на ученикот".³¹

Во структурата на вонтекстуалните компоненти голем и значаен дел опфаќа илустративниот материјал во учебникот. Значењето на илустрациите во учебникот го истакнува уште Ј. А.Коменски кој се залагал за илустрирање на книгите во функција на разубавување и толкување на самата содржина, "книгите треба да се украсат со такви наслови, кои ќе ги привлекуваат младите, а истовремено коректно ќе ја изнесат целата содржина".³²

²⁹ Исто

³⁰ Петровски, Б., Структура на учебникот, Просветно дело, Скопје, 1994

³¹ Malic, J., Концепција suvremenog udzbenika, Skolska knjiga, Zagreb, 1986

³² Komensky, J., A., Velika didaktika, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1967

Доколку се дефинира поимот илустрација, со оглед на нејзината специфичност, прецизно изразено би било "сликовниот материјал од сите видови: скици, цртежи, графикони, шеми и друго, во боја, со кои се реализираат определени задачи на наставата, со заеднички именител може да се означи со терминот илустрации".³³

Улогата на илустрациите е првенствено да го привлечат вниманието на ученикот, да го поттикнат во осознавање на основната порака која ја содржат во себе, било да го заменуваат или дополнуваат основниот текст, да ги асоцираат и поврзуваат со други текстуални и вонтекстуални компоненти од самата област на изучување, на начин на кој се зголемува вредноста на пренесување на информацијата и ефикасноста на целиот учебник. Преку илустрациите, ученикот се запознава со основните поими, факти кои на најсликовит начин ја излагаат наставната содржина и имаат воспитно-образовен карактер. Несомнено, илустрациите во учебникот би требало да кореспондираат со текстот, кој е предмет на обработка и изучување, што овозможува поинтересен и полесен пристап кон совладување на наставната содржина.

Третата вонтекстуална компонента се однесува на апаратурата за ориентација, што подразбира структурни компоненти кои треба на ученикот да му помогнат побрзо, полесно и поточно да се ориентира во комплексноста на наставниот материјал. Во реализирање на таа цел, од посебно значење во структурата на учебникот имаат: воведот, содржината, насловите, графичките симболи, рубриките, нумерацијата на страниците, библиографиите и подглавјата.

Тоа се елементите кои се составен дел на учебникот, а кои го потпомагаат и олеснуваат начинот за пронаоѓање на бараните информации и како такви овозможуваат целосна ориентација на ученикот во структурата и содржината на учебникот и на тој начин несомнено се создаваат услови за самостојна работа на ученикот со учебникот.

³³ Петровски, Б., Структура на учебникот. Просветно дело, Скопје, 1994

1.1.5 Учебници од англиско говорно подрачје- ELT Assessment

Современото општество бара и современи пристапи и методи во едукативниот процес, во кои изучувањето на странските јазици е поставено како императив. Потребата од изучување на странски јазици ја потенцира Европскиот Совет во чии рамки Едукативниот Совет детално ги анализира и ги прецизира конкретните идни цели на едукативниот систем. Како конкретно дефинирана цел Едукативниот Совет, посебно ја истакнува важноста од изучување на странски јазици, започнувајќи уште од раниот детски период кога детето "е најспособно да прифаќа". Во тој контекст Едукативниот Совет го истакнува следното: "Подобро учење странски јазици е многу битно, доколку Европа сака да го постигне својот потенцијал - било тоа да е економски, културен или социјален потенцијал. За разлика од нашите главни учесници, нашето општество е полилингвистичко и нашето учење треба да го нагласи тоа. Истражувањето предлага дека раното изучување на странски јазик е клучот до поголем јазичен успех подоцна во животот".³⁴

Конципирањето на учебниците по странски јазик и самата нивна структура и организираност на наставните содржини, треба да ја поттикне желбата кај ученикот за нивно изучување и мотивираноста за стекнување вештини и навики, за лично надградување во континуираниот процес на учење странски јазици. Посебно акцентуирана е потребата од примарно изучување на англискиот јазик, како основен јазик во комуникацијата меѓу луѓето ширум светот, што ја потврдува мултикултурната функција на учебникот по англиски јазик, во развивање на мултикултурна толеранција, изградување на позитивен став во однос на разликите и сличностите меѓусебе.

Учебникот по англиски јазик со својот внатрешен концепт и структура треба да кореспондира со наставната програма по англиски јазик, во која детално и прецизно се опишани целите и задачите на наставата. Учебникот по англиски јазик ја истакнува потребата од солидно познавање на дидактиката и методологијата на дадениот предмет, со посебно изразена специфичност во

³⁴ Комисија на европските заедници, Конкретни идни цели на едукативниот систем, Извештај од комисијата, Брисел, 2011

услови кога англискиот јазик се изучува како странски јазик (EFL – English as a Foreign Language), односно како втор јазик (ESL – English as a Second Language).

При изучување на англискиот јазик како странски јазик покрај основниот учебник со кој се користи ученикот, во еден дидактички пакет се наоѓаат и работната тетратка наменета за проширување и утврдување на знаењата на ученикот, како и методскиот прирачник за наставникот, кој го насочува наставникот во реализирање на наставната содржина во организираниот процес на воспитание и образование.

Со развојот на информатичката технологија се наметнува потребата од примена на ИКТ во наставата со користење на содржини кои се достапни на Интернет или "online", во корелација со наставата по англиски јазик, преку кои ученикот ги продлабочува своите знаења и потемелно ја доживува наставната содржина.

Наставната програма по англиски јазик како прв странски јазик ја детерминира наставната содржина и ја одредува нејзината цел, "целта на наставата по англиски јазик е да го оспособи ученикот да комуницира на англиски јазик во функција на општото, стручното и понатамошното образование, да обезбеди можности за самообразование и да го подготви за професионална кариера и улога на граѓанин на демократско општество".³⁵

Во реализирање на таа цел, се поаѓа од подредување на јазичните компоненти кои се интегративен дел на јазикот, преку кои ученикот се оспособува за рецептивна и продуктивна употреба на англискиот јазик во устен и писмен контекст. Во рамките на јазичните компоненти, кои се изучуваат комплексно се согледуваат јазичните вештини кои ученикот треба да ги стекне во текот на наставниот процес.

Во учебникот по англиски јазик, јазичните компоненти ја сочинуваат наставната содржина и се во меѓусебна корелација во секоја наставна тема, секако во согласност со наставната програма по англиски јазик. Во рамките на јазичните компоненти кои се изучуваат взаемно спаѓаат:

- ❖ Слушање
- ❖ Зборување

³⁵Наставна програма по англиски јазик како прв странски јазик за сите образовни профили во струките или групите струки во четиригодишно стручно образование, Министерство за образование и наука на Република Македонија, Скопје, 2008

- ❖ Читање
- ❖ Пишување
- ❖ Комуникативни модели
- ❖ Граматика
- ❖ Вокабулар
- ❖ Култура

Сите јазични компоненти интегрирани во наставната содржина, формираат целина која овозможува англискиот јазик да се изучува на функционален начин, каде се истакнува и улогата на наставникот во интерактивниот концепт на наставата. Интерактивниот пристап на наставникот и ученикот во наставата е овозможено преку примарното дидактичко-методско обликување на учебникот по англиски јазик, во кој подеднаква улога имаат и наставникот и ученикот.

Начинот на кој наставникот со својата стручност и сензибилитет ја креира наставата по англиски јазик, несомнено треба да кореспондира со наставната програма по англиски јазик, возраста и интересите на ученикот, примената на современи методи и облици на наставата, во која доаѓа до израз спремноста, мотивираноста и креативноста на ученикот во систематизирано изучување на англискиот јазик. Наставникот со својата улога како планер, организатор и координатор на самата настава му овозможува на ученикот активно дејствување како активен субјект во текот на наставниот процес, што резултира во еден интерактивен однос помеѓу наставникот и ученикот, што придонесува во постепено осамостојување и поголема иницијативност од страна на ученикот.

Современото конципирање на учебникот по англиски јазик, како наставно средство за учење и поучување, преку својата содржина треба да го поттикне ученикот за самостојна работа со учебникот, во самостојно совладување на наставната содржина, изработка на самостојни проекти, во што се огледува неговата посветеност и креативност. Истовремено ученикот пронаоѓа и други извори на знаење, кои во корелација со наставните содржини од учебникот ги потврдуваат, утврдуваат и продлабочуваат знаењата на ученикот и се здобива со нови вештини и навики кои ги применува во секојдневниот живот.

Конципирањето на учебникот по англиски јазик во согласност со современите достигнувања е одредено и со Заедничката европска референтна рамка за

пристап кон јазиците (ЗЕР), во која се издвојуваат шест заеднички референтни нивоа на комуникативно користење на странскиот јазик.

Заедничката европска референтна рамка за пристап кон јазиците: учење, подучување, вреднување, (изворно име: Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – CEFR), е проект на Советот на Европа, "со кој се прави обид да се дојде до своевиден профил на познавање на одреден странски јазик; се опишуваат карактеристичните јазични активности за кои изучувачите на некој странски јазик се оспособени на поединечни нивоа".³⁶

Заедничката европска референтна рамка за пристап кон јазиците претставува модел за оценување и вреднување на нивото на познавање на странскиот јазик, во конкретниот случај, англискиот јазик преку поделба на изучувачите на јазикот на шест нивоа. Првенствено, изучувачите на странскиот јазик се поделени на три основни нивоа: основен, среден и напреден, (A, B, C), кои потоа се диференцираат во шест заеднички референтни рамки.

Оваа поделба е направена со цел да се конкретизираат целите и да се одреди нивото на познавање и оспособеност за користење на странскиот јазик во рамките на јазичните вештини: *чиџање, слушање, зборување и пишуваче*.

Заедничката европска референтна рамка за пристап кон јазиците ги одредува следните шест заеднички референтни нивоа на комуникативно користење на странскиот јазик:³⁷

Степен	Опис
A1(англ. Breakthrough)	Може да разбере и употребува познати секојдневни искази и едноставни фрази и реченици за опишување и за барање и давање лични информации. Може да се претстави себеси и другите, да праша и да дава лични податоци(каде живее, пријателите кои ги познава). Може да учествува во едноставен разговор каде соговорникот зборува бавно и јасно и е подготвен да помогне.

³⁶ Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment, Council of Europe, Cambridge University Press, 2001

³⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Common_European_Framework_of_Reference_for_Languages

A2(англ. Waystage)	Може да разбере реченици и често употребувани фрази од теми од непосредно значење, преку кои ќе го опише своето семејство и други луѓе, простори, животни услови. Може да учествува во едноставни и вообичаени комуникациски ситуации во едноставна и посредна размена на информации од познати теми. Може да опише на едноставен начин аспекти од неговото/нејзиното опкружување.
B1(англ. Threshold)	Може да ги разбере главните точки од стандардизираниот јазик на познати теми ,употребен за семејни релации, како и нивна примена на работа, училиште, хоби,итн. Може да се снајде во повеќе ситуации кои произлегуваат додека патува во странска земја, каде се зборува јазикот. Може да продуцира едноставно структурирани текстови на познати теми или од личен интерес.Може да опишува искуства и настани, снискта, надежи и амбиции и во кратки црти да дава причини и објасненија за одредени гледишта и планови.
B2(англ. Vantage)	Може да ги разбере главните идеи на сложен текст на конкретни и апстрактни теми и преку дискусија да ги поткрепи своите гледишта.Може да го употребува јазикот на спонтан начин преку употреба на многу зборови во интерактивна комуникација со изворниот соговорник. Може да продуцира јасен, детален текст за низа теми од својата професија и интерес, изнесувајќи ги предностите и недостатоците на конкретната тема.
C1(англ. Effective Operational)	Може да го разбере скоро цел текст и да го препознае неговото имплицитно значење. Може да се искаже успешно и спонтано, да пренесе идеи и мислења без долго барање на соодветен израз. Може да го употребува јазикот успешно во општествени и професионални цели. Може да продуцира јасни , добро структурирани детални текстови на сложени теми, во кои се огледуваат неговите/нејзините организациски способности (употребувајќи зборови кои поврзуваат идеи и мисли).

C2(англ. Mastery)	Може да разбере со леснотија се што слушал/а или прочитал/а. Може да ги сумира информациите добиени од различни пишани и усни извори, изложувајќи ги аргументите и податоците во организирана презентација. Може да се искаже на спонтан начин, течно говорејќи го јазикот, со конкретни и прецизни елементи на значење и во најкомплексни ситуации.
-------------------	--

Заедничката европска референтна рамка за пристап кон јазиците со прецизното и деталното опишување на секое ниво поединечно, дава конкретна и јасна слика за изучувачите на странскиот јазик, степенот на нивното познавање на странскиот јазик и кон што треба да се стремат во иднина, со цел за нивно подобрување и унапредување. Во формулирањето на шестте степени на изучување и комуникативно користење на странскиот јазик, се поаѓа од основното, елементарното познавање на странскиот јазик, во кое изучувачот е почетник, потоа е средното ниво, каде изучувачот е независен и последното напредно ниво го истакнува професионалното владеење на изучувачот со странскиот јазик.

Изучувањето на англискиот јазик формулирано со Заедничката европска референтна рамка за пристап кон јазиците, ја наметнува потребата од комплетно почитување на нејзините одредби, цели и задачи при изучување на англискиот јазик во согласност со наставната програма и учебникот по англиски јазик, како носител на содржината на воспитанието и образованието.

Конципирањето на современиот учебник по англиски јазик, почитувајќи ги наведените формулации, кои се содржани во јазичните компоненти, кои ученикот треба да ги совлада во облик на јазични вештини, се изведува и реализира согласно возраста на ученикот и степенот на изучување на англискиот јазик. Дидактичко-методското обликување на учебникот по англиски јазик е се помало како што расте степенот на познавање на јазикот. Посебно се акцентуира внатрешниот концепт на учебникот каде најголем дел земаат наставните содржини во облик на текстови, прашањата и задачите, илустрациите и сите останати вонтекстуални компоненти на самиот учебник. Покрај основниот и водечки текст во учебникот по англиски јазик, од големо значење е улогата на прашањата, задачите и вежбите, кои како структурни елементи на

учебникот, го олеснуваат совладувањето на наставниот материјал при изучување на англискиот јазик и истовремено преку вежбање и повторување се овозможува трајност во стекнатите знаења. Не помало значење во учебникот по англиски јазик зема илустративниот материјал или илустрациите кои во учебникот по англиски јазик се застапени во голем број. Колоритноста со која изобилуваат илустрациите, пластичното презентирање на наставните содржини, било да е во рамките на текстот или посебно, го привлекуваат вниманието на ученикот, го поттикнува на размислување и асоцијација, предизвикува емотивно доживување на наставната содржина која успешно е трансформирана во илустрациите.

Учебникот по англиски јазик, поаѓајќи од основната воспитно-образовна функција има за цел да го воспитува и образува ученикот, да го поттикнува и насочува кон стекнување на позитивни карактерни особини, во изградување на личност со самодоверба, која е свесна за сопствениот идентитет и истовремено го почитува интегритетот на останатите народи и култури, негувајќи меѓукултурни односи и толеранција кон различните од себе.

Учебникот по англиски јазик е во функција на реализирање на основните цели и задачи на наставата, кои произлегуваат од наставната програма по англиски јазик. Оттука, учебникот по англиски јазик треба да го оспособи ученикот да комуницира на англиски јазик во секојдневниот, академскиот општотехничкиот и професионалниот контекст, како и да се развие во личност со рамномерен развој на когнитивното, психомоторното и афективното однесување, како личност со самодоверба и самопотврда.

1.2 Карактеристики на современиот учебник

1.2.1. Обележјата на современата настава

Истакнувајќи го значењето на учебникот како најстар и најкласичен извор на знаење во процесот на образование, посебно се акцентира и неговата примарна улога како основно наставно средство во наставата кое треба да произлегува од пропишаната наставна програма.

Следејќи ги современите текови на развојот на образовната технологија, а посебно на компјутерската, како и инвазијата на другите медиуми пред учебникот предизвикаа учебникот да го изгуби авторитативниот извор на знаење. За таа цел, пред него се поставуваат нови и поголеми барања, така што и целите и задачите му стануваат посложени.

Иако учебникот ја губи примарната положба, не значи дека сеуште ја нема доминантната улога, бидејќи денес се повеќе е координатор на различни наставни средства. Станува збор за новата улога на учебникот во современата настава и според тоа "учебникот е извор на информации, извор на знаења кои треба ученикот да ги усвои, а со што се придонесува кон остварување на материјалната задача на наставата, да влијае и не само да влијае туку да ги развива психичките способности - интелектуални, емотивни и волево мотивациони процеси со што се овозможува на ученикот во текот на наставниот процес да ги стави во функција своите природни потенцијали, можности и доколку наставата е современа и во врска со неа е современ и учебникот, тие да се трансформираат во најразновидни способности".³⁸

Самата современа настава претрпува промени и пред училишната настава како посебни прашања се истакнуваат залагањата на училиштето да ги подготвува учениците за живот, а стекнувањето на знаења да биде во функција на реализација на оваа основна цел на училиштето.

"Наставата е организиран процес што се изведува со учество на три фактори - ученикот, кој учи, наставникот кој подучува и раководи со наставниот процес и она што се учи - наставните содржини."³⁹

Наставата е всушност облик на комуникација помеѓу ученикот и наставникот, помеѓу ученикот и изворите на знаење, ученикот и наставните содржини и наставникот и наставните медиуми. Таа претставува облик на постојан и непрекинат прием на информации помеѓу овие фактори, односно процес на меѓусебна интеракција.

Според теоријата на комуникацијата, наставата се сфаќа како двосмерен комуникациски процес во кој наставникот ствара, пренесува и дава различни

³⁸ Петровски. Б., Структура на учебникот, Просветно дело, Скопје, 1994

³⁹ Исто

информации и знаења кои му се потребни на ученикот, дава упатства што треба да научи ученикот.

Од современата настава се бара што повеќе да се развијат творечките потенцијали на учениците преку инвентивната и креативната настава и учење. "Современата настава бара современ учебник со повеќе идеи, а помалку факти, кој ќе го активира, иницира и провоцира ученикот кон откривање на непознатото."⁴⁰

Во процесот на настава и подучување се бара содржините за секој поединечен наставен предмет да се изразат на својствен начин согласно со содржините на наставниот предмет. Доколку се сака наставата да биде успешна треба да постои добра врска помеѓу наставните содржини од една, ученикот од друга и наставникот од трета страна.

Начинот на презентирање на наставните содржини е пред се предизвик за секој наставник, бидејќи во начинот на неговото пренесување на знаења, објаснување, демонстрирање на наставните содржини се огледува креативноста, умешноста и професионалната подготвеност на секој наставник.

Добро структурирана и организирана настава, разновидноста на активностите развиваат вештини, поттикнуваат љубопитност и развиваат креативност кај ученикот. Наставните содржини кои произлегуваат од интересот и непосредната околина на ученикот го поттикнуваат развојот на ученикот и претставуваат мотивација за понатамошен напредок. Мотивацијата е еден од најважните фактори во процесот на учењето.

Во тој контекст се нагласува и самата комуникација помеѓу наставникот и ученикот, која треба да се карактеризира како еден однос на соработка, поддршка и партнерство кои значително водат кон општиот и севкупниот развој на ученикот. "Наставникот има функција да му помогне на ученикот да ги повтори и да ги извежбува научените содржини".⁴¹

Во рамките на современата настава настануваат одредени промени, кои всушност се промени кои се случуваат во училиштето, а примарно се однесуваат на целото образование. "Тука пред се мислиме на љубопитноста,

⁴⁰Маказлиева, Е., Прашањата, задачите и вежбите како дидактички компоненти во учебниците за одделенска настава, Просветно дело, Скопје, 1995

⁴¹Дамјановски, А., Функцијата и физиономијата на учебникот во современата настава, Сувремени учебник, Београд, 1970

иницијативноста, критичкото и креативното мислење, готовноста за анализа, акција и партиципација, потребата за афирмација, самореализација и брзо донесување на одлуки и прифаќањето на ризикот кој произлегува од неизвесноста на брзите промени, оспособеноста за самостојно учење, истражување и слични квалитети на личноста на иднината".⁴²

Современата настава, која се потпира на разновидни активности бара од ученикот да се адаптира на новите услови во кои се менува и самата положба на ученикот во современо организираниот процес на настава, со тоа што ученикот од статус на објект на учење, тој се трансформира во статус на субјект на учење. Тој е сега активен субјект кој превзема иницијатива, партиципира во изборот на содржини и напредува според своите можности.

За успешна реализација на вака организирана современа настава од големо значење е и употребата на наставните медиуми, т.е. извори на знаења во процесот на излагање на наставните содржини кои во голема мера ќе го потпомогнат целокупниот процес на учење и подучување.

Наставата, согласно на тоа треба да придонесе за рамномерен когнитивен, афективен и психомоторен развој на ученикот, кое воедно ќе го води ученикот кон патот на натамошно изменување, развивање, усовршување и доживотно надградување.

Интеракцијата воглавно се дефинира како еден вид на однос првенствено меѓу луѓето, во кој доаѓа до менување на нивното однесување под дејство на случувањата.

Интеракцијата во наставниот процес претставува всушност "динамичен процес на меѓусебни односи на две или повеќе личности чие доживување и поведение заемно се условени и зависни".⁴³

Интеракцијата е основен услов за реализација на комуникацискиот процес помеѓу ученикот и наставникот, при што постои една меѓусебна зависност на активностите и однос на акција и реакција меѓу овие два субјекта.

Во современата настава, интерактивниот концепт се согледува преку интерактивниот карактер на односите меѓу ученикот и наставникот. Целокупниот педагошки процес е всушност еден вид на интеракција со помош на

⁴² Камчева-Лакинска, Б., Учебникот во функција на оспособување на учениците за самостојна работа, Местото и карактерот на учебникот во современи услови, Просветно дело, Скопје, 1990

⁴³ Адамческа, С., Активна настава, Легис, Скопје, 1996

знаци. Комуникацијата се одвива во двосмерен правец, од наставникот кон ученикот и од ученикот кон наставникот. Од сето ова јасно се гледа дека без комуницирање не би можело да се реализира ниједен облик на наставниот процес.

Во наставниот процес доаѓа до разменување на информации меѓу наставникот и ученикот, кои пак доведуваат до промена на однесувањето на ученикот. Ученикот на се јавува само во положба на пасивен објект, т.е. слушател, туку тој е и активен субјект од кого произлегуваат и поттекнуваат бројни информации.

При интерактивниот концепт на наставата, вредно е да се нагласи дека целиот наставен процес е поврзан со повратната информација (feedback) и од неа зависи текот и квалитетот на комуникацискиот процес меѓу наставникот и ученикот.

Ваквиот однос придонесува во осамостојување на ученикот, поуспешна социјализација и правилен когнитивен развој на ученикот.

Интерактивниот концепт на наставата е карактеристичен за наставник кој негува демократски стил во наставата, во која сите учесници се рамноправни и се почитува иницијативноста на ученикот.

Согледувајќи ја улогата на наставникот во воспитно-образовниот процес, најнапред би ја истакнале неговата основна и примарна улога да воспитува и образува, како и да придонесе за севкупниот развој на ученикот.

Поаѓајќи од интерактивниот концепт на наставата како и улогата на наставникот во тој процес ја поставува основата за терминот "скриен курикулум", кој за прв пат го вовел Филип Џексон во 1968 година. Скриениот курикулум е нешто повеќе од само линеарно планирање на наставните содржини од страна на наставникот. Тој во себе го содржи односот меѓу наставникот и ученикот и поточно речено наставниковото интересирање за децата и за тоа како тие се доживуваат себеси.

Современата настава бара од наставникот пред се да е "добар професионалец, што значи добар експерт во наставната област во која предава, но и да има добра педагошка и дидактичко-методичка култура".⁴⁴

Наставникот не е повеќе само пренесувач на информации и оценувач на учениковото знаење, туку постанува уште и управувач и регулатор на текот на

⁴⁴Вилотијевиќ, М., Дидактика 1, Београд, 1990

информациите, организатор и водител на севкупниот процес на усвојување на наставните содржини.

Во процесот на организирање на наставата и наставните содржини, наставникот ги интегрира следниве фази:

1. Подготовка
2. Планирање
3. Реализација
4. Вреднување

Подготовката е појдовниот елемент во организирањето на наставата и наставните содржини. "Тоа е невидлив дел во кој наставникот ги предвидува, планира и програмира сопствените и ученичките активности".⁴⁵

При планирањето на наставата и наставните содржини, најнапред наставникот ги почитува наставните планови и програми и потоа ја планира својата работа, при што воспоставува неминовен однос и со наставните содржини и со ученикот.

Активностите кои наставникот ги планира секако ги вклучуваат и двата фактори во наставата, а тоа се и наставникот и ученикот при што доаѓа до меѓусебно влијание, т.е. интеракција. Многу елементи влијаат на тоа како наставникот ќе ја планира наставата и начинот како ќе ги мотивира учениците при што влијанието на наставните содржини врз наставникот не смее да се занемари.

Очигледно е дека целиот процес на планирање од страна на наставникот е доста комплексна задача и опфаќа широк спектар на активности.

Реализацијата на наставата во современиот облик на настава се видоизменува, а со тоа се менува и самата улога на наставникот кој во овој случај треба целиот процес откако детално и прецизно го испланирал да премине кон негова реализација во која тој ја има улогата на организатор, планер и координатор на ученичките активности.

Во текот на реализацијата на наставата доаѓа до едно меѓусебно влијание меѓу наставникот и ученикот и како резултат на добрата соработка и прифаќањето на взаемните индивидуалности, наставата се одвива успешно, бидејќи е воспоставен однос на интеракција меѓу наставникот и ученикот.

⁴⁵ Адамческа, С.. Активна настава, Легис, Скопје, 1996

Современата настава во која преовладува интерактивниот однос меѓу наставникот и ученикот, се карактеризира со динамичност, разнообразност и раздвиженост, а наставникот кој соработнички се однесува, истовремено треба и да го следи ученикот во текот на целокупниот процес, за да може да го вреднува и оцени неговото знаење.

Оттаму задачата на наставникот воопшто не е едноставна, земајќи во предвид што треба да превземе непосредно пред самот процес на вреднување на резултатите. "Наставникот треба да знае: кого ќе следи, која активност ќе следи, со каква техника ќе следи, во кое програмско подрачје ќе следи, зошто тоа го прави и кои се неговите појдовни мотиви".⁴⁶

Во процесот на вреднување доаѓа до израз професионалната подготвеност на наставникот, неговиот позитивен емотивен став кон ученикот, неговиот поттик, како и мотивирањето на ученикот и градење демократска клима на соработка. Успехот на ученикот е секако и успех на наставникот.

Во воспитно-образовниот процес не помалку значајно место има и ученикот, кој како индивидуа се развива и менува во согласност со воспитните цели и нивното остварување. Ученикот во интерактивниот концепт на наставата, се јавува во улога на активен субјект кој пред се е мотивиран, превзема иницијатива за самостојна работа, соработува со наставникот при што се воспоставува однос на меѓусебно влијание, односно однос на интеракција меѓу наставникот и ученикот.

Во тој процес, наставникот влијае на ученикот и истовремено ученикот влијае на наставникот, а таа комуникација се остварува преку повратната информација, која е всушност индикатор на учениковото знаење и воедно му овозможува на наставникот да ги корегира грешките во пренесените информации и да го подобри квалитетот на наставниот процес.

Ученикот со својата индивидуалност е само добитник од взаемната соработка на наставникот и ученикот и почитувајќи ги неговите различни ставови, наставникот го негува демократскиот стил на настава кој подразбира соработнички однос во кој сите субјекти се рамноправни.

Во така организираната настава, ученикот е секојдневно мотивиран и поттикнуван за понатамошен успех и напредок и ваквиот однос придонесува за

⁴⁶ Исто

осамостојување на ученикот, поуспешна социјализација и когнитивен развој на ученикот.

Интерактивниот концепт на наставата уште еднаш ја потврдува суштинската поврзаност на наставникот и ученикот, која придонесува наставата да е побогата, содржински, емотивно и функционално.

1.2.2. Учебникот како извор на знаења

Учебникот, како единствено наставно средство, во својата долга и плодна историја претрпил бројни развојни промени, согласно со промените на наставата и воопшто системот на образование.

На самиот почеток учебникот претставувал ретка книга која ја користел само наставникот како помошно средство за изведување на наставата. Во т.н. традиционална настава тој бил единствен извор на знаење, најважно средство за учење и главен управувач на наставниот процес каде што се тежнело ученикот да се здобие со што повеќе знаења, односно се барала само негова пасивна репродукција на факти.

Со промените кои настанале низ историјата се менувала структурата на учебникот, се менувал и самиот облик на наставата, како и улогата и позицијата на ученикот. Ова бара во средиштето на воспитно-образовната работа, што значи и во учебникот, ученикот да биде како субјект и воедно учебникот треба да придонесе за креативно учење на ученикот.

Во современата настава учебникот претставува наставно средство кој го насочува ученикот да трага и изнаоѓа, нови, сопствени патишта на доаѓање до вистини и решенија, наместо да им сервира готови мртви знаења и на тој начин му овозможува на ученикот стекнување на креативни знаења.

"Добриот учебник и пошироката училишна книга претставува едно од најмоќните средства за формирање на учениковата личност, за зголемување на ефикасноста на воспитно-образовната дејност".⁴⁷

⁴⁷ Ангеловски, К., Местото и карактерот на учебникот во современи услови, Просветно дело, Скопје, 1990

Современиот учебник пак во однос на неговата улога и функција во современата настава треба да се дефинира од аспект на трите фактори кои се взаемно поврзани и условени, а тоа се ученикот, наставникот и наставните содржини.

Преку наставните содржини, кои се составен дел од учебникот претставена е основната структура на учебникот, која пак е целина на меѓусебно поврзани составни елементи кои се релативно самостојни. Секој од овие елементи во учебникот има задача да пренесе некаква информација и тоа може да биде прикажано преку текст, илустрација, нумерички елементи и др. Начинот на излагање на наставните содржини и знаењата што ученикот треба да ги усвои во процесот на учење во голема мера зависи најнапред од наставникот, кој "како раководител на наставниот процес има можност за покреативен и поинвентивен пристап во структурирањето и обликувањето на наставата".⁴⁸

Дидактички добро подготвениот наставник, знае дека надворешните (моторни и физички) и внатрешните (мисловни) активности меѓусебно се поврзани, дека се надополнуваат и ќе настојува кај ученикот да ја развива потребата: и на едните и на другите свесно да им приоѓа и свесно да ги совладува.

"Поаѓајќи од наставните задачи, учебникот е наставно средство со кое се реализираат материјалните, формативно-функционалните и воспитните задачи на наставата".⁴⁹

Основната цел на материјалните задачи кои ги презентира учебникот е да му овозможи на ученикот стекнување на знаења, вештини и навики, односно да стекнат соодветен степен на образование од различни области и согласно тоа да можат и практично да го применат во секојдневниот живот.

Формалното образование во основа е образование посветено на развој на психичките функции, при што наставата треба да придонесе за рамномерен психофизички развој на ученикот. Истовремено со стекнување на знаења и вештини кои ги овозможува наставата, ученикот ги развива и своите мисловни способности, го развиваат помнењето, расудувањето, воопштувањето, заклучувањето, фантазијата итн.

Воспитните задачи се неизоставен дел кога е во прашање учебникот и наставата. Наставата по својата функција има за цел да овозможи стекнување знаења,

⁴⁸ Петровски, Б., Структура на учебникот, Просветно дело. Скопје, 1994

⁴⁹ Исто

развивање способности, но нејзината примарна улога се огледува токму во воспитната функција која придонесува на формирање на научен поглед на светот.

"Принципот на научност подразбира дека:

- во наставата се совладуваат научно проверени знаења;
- се согледуваат причинско-последичните врски меѓу содржините во рамките на наставните предмети и меѓу нив;
- кај ученикот се формираат потреби за стекнување на научни сознанија;
- се формира критички однос кон информациите и појавите во околината;
- се развива научен поглед на светот".⁵⁰

Согледувајќи ја суштината и длабочината на овие задачи, како и нивниот придонес кон севкупниот развој на ученикот, со сигурност можеме да тврдиме дека учебникот е извор на знаења за ученикот, тој треба да насочува и придонесува за афирмација на индивидуалниот пристап кон ученикот.

Учебникот треба да овозможи примена на алтернативни видови на настава и учење, негување на дивергентно мислење и однесување на ученикот, да овозможи афирмација на личноста на секоја индивидуа, на нејзините слободи и права, култура и творештво.

Во современата настава, учебникот, во рамките на современиот подем на образовната технологија се повеќе добива нова улога, бидејќи сместен во мултимедиумскиот систем не претставува веќе единствен извор на знаење, единствено средство на информации, тој не е единствен во градењето на воспитно-образовниот стил.

Станува збор за новата улога на учебникот и на новите медиуми во услови кога ученикот е се повеќе изложен на влијанието на новите медиуми, а развојот на образовната технологија го поставува прашањето за дидактичката поврзаност на учебникот и медиумските средства за комуникација.

Медиумските средства располагаат со богат и обемен извор на информации, бидејќи ги пратат современите текови и истовремено го информираат ученикот

⁵⁰ Вилотијевиќ, М., Дидактика 1, Београд, 1990

и како такви имаат неизбежно големо влијание врз развојот на ученикот и неговиот поглед на свет.

Учебникот пак, од друга страна, треба да ја зачува, но и да ја усоврши својата посебност и атрактивност во однос на другите извори и средства на знаење и учење, но и да се овозможи беспрекорна комуникација меѓу учебникот и другите медиумски средства во која ученикот би бил единствен добитник.

"Учебникот, покрај останатите функции, повеќе отколку во досегашните услови, треба да има и футуристичка димензија. Ученикот треба да се оспособи да учи, кај него да се формира способност за усвојување на нови сознанија по пат на самостојно учење, да располага со метод, со инструментариум за брзо и ефикасно самостојно учење, да е научен да учи, да формира смисла, љубопитност кон учењето на нови содржини, да го научи учењето".⁵¹

1.2.3. Дидактички концепт на учебникот по англиски јазик

Дидактиката е педагошка дисциплина која ги проучува општите проблеми и законитости во наставата и учењето во нивното дијалектичко единство. Дидактиката треба да одговори на прашањата: зошто се учи (цел, задачи), што се учи (содржините), како се учи (наставните методи, постапките, начините на учење) и со што се учи (наставни средства).

Дидактичката функција на учебникот, од друга страна, ги содржи во себе структурата и концепцијата на самиот учебник преку кои ученикот ги совладува наставните задачи и се стекнува со соодветни знаења и вештини. "Под дидактичка функција на училишниот учебник, подразбираме целисходно формирање на квалитетот на учебникот како носител на содржината на образованието и основно наставно средство во форма на книга; најпотполно соодветно на својата намена во процесот на реализација на содржината на образованието, во услови на настава која развива и воспитува".⁵²

⁵¹ Петровски, Б., Содржината, структурата и физиономијата на учебникот не е само педагошко прашање, Местото и карактерот на учебникот во современи услови, Просветно дело, Скопје, 1990

⁵² Zujev, D., D., Skolski udzbenik, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1988

Со осовременувањето на наставата се менувала и функцијата на учебникот и подреден на одредени филозофско-педагошки и методско-дидактички концепции пред учебникот се поставувале нови барања.

Учебникот како носител на содржината на образованието, како и на задолжителните активности, предвидени со наставната програма, ги има следниве дидактички функции:

- "информативна функција
- трансформативна функција
- функција на систематизирање
- функција на утврдување и самопроверување
- самообразовна функција
- функција на интегрирање
- функција на координирање
- развојно-воспитна функција".⁵³

Учебникот по англиски јазик, како и другите учебници по странски јазик покрај горе наведените, исто така имаат една мултикултурна функција за изградување на образовен, јазичен и културен плурализам, со што би се постигнала компатибилност помеѓу националните и општоцивилизациските достигнувања.

Учебникот по англиски јазик е така дидактички конципиран со што првенствено е насочен кон ученикот во смисол на стекнување на примарно јазична култура, да ја осознае суштината на јазикот, а не само да добие општи информации за јазикот.

Логички осмислените и конципираните наставни содржини му овозможуваат на ученикот да учи повеќе идеи од факти, повеќе принципи од правила, повеќе применливо отколку пасивно знаење и повеќе суштински и значајни елементи отколку непотребни детали.

Целта на наставата по англиски јазик, односно на учебникот по англиски јазик е:

- да го оспособи ученикот да комуницира на англиски јазик во функција на општото, стручното и понатамошното образование,
- да обезбеди можности за самообразование и

⁵³ Исто

- да го подготви за професионална кариера и улога на граѓанин на демократското општество.⁵⁴

Со цел да се согледа дидактичкиот концепт на учебникот по англиски јазик, неопходно е да се согледаат поединечните компоненти кои се всушност составни делови на јазикот и заедно чинат целина во изучување на англискиот јазик.

Во современата настава овие компоненти не се обработуваат одделно, туку наставникот секогаш настојува да ги интегрира во наставата, со што јазикот се учи на функционален, холистички начин. Тоа се следниве компоненти:

1. *Слушање*

- да ги дискриминира фонемите од англискиот фонетски систем, акцент, ритам, интонација
- да ги воочува граматичките особености на говорниот јазик
- да разбира подолги усни искази, пораки, информации од познати јазични елементи
- да разбира говор од разни говорници во секојдневни ситуации

2. *Зборување*

- ученикот да се оспособува за усно да ги изразува сопствените ставови и мислења за прашања од секојдневниот живот
- да се оспособи усно да комуницира во секојдневни ситуации, применувајќи ги комуникативните модели
- да прераскаже дадена информација, мислење

3. *Читање*

- ученикот да препознава усно усвоени зборови во нивна графичка форма
- да ги препознава симболите на фонетската транскрипција
- да чита интензивно
- да ја разбира главната идеја во куси текстови на општи теми
- да се поттикнува за екстензивно читање според својот интерес и способност

⁵⁴ Наставна програма по англиски јазик како прв странски јазик за сите профили во струките или групите струки во четиригодишно стручно образование, Министерство за образование и наука на Република Македонија, Скопје, 2008

4. *Пишување*

- ученикот да се оспособува да го разбира односот фонема/графема
- да се оспособува да пишува куси насочени состави со определен број зборови во кои ќе искажува лични и други информации и пораки
- да пишува формални/неформални писма
- правилно да ги употребува интерпункциските знаци

5. *Комуникативни модели*

Самиот термин Комуникативни модели укажува на тоа дека преку овие содржини ученикот треба да се оспособи да комуницира во секојдневни и едноставни професионални ситуации применувајќи комуникативни модели во рамките на јазичните елементи.

6. *Грамајтика*

Во граматичкиот дел примарен акцент се става на изучување нови и повторување на веќе изучени именки, заменки, придавки, броеви, прилози, предлози како и повторување на времињата во англискиот јазик, потоа модални глаголи и видови реченици (прашални, одречни, пасивни, условни, односни). Совладувајќи го ова ученикот ќе може да ги разбере јазичните елементи и најразлично да ги применува и препознава во контекст и разни комуникативни ситуации.

7. *Вокабулар*

- ученикот да го збогатува својот вокабулар со нови значења на веќе усвоени зборови и нови зборови и изрази за активна примена во комуникацијата
- да се оспособува со sluжење со двојазичен речник
- да се запознава со основната терминологија од соодветната струка

8. *Култура*

Компонентата Култура му нуди на ученикот содржини со што тој се здобива со знаења и разбирање за социо-културните карактеристики на другите земји користејќи го вокабуларот и комуникативните модели, заради градење позитивен став кон придонесот на сопствената и на другите култури за подобро меѓусебно разбирање и соработка.

Сите овие компоненти што го сочинуваат учебникот по англиски јазик ја креираат неговата дидактичка функција и го потврдуваат дидактичкиот концепт на учебникот.

Согледувајќи ја неговата структура и содржина, учебникот по англиски јазик, вака конципиран нуди една богата и разнообразна настава, во која беспрекорно се одвива интерактивната комуникација меѓу наставникот и ученикот. Во одржување на интерактивниот однос во наставата, голем придонес пред се има наставникот, кој ја креира наставата со цел да ја доближи до ученикот и воедно да го побуди неговиот интерес, што се рефлектира во активноста на ученикот и неговата мотивираност.

При планирање на наставата по англиски јазик наставникот како примарна работа ги планира наставните теми, но сепак во конечното креирање, покрај темите, т.е. содржините, наставникот ја планира и технологијата на работа, како и дидактичко-методичката организација на наставата.

Дидактичкиот концепт на учебникот по англиски јазик со својата структура токму во таа насока му помага како на наставникот, така и на ученикот во реализација на наставата по англиски јазик да овозможи една разновидност и интензивна интеракција меѓу сите субјективни фактори во наставата. При тоа е зголемена активноста на ученикот, неговата креативност во наставата, мотивираноста за самостојна и индивидуална работа, што создава услови за квалитетна настава во која подеднакво се афирмираат и наставникот и ученикот. Поаѓајќи од целите на наставата по англиски јазик кои ученикот треба да ги постигне, дидактички конципираниот учебник по англиски јазик со сигурност му овозможува на ученикот да ги реализира целите, со што ќе биде подготвен за професионална кариера и воедно ќе се потврди неговата улога како граѓанин на демократско општество.

1.3 ДИДАКТИЧКО-МЕТОДСКИ КОНЦЕПТ НА УЧЕБНИЦИТЕ

1.3.1 Компатибилноста на учебникот со наставната програма

Учебникот, како носител на содржината на воспитанието и образованието, треба му помогне, а воедно и да го поттикне ученикот во активното усвојување и совладување на наставната содржина, која е усогласена со наставната програма по одреден предмет и воедно ги рефлектира нејзините утврдени цели и задачи.

Дидактичко-методскиот концепт на современиот учебник ја содржи во себе функцијата и улогата на учебникот, кој преку дидактичко-методските облици на преработка и посредување со информациите, му овозможува достапност на учебникот, за негова примена во самостојната работа на ученикот со учебникот. Дидактичко-методскиот концепт на учебникот се согледува во одредени критериуми или мерила "кои служат како основа во процените за учебникот, односно да се утврди во кои размери и со каков квалитет учебникот ги исполнува предвидените стандарди."

"Критериумите опфаќаат систематизирани описи со кои се изнесуваат показатели одделно за секој аспект на учебникот"⁵⁵, како на пример, за компатибилноста на учебникот со наставната програма во рамките на нејзините цели и задачи, изборот и дидактичкото обликување на содржините според возраста, интересите и психофизичките способности на учениците, учебникот во функција на самостојно учење кој овозможува применливост на стекнатите знаења, учебникот во функција на развивање на сопствено критичко мислење и поглед на свет, како и емоционалното доживување на содржините, кои придонесуваат во изградување на позитивен однос на ученикот кон сопствената култура, како и поттикнување на мултикултурализмот, родовата еднаквост итн. Појдовното и начелното барање за вреднување на учебникот е неговата усогласеност, односно компатибилност на содржината на учебникот со наставната програма во поглед на целите и задачите одредени со наставната програма. Наставната програма, согласно пропишаните и утврдените цели и задачи ги структурира наставните содржини и ги подредува во однос на:

- *Избор на темите и поднасловите*
- *Избор на содржините во темите на учебникот*
- *Уредување на содржините*
- *Обем на содржините во темите на учебникот*⁵⁶

Учебникот е во постојан однос на корелација и соодветствува со наставната програма во поглед на општите и конкретните цели, наставниот предмет, видот на образование, структурата, образовниот профил, годината на изучување на наставниот предмет, фондот на часовите. Со наставната програма се утврдува

⁵⁵ Методологија за вреднување на учебниците за основно и за средно образование, Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието, Скопје, 2005

⁵⁶ Исто

наставното време за одреден наставен предмет, се утврдува содржината на образованието изразено преку воспитно-образовните целини, теми, во поглед на нивниот обем и длабочина.

Одредувањето на целите на наставниот предмет се диференцираат во општообразовни цели, цели за стручна оспособеност и цели за личен развој. Во таа насока, наставната програма по одреден предмет треба да придонесе, преку учебникот т.е. содржината на учебникот да овозможи реализирање на овие цели пропишани со наставната програма.

Реализирањето на наставната содржина на учебникот во функција на остварување на целите и задачите на наставната програма е усогласено со возраста, развојните карактеристики, интересите и предзнаењата на ученикот според педагошко-психолошките и дидактичко-методските начела.

"Согласно програмата, учебникот мора да се придржува и да промовира интерактивни методи на работа, корелација со други наставни предмети, хоризонтална и вертикална поврзаност на содржините во рамките на истиот предмет, како и да посочува и други примери и извори на информации и знаења за темите (подрачјата) опфатени со програмата (енциклопедии, речници, електронски содржини, образовни софтвери и сл.)".⁵⁷

Тоа подразбира наставната содржина да овозможува интерактивен пристап во наставата, последователност и систематичност во презентирање на наставното градиво, како и континуитет во развојот и стекнување на нови знаења и вештини во корелација со различни извори на информации. Учебникот преку наставната содржина треба да упатува на користење на други извори на знаење, со посебна нагласеност на користење на информатичката технологија, електронските содржини и веб страниците кои му се достапни на ученикот и кои произлегуваат од наставната содржина. Во тој контекст, се нагласува потребата од воспитно-образовната функција на учебникот во согласност со воспитно-образовните задачи одредени со наставната програма за секој наставен предмет поединечно.

Учебникот, според тоа, со својата содржина треба да ги одразува барањата на наставната програма во поглед на обемот и длабочината на наставното градиво

⁵⁷ Концепција за изработка на учебник со методологија за вреднување на учебник, Биро за развој на образованието, Скопје, 2010

кое е првенствено адаптирано на возраста, психофизичките способности на ученикот и неговите интереси и афинитети.

Компатибилноста на учебникот со наставната програма може да се согледа преку неколку аспекти, кои првенствено поаѓаат од изборот на темите и содржините, начинот на нивното уредување, обемот на содржините и начинот на уредување и структурирање на содржините.

При одредување на компатибилноста на учебникот со наставната програма и конкретно при изборот на темите и поднасловите се поаѓа од фактичката состојба која овозможува да се анализира доколку е задржан истиот редослед на темите од учебникот со темите од наставната програма, во колкави размери се измените во редоследот на темите, колкав е бројот на темите од програмата кои не се интегрирани во учебникот и кои теми и поднаслови се дел од учебникот, а не се утврдени со програмата.

Покрај одредување на темите, посебно значаен дел земаат и содржините во учебникот, чиј избор треба да биде усогласен со наставната програма, што упатува на анализа на редоследот на содржините од учебникот со редоследот на содржините од наставната програма, доколку се јавуваат одредени измени во редоследот, одредени содржини од учебникот кои не се предвидени со програмата од една страна и содржини кои се пропишани со програмата, но не се изучуваат во учебникот.

Во поглед на уредување на содржините во учебникот и нивната сообразност со наставната програма, се утврдува на кој начин содржините во учебникот се презентираат, кои наслови и поднаслови упатуваат на сублимирање на битни идеи, правила, поими и законитости, подредувањето на содржините во темите и поднасловите е усогласено и прифатливо на возраста и развојните карактеристики на учениците, како и на кој начин се нагласени и одбележани битните идеи, правила, поими, формули и др. и кои содржини од учебникот или одделни нивни делови можат да се изостават.

Во рамките на одредување на обемот и опсегот кој го опфаќаат содржините во учебникот се одредува бројот на страниците во учебникот кој треба да е сообразен со фондот на часовите за наставниот предмет, содржините во секоја тема поединечно да не бидат предимензионирани и целокупниот текст во

учебникот во чии рамки влегуваат содржините да биде адаптиран на возраста на учениците, нивните интереси и наставното време.

"Генерално учебникот треба да биде структуриран на следниот начин: да има вовед (проследен со јасен предговор/упатство за користење на учебникот), содржина, поглавја (според темите, односно компонентите на наставната програма), содржини (развиени од авторот согласно целите во програмата) коишто ќе вклучуваат заклучоци, прашања и задачи и ќе посочуваат на дополнителни извори за поимите, односно стручните термини што се обработуваат (збирка задачи, карти, атласи, речници, веб страници, текстови фотографии, цртежи и табели, графикони, шеми, регистри, забелешки и сл.)."⁵⁸

Потребата учебникот да соодветствува со наставната програма ја истакнува потребата од континуирано и систематизирано осовременување на наставните програми во согласност со актуелните текови во воспитанието и образование, како и генерално да се адаптираат на промените во општеството и современите достигнувања во одредена научна област.

Вреднувањето на учебникот како носител на содржината на воспитанието и образованието го иницира критичкиот пристап при изготвување на наставните програми во одредување на нивните цели и задачи, кои треба постојано да се актуелизираат, обновуваат, иновираат и прилагодуваат на современите програмски содржини, а со тоа учебниците претрпуваат развојни промени и постојано се усовршуваат.

"Функцијата на учебникот на релацијата на наставна програма се состои во нејзино практично реализирање, во верификација на одделни концепти што се проектирани во неа, учебникот оди чекор напред кон остварување на наставните задачи во практиката и се наоѓа помеѓу програмата и ученикот и другите фактори што учествуваат во наставниот процес."⁵⁹

Учебникот како средство за учење и поучување треба да биде поттик на ученикот и со својата содржина да го мотивира и активира за самостојно учење, за самостојна и креативна истражувачка работа и да го оспособи во применување на стекнатото знаење во секојдневниот живот.

⁵⁸ Исто

⁵⁹ Петровски, Б., Структура на учебникот, Просветно дело, Скопје, 1994

1.3.2 Избор и дидактичко обликување на содржините

Втората категорија во поглед на дидактичко-методскиот концепт на учебниците се однесува на изборот и дидактичкото обликување на содржините во учебникот и начинот на нивното структурирање според одредени педагошки, психолошки, дидактички и методски аспекти.

Изборот и дидактичкото обликување на содржините во учебникот треба да поаѓаат од основните критериуми како:

- *Валидносѝ*
- *Економичносѝ*
- *Сообразување на содржиниѝе на возрастѝа и развојниѝе карактеристики на ученициѝе*
- *Научносѝ*
- *Интердисциплинарносѝ*
- *Применливосѝ*
- *Значајносѝ на научниѝе содржини*
- *Правила за обликување на содржиниѝе во наставниѝе теми*
- *Целовитосѝ на содржиниѝе во учебникот*
- *Квалитетѝ на знаењето и неговата развојна функција⁶⁰*

Валидноста во изборот и дидактичкото обликување на содржините во учебникот, се состои во нејзината способност да ги презентира содржините на единствен, оригинален и автентичен начин, каде структурирањето и систематизирањето на содржините кореспондира со целите и задачите пропишани во наставната програма.

Дидактичкиот концепт на учебникот треба да овозможи подеднакво остварување на воспитните и образовните цели, што претставува и примарна цел на наставата која се реализира преку содржината од учебникот, а која треба да придонесе во целокупниот развој на личноста на ученикот, стекнување знаења и вештини и изградување на критички ставови и сопствени гледишта. Во таа насока и содржината во учебникот треба да е систематски подредена и поделена

⁶⁰ Методологија за вреднување на учебниците за основно и за средно образование, Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието, Скопје, 2005

на помали делови и единици, со што се овозможува успешно усвојување на програмираните содржини, се утврдува и се продлабочува стекнатото знаење.

Економичноста во изборот и дидактичкото обликување на наставните содржини се согледува во презентирањето на поимите, идеите, фактите, правилниот избор на методите на обработка на содржините овозможуваат ученикот правилно да се насочи, со што се поттикнува на поголема мисловна активност и моќ на расудување, а не само просто репродуцирање на факти.

Содржините треба да се изложени на јасен и разбирлив начин и да ги објаснуваат причините за појавите, процесите и односите кои постојат помеѓу нив, како и да создаваат нови претпоставки за учење, што ќе влијае на когнитивното, афективното и психомоторното подрачје во развојот на ученикот.

Содржините во учебникот и нивниот обем и длабочина треба да соодветствуваат со времето потребно за нивно усвојување во поглед на ученикот и неговата посветеност, а иницијално да се сообразени со современи дидактичко-методски достигнувања во наставата и учењето.

Учебникот како извор на знаење, треба да упатува на користење на други извори на информации кои се користат во процесот на учење, комуницирање и информирање кои постепено стануваат интегративен дел во наставата и преку систематичното изложување на содржините од учебникот, дополнителните текстови и илустрациите, ученикот се стекнува со конзистентно и продлабочено знаење.

При изборот и дидактичкото обликување на содржините и нивно структурирање, посебно внимание се посветува за прилагоденост на содржините на возраста на ученикот, неговите интелектуални способности, кои се примарни и основни критериуми при учење и усвојување на програмските содржини. Начинот и стилот на презентирање на содржините, нивниот редослед на изложување, изборот на соодветни методи на обработка на содржините со логична стручна и научна заснованост на поимите се сообразени во учебникот и треба да кореспондираат со развојните способности на ученикот.

Во дидактичкото обликување на содржините, внимателно се приоѓа кон изборот на илустрации, цртежи, шеми кои се во функција на содржината и кои и усогласени со видот и природата на вежбите и задачите. Содржините во учебникот, покрај возраста на ученикот треба исто така да се прилагодени и на

неговите предзнаења, каде се поврзуваат претходните со новостекнатите знаења, се објаснуваат новите термини и непознати зборови, се збогатува речникот на ученикот за конкретниот наставен предмет, што претставува систематичност и корелативност помеѓу новите и веќе усвоените знаења.

Рационалноста во изборот и обликувањето на содржините, презентирани во логичен редослед, постапноста во начинот на изложување на содржината, поаѓајќи од нејзиниот обем и длабочина, успешно води кон мотивација на ученикот во креативно поврзување и откривање на идеи и поими, со што ученикот ги продлабочува и стекнува применливи знаења.

Во поглед на научноста при изборот и дидактичкото обликување на содржините во учебникот, тие треба да се сообразени со современите достигнувања во одредена научна област (науката, техниката, технологијата), применувајќи стручна терминологија со логична и научна заснованост. Ученикот се воведува во содржината со доследност и изграден систем на поими во кои се поттикнува на поголема мисловна активност во логички интелектуални операции од видот на идентификување, расудување, примена, анализа, синтеза, вреднување, споредување, индукција, дедукција, класифицирање и др.

Содржините кои се научно засновани, со поткрепени знаења, истовремено треба да се сообразени со современите дидактичко-методски достигнувања во наставата и учењето, каде содржините се изложуваат објективно со доволна сложеност и систематичност да го поттикне ученикот на поголема мисловна активност и моќ на расудување.

Изборот и дидактичкото обликување на содржините со научна заснованост треба на разбирлив начин да ги објаснат причините за појавите, процесите и односите кои постојат помеѓу нив. Во рамките на интердисциплинарноста, потребно е поврзување со содржини од сродни предмети, поврзување на содржини од различни науки, преку користење заеднички изрази, термини и поими.

Содржините треба да бидат изложени на разбирлив начин, задачите, вежбите и активностите да го мотивираат ученикот за активно и самостојно учење, кое поттикнува на креативно откривање и осознавање на поимите, стекнување нови знаења по пат на истражување и примена на истите. Изборот на содржини треба да влијаат на севкупниот развој на личноста на ученикот, развој на

интелектуалните способности и формирање на лични ставови и гледишта. Содржините треба да обработуваат прашања во чии рамки се интегрираат личните и општествените потреби од областа на културата, уметноста, науката, прашања за заштита на животната средина и зачувување на природната околина, со што ученикот го збогатува својот уметнички, естетски, морален и културен развој.

Изборот и обликувањето на содржините во наставните теми се постигнува на адекватен начин кога содржините се изложени етапно, систематизирано, што подразбира поделба на наставните единици на помали делови кои овозможуваат постепено, но конзистентно усвојување на одредени податоци, поими и факти со обработување на вежби, задачи и активности во процесот на откривање на различни идеи кои се дел од реалниот свет.

При изборот и дидактичкото обликување на содржините, посебен акцент треба да се стави на целовитиот карактер на изложување на наставните содржини во учебникот, што во голема мера ќе придонесе за комплементарност во изучување и усвојување на наставните содржини и меѓусебна поврзаност на наставните единици. Тоа подразбира, содржините во учебникот да бидат логички структурирани, со последователност во изложеноста на наставните теми, каде секоја наставна тема нуди можности за секој ученик да го пронајде својот интерес, што го поттикнува и мотивира ученикот за самостојни, интелектуални активности при решавањето на задачите, со што се создаваат услови за нови пристапи и нови претпоставки за учење.

Современо структурираниот учебник, истовремено треба да обезбеди потребна корелација на наставната содржина со други извори на знаење, како што се енциклопедии, речници, електронски содржини, образовни софтвери и др., кои ги поттикнуваат создајните интереси на ученикот во откривање на суштината на поимите, што претставува еден вид самостојна истражувачка работа на учениците, каде до израз доаѓаат нивната креативност и продуктивност, на кој начин го продлабочуваат своето знаење и активно го применуваат.

Конципирањето на учебникот, преку изборот и дидактичкото обликување на наставните содржини, во современи услови треба да поаѓа од современите достигнувања во областа на науката, техниката, технологијата, како и да кореспондира со современите дидактичко-методски достигнувања во наставата.

Изборот на содржините треба да е адаптиран на современите текови во општеството, а пред се сообразен на возраста, интелектуалните способности и интересите на учениците.

Тоа подразбира конкретно аспектирање на теми и содржини кои се нови и современи, кои нудат нови методи и пристапи во обработување на содржините каде рецептивно-механичкото учење се заменува со учење по пат на истражување, решавање на проблеми, активно самостојно учење кои иницираат сознајни ситуации во кои ученикот се насочува како да учи и како да усвојува знаења.

Суштинскиот избор на содржините и начинот на нивното конципирање во значајна мера го детерминира квалитетот на стекнатото знаење на ученикот кое доследно треба да го применува во реалниот живот, што на учебникот му дава друга димензија, а тоа е воспитната функција.

"Современите учебници неопходно е да имаат воспитна функција, да ги јакнат сите позитивни вредности на современата цивилизација, да ги поттикнуваат учениците на љубов кон знаењето, постојаното усовршување и да ги промовираат и развиваат вредностите кај учениците за заедничко живеење, градење на национален идентитет и почитување на разликите меѓу луѓето (етнички, верски, родови и сл.), нивната култура, јазикот и традициите."⁶¹

1.3.3 Учебникот во функција на самостојно учење и применливост на знаењата

Во одредување на дидактичко-методскиот начин на обработка на информациите и конципирање на учебникот, се издвојуваат одреден број на функции на учебникот, кои учебникот има за цел да ги оствари во наставата и вон неа, но сепак се издвојува функцијата на учебникот за оспособување на ученикот за самостојна работа, преку која ученикот се стекнува со квалитетни трајни знаења кои може да ги примени во секојдневниот живот. Посебно значајно место при одредување на функцијата на учебникот за самостојна работа зазема начинот на конципирање и дидактичкото обликување на содржините на учебникот.

⁶¹ Концепција за изработка на учебник со методологија за вреднување на учебник, Биро за развој на образованието, Скопје, 2010

Како основно наставно средство за учење и поучување, крајната цел на учебникот треба да биде во функција на самообразование, изразено преку функцијата на самостојно учење и примена на стекнатите знаења.

Учебникот во современата настава треба да биде насочен кон:

- "Стимулирање и помагање на учениците во свесното и активното усвојување, проширување и усовршување на образовните содржини;
- Систематизирање и утврдување на изучените содржини;
- Воведување на учениците во елементите на културата за самостојна работа, нивното оспособување за самостојно решавање на одделни задачи, самостојно откривање на создавачки и практични задачи;
- Стимулирање на индивидуалната работа на учениците кон самостојно читање на разновидни извори, кон набљудување, самостојно создавање и др."⁶²

Истакнати теоретичари, педагози, психолози и други автори, одредувајќи ја функцијата на учебникот, експлицитно ја истакнале нејзината улога во оспособување на ученикот за самостојна работа со учебникот преку самостојно решавање задачи и вежби, самостојно стекнување на навики и вештини.

"Учебникот не е само складиште на информации, туку основна книга која во современата настава има поливалентна функција во систематското помагање на оптималниот развој на учениците по пат на здобивање на научни знаења, учебникот туку и со останатите извори на знаења."⁶³

Современото конципирање на учебниците поставува одредени критериуми кои треба да се реализираат во процесот на мотивирање на учениците за самостојно учење со учебникот, кои овозможуваат исполнување на заедничките и различните потреби на учениците и создаваат основа за интелектуална активност, успех и мотивација за самостојно учење. Тие одредници треба да претставуваат појдовни елементи од каде ученикот се упатува, насочува во самостојна работа со учебникот во текот на наставата, како и вон неа, без посредство на наставникот.

⁶²Дамјановски, А., Функцијата и физиономијата на учебникот во процесот на современа настава, Савремени учебник, Београд, 1970

⁶³Камчева-Лакинска, Б., Учебникот во функција на оспособување на учениците за самостојна работа, Местото и карактерот на учебникот во современи услови, Просветно дело, Скопје, 1990

При изборот на содржините во учебникот, неопходно е да се појде од основното заедничко ниво на знаења на ученикот, кое понатаму треба да го надградува и продлабочува на себе својствен начин, каде ученикот се пронаоѓа себеси и се диференцираат заедничките и различните потреби на учениците. За таа цел потребно е во рамките на содржината на учебникот да бидат понудени повеќе активности, за избор на различни начини за решавање на одредени задачи и проблеми. Истовремено треба да се интегрираат посебни прашања, задачи и вежби преку кои учениците создаваат спознајни ситуации каде сами поставуваат прашања и ги решаваат проблемите, што придонесува во развивање на способностите за самостојно учење и воедно за побрзо и продлабочено сфаќање на содржината.

Поаѓајќи од основното ниво на знаење на ученикот, потребно е да се поддржуваат и различните индивидуални интереси и потреби на учениците, со што содржините се детално осмислени и изложени на интересен и привлечен начин, кој поттикнува на пошироки и продлабочени сознанија. Изборот на содржините е систематизиран, постојат задачи, вежби и активности кои му овозможуваат на ученикот да открива одмерено нови поими, нови знаења, основни идеи, факти, законитости и сл. Содржините се со логичен редослед и разбирлив контекст, каде новите поими, правила, законитости и др. се поврзуваат со претходните знаења, а стекнатите знаења се поврзуваат со реалноста каде и практично треба да се применат.

Обликувањето и изборот на содржини ги упатуваат учениците како да ги решат поставените задачи и вежби, како сами да поставуваат прашања и како да ги проверуваат и вреднуваат резултатите при самостојно учење.

Тоа воедно поттикнува на разбирање, сфаќање и примена на различни методи кои овозможуваат да се открие знаењето, да се примени знаењето и да се провери постигнатото знаење, со што ученикот се стекнува со самодоверба и самопотврда на личноста.

Со обработката и рационалната осмисленост на содржините во која содржините во взаемен однос со задачите, вежбите, активностите го поддржуваат ученикот во самостојно учење од учебникот што подразбира и користење на различни извори на учење и нивна корелација со поимите кои што се изучуваат во процесот на образование и самообразование.

Во тој поглед, од големо значење за ученикот во насока на продлабочување и проширување на неговите знаења се дополнителните извори на информации како што се енциклопедиите, речниците, електронските содржини и др., со чија помош ученикот учи во слободното време и бара начин да го потврди знаењето и да го поврзе и реализира во реалниот живот.

Структурирањето на содржината на учебникот, преку задачите и вежбите треба да ги поддржуваат активностите на ученикот за учење по пат на откривање на знаењето, самостојни истражувачки активности и творечко решавање на проблеми, со што се овозможува логичко, содржајно и продуктивно учење. Учењето по пат на решавање на проблеми му помага на ученикот да размислува научно, да пристапи кон учењето од научен аспект, каде преку истражувачки активности го пронаоѓа, го формулира проблемот, бира соодветни начини за негово решавање и врши процена на знаењето. Тоа неминовно води кон изградување доверба во сопствените интелектуалните способности на ученикот и го мотивира ученикот за активно и самостојно учење.

"Структурирањето на одделни содржини во вид на проблем или проблемски ситуации детерминира поефикасна реализација на наставните задачи, меѓу кои, некои имаат релевантно значење за развитокот на личноста на ученикот."⁶⁴

Во насока на самостојно учење и поучување на ученикот и примена на знаењата, со дидактичкото обликување на содржините во учебникот потребно е да се поттикне интелектуалната активност на ученикот преку привлечни и атрактивни содржини, продлабочени со соодветни прашања, задачи, вежби, илустрации и др. Изборот на темите треба да го поттикнуваат развојот на позитивни вредности во личноста на ученикот каде се осознава себеси и своите способности, се ангажира во самостојни активности и истражувања во откривање на непознатото, стекнува творечко искуство кое е применливо во реалниот свет.

На тој начин ученикот се упатува во учењето да ги издвојува суштинските елементи од содржината, она што е битно и значајно да го анализира, истражува, споредува и сфаќа, се оспособува за изработка на план за сопствена активност, ги бележи резултатите од неговото учење поставувајќи прашања и барање одговори за себе и останатите, самостојно пронаоѓа најдобри решенија и одговори на прашањата и задачите и како истите да ги реализираат.

⁶⁴ Петровски, Б., Структура на учебникот, Просветно дело, Скопје, 1994

Во тој поглед, ученикот се насочува за самостојно мислење и расудување, користење на искуството и знаењето во решавањето на задачите и проблемите со што ученикот се посочува како да учи во слободното време и како наученото да го примени во животот. Содржините и методите на нивната обработка треба да создаваат претпоставки за постигнување успех и да му помогнат на ученикот во изградување и развој на интелектуалните способности и формирање на лични ставови и гледишта. Со постигнување на успех во решавање на проблемите и задачите применувајќи го стекнатото искуство, ученикот пројавува поголем интерес за обработка и изучување на содржините во корелација со други наставни дисциплини и дополнителни извори на учење.

Содржините во учебникот кои обработуваат прашања кои се од примарен интерес на учениците, теми кои се адаптирани на нивната возраст и сообразни со нивните интелектуални способности го прават учењето привлечно за учениците, ги мотивира учениците за активно и самостојно учење.

Современото конципирање на учебникот имплицира одредени компоненти кои треба да се интегрираат во учебникот со цел тој да овозможува самостојност во учењето и поучувањето на учениците.

"Главна ориентација треба да претставува пишувањето на учебник кој со својата целокупна структура ќе овозможи учениците да се стекнуваат со научни теории и релевантни факти, да се развиваат сите компоненти на личноста и да се оспособуваат за самостојно учење."⁶⁵

Современите пристапи во наставата како што се учењето на далечина и електронското учење се чекор напред во конципирање на наставата и структурирање на наставните содржини.

1.3.4 Учебникот во функција на развивање критичко мислење и емоционално доживување

Детерминирајќи ги воспитно-образовните цели и задачи, се поаѓа од гледишта кои ги анализираат поединечно општествениот аспект и индивидуалниот аспект на воспитните и образовните цели и задачи. Во одредување на општествениот

⁶⁵ Камчева-Лакинска, Б., Самостојната работа на ученикот во наставата, Даскал Камче, Кавадарци, 1996

аспект на воспитните цели и задачи се подразбира дека "секое општество како воспитна цел ја одредува развојот на личноста, која ќе овозможи репродукција на постојното општество и евентуално негов понатамошен развој", додека од индивидуален аспект воспитната цел претставува "остварување на личноста - оптимален развој на своите потенцијали на секоја поединечна човечка единка."⁶⁶

Во поглед на конкретизирање на образовните цели и задачи од општествен аспект се одредува како "целта на образованието е натамошен развој на културни и цивилизациски достигнувања на секое општество", а од индивидуален аспект "целта на образованието е стекнување знаења, развој на способности и сензибилитет."⁶⁷

Во насока на остварување на воспитно-образовните цели, учебникот ја реализира својата воспитна функција со градење на позитивен однос кон науката и знаењето, развивањето на националниот и граѓанскиот идентитет, истакнувајќи ја мултикултурноста и родовата еднаквост. За таа цел, учебникот реализирајќи ги развојно воспитно-образовните функции преку дидактичкото обликување на содржините треба да им овозможи на учениците да размислуваат, да усвојуваат знаења, да покажат интерес за учењето, да ги поттикнува на сознајна активност, на емоционално доживување на содржините, на усвојување вредности во спознавање на другите и себеси, што дава основа за изградување на личен и критички став.

Дидактичко-методскиот концепт на учебникот, со посебен акцент на општествено-хуманистичките наставни предмети, неопходно е да бидат застапени содржини, прашања, задачи, вежби, илустрации и сл., кои опфаќаат теми од областа на семејството, блиските роднини, другарството, патувањето, спортот, природата, годишните времиња, исхраната, здравјето, екологијата, селото, градовите, филмот, музиката, уметноста, традицијата, културно-историски настани, одговорноста, доброто дело, вредноста, човековите права, граѓански вредности, животот во мултикултурните средини и почитување на различните култури, дискриминацијата по различни основи, учењето, книгата, научните содржини, литературата и др.

⁶⁶ Bognar, L., Matijevic, M., Didaktika, Skolska knjiga, Zagreb, 2002

⁶⁷ Исто

Тоа подразбира изучување на сите овие теми преку кои учениците стекнуваат и усвојуваат основни знаења од сите области на човековото живеење, осознаваат нови поими, термини, законитости, формулации, ги развиваат своите способности за анализа и синтеза, содржините ги поттикнуваат на размислување и побудуваат емоционално доживување.

Преку конкретни примери во учебниците, учениците се запознаваат со содржини кои нудат широк спектар на теми и кои се сообразени со возраста на учениците, нивните интелектуални способности, нивните потреби и интереси и секако кореспондираат со наставните програми по дадениот предмет. Така усогласени, содржините се конципирани со цел да побудуваат внимание и интерес кај учениците за учење, стекнување знаење, да се оспособат за самостојно анализирање, воопштување, творечко решавање проблеми и други мисловни активности во текот на процесот на воспитание и образование, како и вон него.

Дидактичкото конципирање на содржините во учебниците во склоп со прашањата, задачите, вежбите, активностите, илустрациите и сл., треба да содржат пораки во себе кои ќе ги поттикнат учениците за размислување и емотивно доживување на содржините, што имплицира изведување на сопствени и лични гледишта и ставови и изградување на критичко мислење.

Во поглед на содржините кои обработуваат теми за семејството, роднините, пријателите, другарството, учениците ги поврзуваат своите претходни знаења со новите поими за нивниот однос во семејството, роднинските врски, другарувањето, почитувањето на себеси и другите, чувството на грижа и внимание, споделувањето на обврските и задолженијата во домот, на училиште и во дружењето со врсниците, почитување на своите права и правата на другите, чувство на одговорност за себе, кон семејството, учењето, работата, чувство на љубов, толеранција и соживот, кои придонесуваат кон изградување на позитивни вредности кај самите ученици.

Содржините на учебникот со сите останати прилози треба да го поттикнат спортскиот дух кај учениците, преку темите за спортот, патувањата, природата, кои во голема мера ги мотивираат учениците да се занимаваат со различни спортови, да ја почитуваат спортската и фер играта во спортот и во другарството, да ја користат природата и нејзините убавини за дружење, спортски игри, излети и патувања, да ја доживуваат промената на природата низ

промената на годишните времиња. Тоа воедно и имплицира градење на позитивен однос кон природата, чување и заштита на природата, развивање на еколошката свест на учениците за својата околина, што придонесува учениците да се ангажираат во организирање на еколошки проекти и активности каде заземаат лични ставови во кои ги искажуваат своите согледувања и мислења во разговори, дискусии, на јавни настапи, се со цел да се влијае на подобрување на животните услови преку зачувување на природата.

Во корелација со природата, учениците се запознаваат со градовите, селата, нивната структура, општините, населбите, нивното значење за општото живеење, проблемите со кои се соочуваат, за се почестата загаденост на основните места за живеење и условите кои континуирано се менуваат како резултат на човечкото невнимание. Оттука и произлегуваат активностите кои учениците сами ги превземаат во насока на донесување одлуки, превземање акции, ги акцентираат проблемите и предлагаат начини за нивно решение кои се однесуваат на условите за живеење во селата и градовите, општините и населбите.

Еколошката свест кај учениците за природата е во тесна врска со начинот на исхрана, конкретно здравата исхрана, од каде произлегува и севкупното здравје на човекот. Од тие причини, содржините кои обработуваат теми од областа на здравата исхрана, која подразбира внесување на потребни количини на најразновидна храна, почитување на пирамидата на исхраната, во поглед на најприоритетниот вид на храна, кој вид на храна редовно да се консумира, а која да се редуцира во исхраната, редовните посети на лекар и стоматолог, одржувањето на личната хигиена, континуираното информирање за здрава исхрана и здрав начин на живот, редовното спортување и престојување на чист воздух, претставува основа за здраво живеење.

Во таа насока учениците се упатуваат да изработуваат најразновидни проекти и истражувања во групи или самостојно каде се ангажираат да најдат дополнителни информации и податоци за здравата исхрана и здравиот живот преку енциклопедии или на интернет со што стекнуваат дополнително знаење и едукација кое придонесува во изградување на свеста на личноста за здрав живот, воопшто.

Содржините кои обработуваат теми од историски аспект во чии рамки влегуваат традицијата и културно-историските настани им овозможува на учениците да стекнуваат основни знаења и познавања за општите цивилизациски достигнувања од минатото и сегашноста, како и да ги поттикнат учениците во продлабочување на своето знаење и интерес за изучување на историски настани во светот, но со посебно значење се акцентира историјата на Република Македонија. Изучувањето на историјата и историските настани треба да биде забавно за учениците, прашањата, задачите и активностите да бидат формулирани на таков начин кој ќе ги поттикне учениците на размислување, критичко согледување на податоците и фактите преку усно и писмено излагање, што дава можност за целокупна анализа на историските процеси.

Историските содржини треба да приложат и богат дидактички материјал во вид на историски фотографии, илустрации, слики, историски карти, хронолошки табели и сл., преку кои учениците на експлицитен начин се запознаваат со историските придобивки и истакнатите историски фигури. Поистоветувајќи ја историјата со традицијата и културата, неминовно е да се прикажат и сите етнички/културни заедници кои живеат во Република Македонија и нивниот придонес во изградбата на државата.

Историските содржини треба да ги мотивираат учениците за самостојно истражување на историјата и на поединечни историски личности, за изработување проекти, организирање отворени дискусии во кои учениците ќе дадат отворени и критички ставови, поткрепувајќи ги со своето знаење, како и личните сфаќања и гледишта.

Содржините во кои се застапени теми од областа на одговорноста, доброто дело и вредностите на животот, во склоп со прашањата, задачите, активностите и илустрациите, треба да ги поттикнат учениците на размислување за нивната одговорност за себеси, кон семејството, учењето, работата и сл., добрите дела кои треба да се почитуваат и вредностите на животот кои претставуваат најголема придобивка за секоја човечка единка. Конкретните содржини треба да ги поттикне учениците во спознавање себеси, своите постапки, одговорности и вредности во споредба со останатите како и примена на етичките принципи. Содржините кои ги обработуваат овие теми им овозможуваат на учениците преку прашања, задачи и активности, кои треба да ги воведат учениците во

проблемски начин на учење да ги согледаат и препознаат вистинските и позитивните вредности на животот кои треба да се почитуваат, доброто дело кое треба се препознае и да се валоризира, човековото одговорно и неодговорно однесување кон себеси и другите кое треба да се прифати или осуди. Учениците се оспособуваат да прават разлика помеѓу доброто и лошото дело, одговорноста и неодговорноста, позитивните вредности и негативните карактеристики, во што првенствено треба да појдат од својата личност и да ги проценат своите постапки поаналитички, со цел да изградат систем на трајни вредности во животот. Преку содржините, учениците се упатуваат да водат дијалози и развиваат отворено и толерантно размислување. Во отворени дискусии и јавни дебати, учениците аргументираат за отворени прашања, кои поттикнуваат на развој на дивергентно мислење во кој ќе ги бранат своите гледишта и ставови покажувајќи верба во себеси, како и целосна подготвеност во докажување на своето убедување да го искажат своето мислење, својот став за доброто дело, одговорноста и вредностите на животот.

Содржините кои обработуваат теми за човековите права и граѓанските вредности треба да им овозможи на учениците разбирање и почитување на разликите меѓу луѓето во контекст на нивната национална, полово, возрасна, етичка, социоекономска, религиска и друга припадност. Содржините треба да дадат основа во осознавање на општествените законitosti и изградување на граѓанската свест, почитување на основните човекови права, позитивни ставови и однесувања. Почитувањето на основните човекови права како придонес на секое демократско општество, како појдовен елемент го има правото на детето загарантирано со повелбата на UNICEF, со која се запознаени учениците, како и симболот кој ја содржи пораката во себе.

Содржините кои ги интегрираат прашањата за човековите права и граѓанските вредности, преку нивна афирмација придонесува во изградување на личноста на ученикот во прилог на градење на позитивен систем на вредности и развој на социјални вештини. Соодветните содржини со задачите и илустрациите создаваат спознајни ситуации за расудување за одредени гледишта, објективно диференцирање, се создаваат можности за самостојно истражување и дискусии, каде учениците земаат активно учество со свои коментари, критики и ставови, што ја јакне самодовербата кај учениците во искажување на личното мислење.

Учениците стекнуваат самодоверба со продлабочување на своето знаење и со сознанието да се биде совесен граѓанин на демократско општество.

Почитувањето на основните човекови права без разлика на нивната национална припадност, религија, јазик, пол и боја ја имплицира потребата од меѓуетничка и меѓукултурна толеранција во мултикултурните средини како основа за соживот, меѓусебно почитување и прифаќање. Содржините кои обработуваат теми за животот во мултикултурните средини и почитување на различните култури треба да го развиваат граѓанскиот и националниот сензибилитет кај припадниците на различните етнички и културни заедници во Република Македонија. Во тој контекст содржините, илустрациите и другите прилози треба да ја прикажат Република Македонија како мултикултурно и мултиетничко општество каде се почитуваат и се чуваат традициите и културните вредности на македонскиот народ и другите заедници во државата. Темите во кои учениците се запознаваат со разликите и сличностите помеѓу различните етнички и културни заедници во однос на нивната историја, култура и традиција како и нивните обичаи и правила, претставува голем предизвик за учениците да ги научат сличните и различните аспекти на нивното живеење што треба да резултира во меѓуетничка интеракција и интерес. Содржините кои ги обработуваат културните карактеристики на различните земји и народи треба да потпомогнат во создавањето на меѓукултурна размена и толеранција, почитување на сопствената култура, а воедно и почитување на различните од себе. Преку ваквите содржини учениците треба да се стекнат со значајни придобивки како изградување на висока свест за сопственото културно наследство и истовремено да се поттикнува нивниот интерес за запознавање со културното наследство на останатите етнички и културни заедници.

Содржините во кои се обработуваат теми за дискриминација по различни основи треба да бидат застапени во учебниците во соодветен обем и длабочина. Текстовите со задачите, илустрациите и нивната анализа треба овозможи учениците да се запознаат со суштината на расната, половата (родовата) и верската дискриминација. Во таа насока, содржините треба да создадат сензибилитет при воочување на било кој вид на дискриминација и надминување на истиот, да се избегнува формирање на стереотипи, да не се користат термини и изрази со кои се искажуваат потценувачки мислења за одредени личности во

зависност од нивната раса, полова и верска припадност. За таа цел, кај учениците треба да се изгради свест во надминување на црни и бели, машки и женски улоги во општеството, во насока на градење на позитивни вредности и меѓучовечки односи. Учениците, анализирајќи ги содржините имаат можност да ги искажат своите лични ставови и сфаќања, давајќи сопствена интерпретација и критички осврт во однос на различните гледишта. Содржините треба да ги насочуваат учениците како да ги надминуваат предрасудите и дискриминирачките ставови по основа на пол, боја, раса и вера и да промовираат позитивен однос и став кон сите луѓе за општото добро за човештвото.

Примарната цел на учебниците, како основно наставно средство за учење и поучување е да го поттикне и мотивира ученикот во продлабочување на своето знаење, да го научи како да учи самостојно, како да се дружи со книгата, како да придобива научни знаења и како да ја користи литературата за градење јазична култура. Во тој поглед, содржините кои обработуваат теми за учењето, книгата, научните содржини и литературата се неизбежен елемент од секој учебник, кои треба да побудуваат интерес и внимание за учењето и знаењето, да поттикнуваат на посложена мисловна активност, развивање на способноста за вреднување и примена на знаењето.

Во процесот на учење, учебникот треба да содржи задачи, вежби и активности преку кои ученикот се стекнува со трајни знаења, умеења и вештини кои може практично да ги примени во секојдневниот живот. Систематизирањето на содржините, треба да поттикнува на интерес кон учењето во етапното проширување и продлабочување на знаењето од областа на научната содржина и литература од секаков вид.

Негувајќи го интересот за убавото во кое литературата зема значајно место, ученикот треба да се оспособи за усно и писмено изразување, за постојано збогатување на речникот, за градење јазична култура преку обработка на дела од истакнати автори од македонската литература, како и познати претставници на светската литература.

Содржините од областа на филмот, музиката и уметноста имаат голем придонес за учениците во развивање на способностите и умеењата кои го збогатуваат естетскиот, моралниот и културниот развој на учениците. Текстовите, заедно со вежбите и задачите кои се обработуваат треба да бидат интересни и забавни за

учениците, да ги поттикнуваат и мотивираат за продлабочено знаење, за стекнување на музичка култура и уметност од македонски како и од светски познати автори. Учениците со голем интерес и внимание ги следат и ги обработуваат ваквите содржини, кои се од нивен примарен интерес за настани, личности и дела кои побудуваат кај нив интензивен интерес и емотивно доживување. Содржините претставуваат значаен мотив за учениците во самостојното творење и пишување на поезија и проза, формирање на музички групи во кои учествуваат активно како солисти и музичари, желбата за актерство се реализира преку театарски претстави организирани од страна на учениците во кои земаат активно учество. При обработка на содржините од областа на филмот, музиката и уметноста посебно место земаат талентираниите ученици кои со својот талент и љубовта кон уметноста се истакнуваат преку своите креативни и уникатни дела со кои ја пренесуваат својата порака.

Во сите содржини кои се обработуваат во учебниците, а кои побудуваат размислување и емоционално доживување, содржините се структурирани конципирани и дидактички обликувани на начин кој ги поттикнува учениците на размислување, расудување и анализирање на темите, подготвеност за искажување на лични ставови и гледишта, критичко мислење, аргументирање на сопствените сфаќања, што покажува верба во себеси, разгледување на различните ставови и изнаоѓање на заедничко решение, интерес за самостојни истражувачки активности, творечко решавање на проблеми, кои поттикнуваат на целисходно усвојување на вредности и изградување на личен став.

2. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

2.1 ПРЕДМЕТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ

Предмет на ова истражување се воспитно образовните вредности на учебниците по англиски јазик во средното стручно образование. За да се утврдат воспитно образовните вредности на учебниците по англиски јазик, во истражувањето се испитуваат некои позначајни вредносни компоненти на учебникот и тоа:

- компатибилноста со наставните програми,

- изборот и дидактичко обликување на содржините,
- можноста за применливост на знаењата,
- можноста за самостојност на учениците,
- развивање на критичко мислење и
- емоционалното доживување.

2.2 ЦЕЛ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Целта на истражувањето е да се испита воспитно образовната вредност на учебниците по англиски јазик во средното стручно образование.

2.3. КАРАКТЕР НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Истражувањето има квалитативно квантитативен карактер.

- Квалитативните параметри ја испитуваат програмската поставеност на предметот англиски јазик во средното стручно образование и ставовите и мислењата на наставниците кои ќе ги добиеме преку неструктурирано интервју.
- Со квантитативните параметри ќе се испитуваат воспитно образовните компоненти на учебниците (со користење на чек листа) и ставовите и мислењата на учениците преку анкета.

2.4. ЗАДАЧИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

2.4.1. Да се испита компатибилноста на учебниците со наставните програми,

2.4.2. Да се испита изборот и дидактичкото обликување на содржините во учебниците,

2.4.3. Да се испита колку учебниците даваат можност за развивање на способноста за применливост на знаењата и самостојно учење,

2.4.4. Да се испита колку учебниците даваат можности за развивање на способноста за размислување и емоционално доживување,

2.4.5. Да се испитаат ставовите на наставниците за воспитно образовните вредности на учебникот по англиски јазик,

2.4.6. Да се испитаат ставовите на учениците за воспитно образовните вредности на учебниците по англиски јазик.

2.5. ХИПОТЕЗИ

2.5.1 ОПШТА ХИПОТЕЗА

Дидактичко методското обликување на учебниците по англиски јазик во средното стручно образование е во функција на остварување на воспитно образовни вредности.

2.5.2 ПОСЕБНИ ХИПОТЕЗИ

2.5.2.1. Учебниците по англиски јазик во средното стручно образование се компатибилни со наставните програми,

2.5.2.2. Тематиката на содржините во учебниците по англиски јазик е во функција на остварување на воспитно образовни вредности,

2.5.2.3. Учебниците по англиски јазик во средното стручно образование даваат можности за развивање на способноста за самостојно учење и применливост на знаењата,

2.5.2.4. Учебниците по англиски јазик даваат можност за развивање на способноста за размислување и емоционално доживување,

2.5.2.5. Професорите од средно стручно образование имаат позитивни ставови за воспитно образовните вредности на учебниците по англиски јазик,

2.5.2.6. Учениците од средните стручни училишта имаат позитивни ставови за воспитно образовните вредности на учебниците по англиски јазик.

2.6.МЕТОДИ, ТЕХНИКИ И ИНСТРУМЕНТИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

2.6.1. МЕТОДИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО - во истражувањето се користи аналитичко-синтетички и дескриптивен метод,

2.6.2. ТЕХНИКИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО - работа со педагошка документација, анализа на содржина, анкетирање и интервју за наставниците,

2.6.3. ИНСТРУМЕНТИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО - чеклисти за анализа на програмите и анализа на учебниците, прашалник скалер за испитување на мислењата на учениците и структуриран протокол за испитување на ставовите на наставниците.

2.7. ВАРИЈАБЛИ

Независни варијабли:

- програмите по англиски јазик во средно стручно образование,
- учебниците по англиски јазик

Зависни варијабли:

- воспитно образовните вредности на учебниците,
- ставовите и мислењата на наставниците и
- ставовите и мислењата на учениците.

2.8. ПРИМЕРОК

2.8.1 ПРИМЕРОК НА УЧЕБНИЦИ - во овој примерок ќе бидат опфатени учебниците во средно стручно образование - економска, правна и трговска струка од прва до четврта година.

2.8.2. ПРИМЕРОК НА НАСТАВНИЦИ - примерокот на наставници ќе биде намерен, стратификуван - ќе се интервјуираат само наставниците по англиски јазик кои предаваат во училиштето СУГС "Арсени Јовков", вкупно 12.

2.8.3. ПРИМЕРОК НА УЧЕНИЦИ - со примерокот на ученици ќе бидат опфатени околу 120 ученици, по една паралелка од секоја година на средното стручно образование - економска, правна и трговска струка. Примерокот е намерен.

2.9. СТАТИСТИЧКА ОБРАБОТКА НА ПОДАТОЦИТЕ

Податоците ќе бидат обработени со користење на следните статистички постапки:

- Пресметување на фреквенција
- Пресметување на процентуален износ

3. АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА ПОДАТОЦИТЕ ДОБИЕНИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

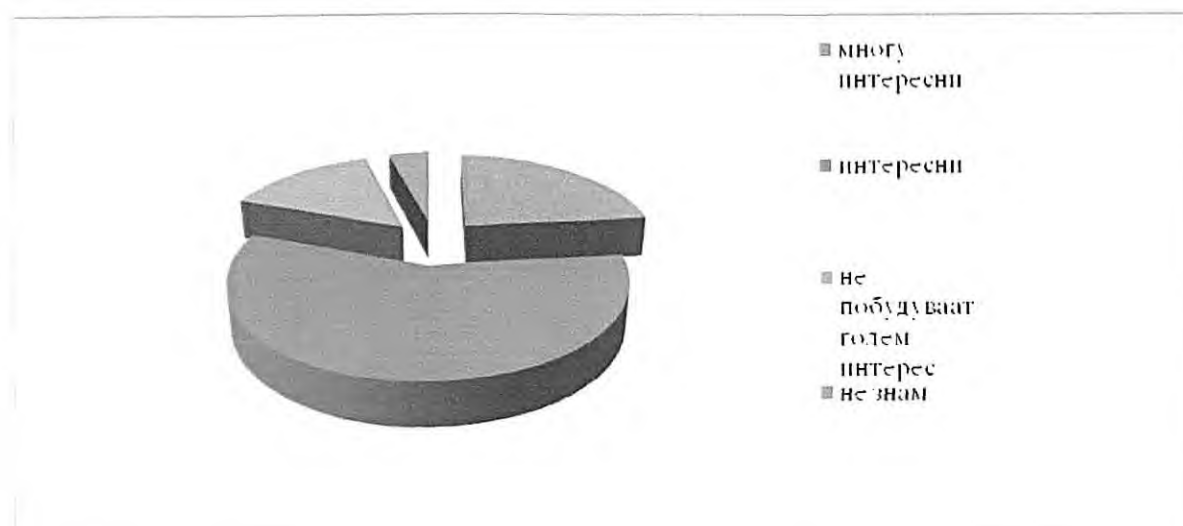
3.1. Анализа и интерпретација на податоците добиени од испитување на ставовите на учениците

Во рамките на спроведеното истражување испитани се ставовите на учениците во однос на учебниците по англиски јазик во средно стручно образование. За таа цел се спроведе прашалник за испитување на ставовите на учениците за учебникот по англиски јазик. При тоа преку квантитативно-квалитативна анализа добиени се следните податоци кои даваат приказ за ставовите и мислењата на учениците во однос на учебникот по англиски јазик.

При обработка на податоците добиени со квантитативна анализа на првото прашање со кое се испитуваше колку, според мислењето на учениците, темите опфатени во учебникот се интересни, податоците, прикажани на Табела 1 покажуваат дека:

Табела 1 - Ставови за интересноста на темите во учебникот

Темите опфатени во учебникот по англиски јазик според твое мислење се		
	f	%
Многу интересни	27	23%
Интересни	70	58%
Не побудуваат голем интерес	18	15%
Не знам	5	4%
Вкупно	120	100%



Слика бр.1 Графички приказ на дадената табела

На првото прашање, со кое се анализираше колкав интерес будат темите од учебникот, добиени се следниве одговори и тоа под а) многу интересни - одговориле 27 испитаници, односно 23% од вкупниот број на испитаници, под б) интересни - одговориле вкупно 70 испитаници, или 58% од вкупниот број на испитаници, под в) не побудуваат голем интерес - одговориле 18 испитаници, односно 15%, под г) не знам - одговориле 5 испитаници, односно 4% од вкупниот број на испитаници.

Според добиените резултати прикажани преку табеларниот преглед и графичкиот приказ можам да заклучам дека темите опфатени во учебникот по англиски јазик за најголем дел од испитаниците се интересни за учење и обработка. Учениците во најголем број се изјасниле дека темите се интересни, актуелни, достапни, привлечни, адаптивни, атрактивни за возраста на младите, а согласно на тоа и на нивните интереси. Таквиот избор на теми им овозможува на учениците поедноставен, полесен приод кон изучување на самиот материјал по предметот англиски јазик, како и подобрување на јазичниот аспект било тоа да е во пишувана или говорна форма. Интересот на учениците за изучување на темите кои ги нуди учебникот се потврдува со нивната желба да навлезат во области и содржини кои претставуваат предизвик за нив, имаат можност да научат нови поими, да осознаат содржини кои не им биле достапни, да извлечат поучни мисли и да се стекнат со знаења кои ќе можат практично да ги применат во секојдневниот живот.

При обработка на второто прашање "Кои теми би сакал да бидат застапени во учебникот" кое е прашање од отворен тип, беше спроведена квалитативна анализа, со цел учениците да ги изнесат своите реални гледишта и ставови во однос на темите од учебникот, како и нивните искрени желби и мислења.

При анализа на податоците во која учениците најслободно и најотворено одговараа за тоа што би сакале да изучуваат и кои теми би сакале да бидат застапени во учебникот, се дојде до најразновидни мислења, ставови, одговори и интереси, што воедно требаше се класифицираат и да се одреди нивното значење.

- Најголем дел од испитаниците, т.е учениците се изјасниле дека темите кои се всушност од примарен интерес на учениците, современи, модерни и атрактивни за нивната возраст, а тоа се темите кои опфаќаат мода, музика,

забава, спорт, филм, познати брендови би сакале да се интегрираат во учебниците и да ги изучуваат, а воедно и да ги истражуваат. Во нивното опкружување како млади луѓе нивните интереси се најразлични, но сепак и единствени во однос на прашањето на нивните афинитети, интереси и лични ставови.

- Одреден број на ученици поединечно се изјасниле дека во учебниците треба да бидат застапени поучни теми, кои пред се би биле од голема корист за учениците и подеднакво би влијаеле врз нивниот психофизички развој. На тој начин учениците би биле секогаш подготвени за одредени предизвици со кои би се соочиле, во животот воопшто.

- Истовремено подеднаков интерес искажале учениците и за изучување на теми поврзани со други култури и народи, бидејќи како дел од мултикултурното општество потребата од осознавање и запознавање со обичаите и традициите на различни етникуми е само придонес кон општото добро за сите народи и заедници.

- Мал број на испитаници искажале заинтересираност за темите од стручните области и се изјасниле позитивно во однос на стручната подготвеност која учебникот преку темите би можел да ја понуди на учениците. Потребата од стручната подготвеност е неопходна за понатамошно искуство за работа на пазарот на труд.

- Земајќи ги во предвид потребите на младите, нивните интереси и афинитети и како што одредени ученици се изјаснија за поединечни теми кои би сакале да бидат застапени во учебникот, од друга страна пак други поединци изразија потреба од аспектирање на сите теми взаемно, со што би се постигнал поголем ефект и подобар успех кај учениците.

- При обработка на податоците од второто прашање *Кои теми би сакал да бидат застапени во учебникот?* при што се примени квалитативна анализа одреден број на испитаници не дадоа никаков одговор на даденото прашање, со што тие прашалници не влегоа во обработката.

При обработка на податоците добиени со квалитативна анализа на третото прашање со која се испитуваше кои теми учениците би сакале во иднина да се изостават од учебникот по англиски јазик го искажуваат следново:

▪ Учебникот по англиски јазик нуди широк опсег на теми и активности кои се обработуваат во процесот на изучување на англискиот јазик. Учебникот, претставува единство од теми и активности, чија улога како наставно средство е неопходна за ученикот во процесот на учење на англискиот јазик. Согледувајќи ја потребата од изучување на сите теми кои ги опфаќа учебникот по англиски јазик што се потврди во претходното прашање, во овој случај само се докажа дека учениците се комплетно задоволни и не би сакале да се изостави ниту една тема, бидејќи сите теми од најразличен тип би требало да бидат вкомпонирани во учебникот без исклучок. Сите теми со сите активности планирани во рамките на секоја тема претставуваат целина неизоставен дел од секоја структура на учебникот.

▪ Одредени поединци сепак се изјаснија дека постојат теми кои би требало да се изостават во иднина. Станува збор за одредени вежби од областа на граматиката, кои постојано и исти се повторуваат во учебниците по англиски јазик. Со оглед на тоа дека граматичките вежби би требало првенствено да им помагаат на учениците во учењето, таквиот вид на вежби кои постојано се повторуваат, а не нудат ништо ново, не будат некој посебен интерес кај учениците, оправдано е нивното гледиште во однос на поставеното прашање.

▪ Други теми кои според мислењето на учениците би требало да се изостават од учебникот по англиски јазик се оние теми кои пред се се застарени, неатрактивни и не се од интерес на учениците и нивната возраст. Учебниците, а со самото тоа и темите во нив би требало да бидат усогласени и да ги пратат модерните текови, потребите и интересите на младите луѓе, согласно нивната возраст, со што секогаш би биле интересни и атрактивни за учениците при изучување на англиски јазик

▪ Во реализирањето на прашалникот и обработка на податоците од поставеното прашање, одредени поединци не дадоа никаков одговор со што тие прашалници не влегоа во обработка на прашањата.

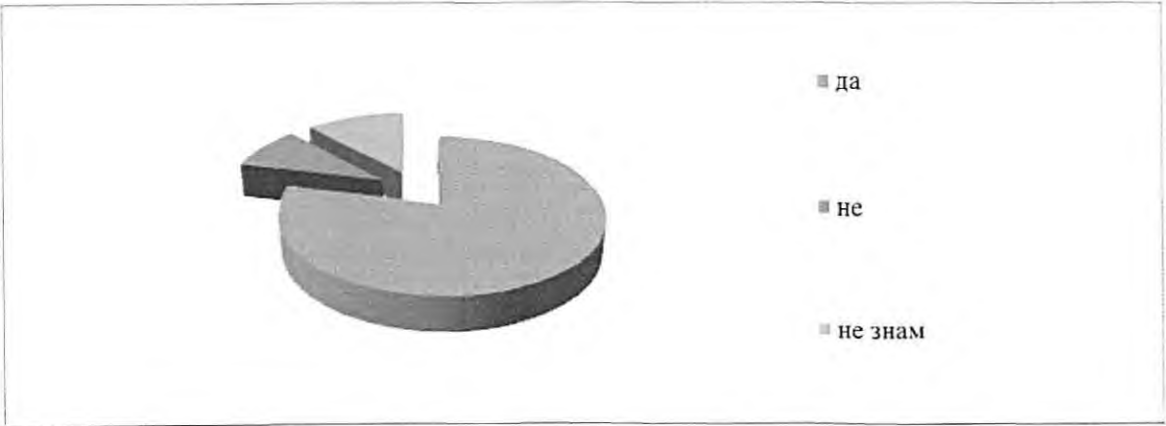
При обработка на податоците од четвртото прашање "Дали задачите, вежбите и активностите од учебникот ти помагаат во учењето" беше спроведена квантитативна анализа, при што податоците прикажани на

Табела 2 покажуваат дека:

Табела бр.2 Табеларен преглед на податоците добиени при обработка на четвртото прашање

Табела 2. Ставови за тоа колку задачите, вежбите и активностите од учебникот му помагаат на ученикот во учењето

Дали задачите, вежбите и активностите од учебникот ти помагаат во учењето		
	f	%
Да	95	79%
Не	11	9%
Не знам	14	12%
Вкупно	120	100%



Слика бр.2 Графички приказ на дадената табела

На четвртото прашање, со квантитативна анализа, добиени се следниве одговори, под а) да - одговориле 95 испитаници, односно 79% од вкупниот број на испитаници, под б) не - одговориле вкупно 11 испитаници, или 9% од вкупниот број на испитаници и под в) не знам - одговориле 14 испитаници, односно 12%, од вкупниот број на испитаници.

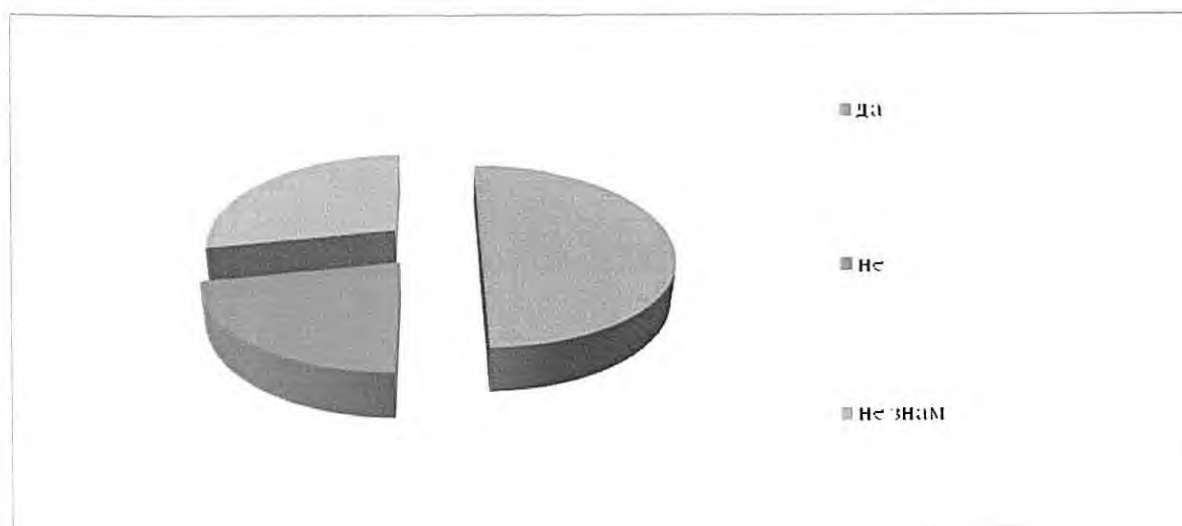
Податоците добиени при анализа и обработка на прашањето со кое треба да се утврди дали задачите, вежбите и активностите од учебникот по англиски јазик им помагаат на учениците во учењето е прикажано преку табеларниот преглед и графичкиот приказ. Според добиените резултати можам да заклучам дека задачите, вежбите и активностите опфатени во учебникот по англиски јазик според најголем дел од испитаниците им помагаат во учењето, ги поттикнуваат во учењето и воедно им го олеснуваат совладувањето на материјата и надминување на пречките во изучувањето на англискиот јазик. Задачите, вежбите и активностите во учебникот по англиски јазик нудат една разноврсност, диверзитет кои будат интерес кај учениците и го прават изучувањето на англискиот јазик мошне интересно. Тие истовремено овозможуваат стекнување на знаења и вештини, со што ученикот ги развива своите мисловни способности. Тие компоненти се неизоставен дел од секој учебник и како такви пред се се едукативни, поучни, образовни, ја будат креативната страна кај учениците и претставуваат голем предизвик при изучување на странски, т.е. англиски јазик.

При обработка на податоците, добиени со квантитативна анализа на петтото прашање со кое се испитуваше колку според мислењето на учениците, учебникот по англиски јазик им дава можности за самостојно учење, податоците прикажани на Табела 3 покажуваат дека:

Табела бр.3 Табеларен преглед на податоците кои се добиени при обработка на петтото прашање

Табела бр.3-Ставовите за тоа колку учебникот го поддржува самостојното учење

Според твое мислење учебникот ти дава можности за самостојно учење		
	f	%
Да	60	50%
Не	26	22%
Не знам	34	28%
Вкупно	120	100%



Слика бр.3 Графички приказ на дадената табела

На петото прашање со кое преку квантитативна анализа се испитувани ставовите на учениците за тоа колку учебникот дава можности за самостојно

учење, добиени се следниве резултати, под а) да - одговориле 60 испитаници, односно 50% од вкупниот број на испитаници, под б) не - одговориле вкупно 26 испитаници, или 22% од вкупниот број на испитаници и под в) не знам - одговориле 34 испитаници, односно 28%, од вкупниот број на испитаници.

Според добиените резултати можам да заклучам дека најголем дел од испитаниците сметаат дека учебникот по англиски јазик им дава можности за самостојно учење и изучување на англискиот јазик. Земајќи во предвид дека современиот учебник претставува наставно средство кој го насочува ученикот сам да трага и изнаоѓа, на свој сопствен начин да доаѓа до одредени сознанија и решенија и самиот да се здобие со што повеќе знаења, претставува голема креативност и воедно предност за секој ученик. Учебникот по англиски јазик, според својот дидактички концепт, е примарно насочен кон ученикот за стекнување на јазична култура, да ја осознае суштината на јазикот, а не само да добие општи информации за јазикот. Сето тоа не насочува во правец дека учебникот по англиски јазик, како еден современ учебник, го поддржува самостојното учење и му овозможува на ученикот стекнување на креативни знаења.

При обработка на податоците добиени со квалитативна анализа на шестото прашање, со кое се бара од учениците да наведат кои активности од учебникот им помагаат во учењето, го истакнуваат следново:

- Учебникот по англиски јазик, во својот концепт и организираност, пред се претставува еден склоп на најразновидни видови на содржини и активности, кои му овозможуваат посебен приод на ученикот во сопственото креирање и изучување на англискиот јазик. Од тие причини, секој поединечен ученик најразлично го доживува учебникот по англиски јазик, во неговиот концепт и во неговата содржина. Учениците навеле различни активности од учебникот кои им помагаат во учењето. Најнапред и во најголем број, учениците истакнале дека активностите од учебникот, како што се задачите и вежбите во најголема мера им помагаат во учењето и во совладувањето на тешкотиите при изучување на англискиот јазик. Како што беше и претходно наведено, преку задачите и вежбите, учениците на посебно интересен начин, доаѓаат до вистината и до суштината на јазикот. Задачите и вежбите во учебникот по англиски јазик ги поттикнуваат учениците за нивна понатамошна креативност.

▪ Други видови на активности кои на учениците им помагаат во учењето, се разновидните текстови кои учебникот ги нуди и интересните содржини, кои се привлечни за учениците и нивната возраст. Првичниот аспект на текстовите се атрактивните содржини, кои навистина го задржуваат вниманието на учениците и пред се ги поттикнуваат кон изучување на јазикот.

Текстовите, кои во себе нудат широк дијапазон на вокабулар, синоними, хомоними и антоними, се само чекор напред кон правилно изучување на јазикот во неговата основна форма, а воедно стекнување и на богат вокабулар, преку континуирано преведување.

▪ Неизоставен дел од секој учебник по странски јазик е граматичкиот дел и граматичките вежби. Одреден број на ученици се изјасниле дека активности кои им помагаат во учењето и полесно совладување на англискиот јазик се токму граматиката, т.е. граматичките вежби. Граматичките вежби, истовремено, би требало да бидат секогаш нови, на интересен начин да ја објаснуваат суштината на јазикот, целите и задачите секогаш да бидат јасни и концизни и да се избегнуваат постојано исти вежби, кои се повторуваат и на тој начин ја задушуваат желбата на ученикот за континуиран прогрес.

▪ Додека одредени испитаници, поединечно се изјаснија за единствени активности од учебникот кои им помагаат во учењето, други испитаници, сметаат дека сите активности, кои што ги нуди учебникот, взаемно и без подвоени поделби би требало да им биде од примарна асистенција и да им овозможи полесно изучување на англискиот јазик.

▪ Во реализирањето на прашалникот и обработка на податоците од поставеното прашање, одредени поединци од вкупниот број на испитаници, не дадоа никоаков одговор, со што тие прашалници не влегоа во обработката на прашалникот.

При обработка на податоците добиени со квалитативна анализа на седмото прашање од отворен тип, со кое се испитуваше, кои содржини во учебникот, според мислењето на учениците, најмногу побудуваат емоционално доживување кај нив, го покажуваат следново:

- При изучување на англискиот јазик, учениците на најразличен начин приоѓаат кон различните содржини, различно ги перцепираат и различно ги доживуваат поединечните елементи и компоненти, кои што предизвикуваат емоционално доживување кај секоја единка, на свој сопствен начин. Доживувањето на содржините во учебникот, во голема мера и пред се зависи од самиот поединец, неговата личност, неговите лични ставови и гледишта, , потребите, желбите, афинитетите и посветеноста кон сопствените цели. За најголемиот број на испитаници, т.е. ученици содржините во учебникот кои најмногу побудуваат емоционално доживување, се токму текстовите, како дел од содржините, планирани според наставните програми. Тоа ја истакнува повторно потребата на учениците, од интересни, впечатливи текстови и содржини, од најразлични области и со најразлична проблематика кои едноставно будат интерес и побудуваат емоционалното доживување.

- Одредени содржини и теми инспирирани од вистински човечки стории и искуства, како делови од поединечни текстови ги истакнале поедини испитаници, т.е. ученици. Во рамките на овие содржини, учениците ги навеле делови од филмови и интересни стории од секојдневниот живот.

- Повторно се пројавува интересот за изучување на културата, традицијата и обичаите кај други култури и народи и со самиот интерес, таквите содржини оправдано побудуваат емоционално доживување кај учениците. Текстовите кои содржат тематика од таа област, се навистина од голем бенефит за учениците, согледувајќи ја потребата за осознавање и на другите кои се поразлични од нас.

- Во реализирање на прашалникот и обработка на податоците со квалитативна анализа на седмото прашање *Наведи кои содржини во учебникот според твое мислење најмногу побудуваат емоционално доживување кај тебе*,

одреден број, од вкупниот број на испитаници, не дадоа никаков одговор на прашањето, со што тие прашалници не влегуваат во обработката на податоците. При обработката на податоците добиени со квалитативна анализа на осмото прашање, со кое се испитуваше мислењето на учениците за тоа колку учебникот дава можности да се запознаат различните култури и обичаите кај другите народи, го прикажуваат следново:

- Запознавањето и осознавањето на различните народи, нивната култура, како и нивните традиции и обичаи во едно мултикултурно и мултиетничко опкружување, претставува примарна потреба за секое општество од причина што ниедна единка не може да живее и опстане сама и изолирана од другите. Во такви услови, целокупното живеење би требало да е организирано на тој начин, со кој би му се овозможил на секој поединец да има можност да се запознае, доживее и секако да научи дел од нешто друго, нешто поинакво, но сепак примамливо и интересно да се осознае и научи. Во тој контекст, и во областа на образованието и едукацијата, голем дел од материјата би требало да е насочена кон презентирање и запознавање со различни етникуми, како дел од овој глобален свет. Токму од таа причина, и при креирање на учебниците, потребно е да се посвети посебно внимание на таквата тематика, со особено значаен акцент ставен на возраста на учениците и тоа од најрана возраст.

Учебниците кои им нудат такви содржини на учениците, претставуваат еден богат и значаен извор на информации и воедно даваат голем придонес во развојот на младите генерации. Запознавањето со различните народи и нивните обичаи, овозможува да се направи споредба меѓу различните, да се издвојат сличностите и разликите и да се осознае нешто ново, кое би било од голема корист за секој поединец.

За учебникот по англиски јазик, со сигурност може да се каже, дека содржи значајни содржини, преку кои ученикот е во можност да се запознае со различните култури и обичаите кај другите народи, од причина што сите испитаници, т.е. ученици го потврдија тој факт и позитивно одговорија на прашањето. Уште позначаен факт, е тоа што учениците изразија и голема мотивираност кон изучување на поедини елементи, како дел од културата и обичаите на одредени народи, а тоа е јазикот и јазичната култура.

Несомнено, се потврди тој факт, со оглед на нашата мултиетничка и мултикултурна заедница, во која пред се, сите сме во една корелација и сооднос на почитување, разбирање и взаемна соработка.

■ Во реализирање на прашалникот и обработка на податоците со квалитативна анализа на осмото прашање *Дали учебникот ти дава можности да ги запознаеш различните култури и обичаите кај другите народи*, од вкупниот број на испитаници, некои ученици не дадоа одговор на поставеното прашање и поради тоа тие прашалници не влегоа во обработката на податоците.

Со примена на квалитативна анализа при обработка на податоците добиени од деветото прашање, со кое се испитуваше мислењето на учениците за тоа колку содржините од учебникот помагаат во надминување на стереотипите и предрасудите" добиените резултати го истакнуваат следново:

■ Со запознавање на различните народи и култури, како и нивните обичаи и правила, секако дека има значаен придонес кон надминување на стереотипите и предрасудите, кои несомнено можат да се најдат со различен аспект. Секојдневното опкружување, исто така овозможува да се креираат тие стереотипи и предрасуди, кои, всушност ја ограничуваат моќта на разумно мислење и расудување. Тука од голема помош би била едукацијата, со посебен акцент ставен на образованието. Самата материја која се изучува во училиштата, би требало да помогне во голем дел за надминување на поединечни стереотипи и предрасуди, кои се присутни во сите области. Со оглед на тоа прашање, податоците добиени со квалитативната анализа, а се однесуваат токму на надминување на тие стереотипи и предрасуди и колку во тоа помага учебникот по англиски јазик, преку своите содржини.

Добиените податоци покажуваат дека, најголем дел од учениците навеле дека сите содржини од учебникот исклучително помагаат во надминување на стереотипите и предрасудите, како и дека им помагаат токму во пронаоѓање и елиминирање на таквите елементи и кај нив, доколку постојат. На интересен начин сето тоа го прифаќаат, но и самите се изјаснуваат дека тоа е еден подолготраен процес и бара време за да може да биде општо прифатено.

■ За разлика од претходно наведеното, каде што учениците се изјаснија за сите содржини од учебникот, дека во голема мера помагаат во надминување на стереотипите и предрасудите, одреден број на испитаници, т.е.

ученици се изјаснија дека само поединечни содржини и во ограничена форма, а не сите содржини од учебникот по англиски јазик, им помагаат во надминување на стереотипите и предрасудите.

- При анализа на податоците, се најде на мал број на испитаници, кои на даденото прашање, или не ја разбираа суштината на прашањето, или пак не го разбираа прашањето, воопшто. Од таа причина, тие конкретни поединци, не знааа што да одговорат на прашањето. Секако, и тие одговори се земаа во предвид при анализата и обработката на податоците.

- При реализирање на прашалникот и обработка на податоците, добиени со квалитативна анализа на деветото прашање * Колку содржините од учебникот ти помагаат во надминување на стереотипите и предрасудите* не од вкупниот број на испитаници, мал број на испитаници не се одзвале на прашањето, поради што тие одговори не се земаа во предвид при обработката на податоците.

При обработка на податоците, добиени со квалитативна анализа на десетото прашање, со кое се испитуваше мислењето на учениците, за тоа да се направи споредба на квалитетот на учебникот по англиски јазик со некој друг учебник од кој се учи" го покажуваат следново:

- При анализа и споредба на учебникот по англиски јазик, со друг учебник, од кој учениците учат, од страна на учениците, на големо задоволство, одговорите, во голема мера покажаа дека учениците, примарно го доживуваат учебникот, позитивно, мотивирачки, инспиративно и креативно, во однос со другите учебници од кои што се учи. Во дефинирање на своите гледишта и ставови, учениците дадоа најразлични одговори, во однос на квалитетот на учебникот по англиски јазик.

Најзначаен факт е тоа што најголем број на ученици, се произнеле објективно и без предрасуди, во однос на учебникот по англиски јазик и останатите учебници. При споредба на учебниците, учениците користеле различна терминологија, со цел подобро да ги истакнат своите ставови и мислења и да се добие појасна претстава, за тоа што учениците мислат.

Најголем е бројот на испитаници, т.е ученици кои при анализа и споредба на учебникот по англиски јазик со други учебници, тврдат дека учебникот по англиски јазик е поквалитетен и подобро структуриран, за разлика од другите учебници и на тој начин, овозможува поедноставен приод и полесно совладување на материјата при изучување на англискиот јазик. Логичката осмисленост и конципираните наставни содржини, само ги потврдуваат дидактичките функции на учебникот по англиски јазик, со посебен акцент ставен, пред се на развојно-воспитната функција.

Истовремено, сметаат дека учебникот по англиски јазик е најдобар и единствен, во однос на другите учебници и тоа по различна основа.

Најнапред учебникот по англиски јазик, нуди содржини, кои го прават поинтересен, поилустриран и позабавен, во однос на другите учебници. Учебникот по англиски јазик, вака конципиран, на интересен и шаренолик начин ги привлекува учениците и не дозволува да опадне интересот за изучување на англиски јазик. Креативноста, која учебникот по англиски јазик ја буди кај учениците, е значајна за нив како за учење странски јазици, така и при совладување на друга материја од друга област. Учениците земаат активно учество во проекти и проектни задачи, со што одговорноста што ја сносат е позитивна во насока на созревање и збогатување со знаење. Активностите, пак, било да се задолжителни или слободни активности, имаат улога да го поттикнуваат ученикот кон истражување и осознавање на нови и непознати факти, со што ученикот, ќе се стекне со суштински и значајни познавања.

Во тој контекст, учениците при споредба на учебникот по англиски јазик со други учебници, сметаат дека учебникот по англиски јазик е исто така и поедукативен и придонесува, во значајна мера за целисходно формирање на личноста на ученикот, со тоа што му нуди на ученикот податоци и знаења од различни области и воедно овозможува сеопшто познавање. Учебникот по англиски јазик, како еден современ учебник, кој се применува во современата настава, ги интегрира сите елементи взаемно, со што се потврдува холистичката улога на самиот учебник.

- При реализирање на прашалникот и обработка на податоците, добиени со квалитативна анализа на десетото прашање *Направи споредба на квалитетот на учебникот по англиски јазик со некој друг учебник од кој учиш*,

од вкупниот број на испитаници, одреден број на испитаници не зедоа учество во одговорот на даденото прашање, со што тие прашалници нема да се земат во предвид при обработката на податоците.

Од целокупното истражување и анализата, спроведена со цел да се испитаат ставовите на учениците во однос на учебниците по англиски јазик се дојде до сознание, за тоа како учениците примарно го доживуваат учебникот по англиски јазик, што би сакале да учат, а што да се изостави, за какви цели го користат, во колкава мера им помага во учењето, колку учебникот им овозможува самостојно да учат, како преку содржините од учебникот им се овозможува да се запознаат со различни култури и обичаи кај други народи и воедно да ги надминат стереотипите и предрасудите во животот, воопшто.

Обработените податоци добиени при спроведената квантитативно-квалитативна анализа укажуваат на тоа дека учениците, го доживуваат учебникот по англиски јазик, позитивно и интересно, темите и содржините застапени во учебникот се модерни, современи, ги содржат интересите и модерните текови кои го привлекуваат вниманието на младите. Од друга страна, пак задачите, вежбите и активностите, во значајна мера им помагаат на учениците во учењето, но и истовремено им овозможуваат самостојно да го изучуваат англискиот јазик. Учебникот по англиски јазик, сметаат учениците, дека преку своите содржини им дава можности да се запознаат со различните култури и обичаи кај другите народи, кои воедно и будат емоции кај учениците, но и придонесуваат кон надминување на постоечките стереотипи и предрасуди кај учениците. Како последно, но не и незначајно е ставот на учениците за учебникот по англиски јазик, во споредба со други учебници, каде очигледно е позитивното аспектирање на учебникот, по различни категории и преовладува мислењето за овој учебник над другите и со тоа се заокружува улогата на учебникот по англиски јазик во придонес на изградување на јазичен, образовен и културен плурализам.

3.2. Анализа и интерпретација на податоците добиени од испитување на ставовите на наставниците

Со цел да се испитаат и анализираат ставовите на наставниците во однос на учебниците по англиски јазик, беше употребен протокол за структурирано интервју на наставниците. При спроведената квалитативна анализа беа опфатени вкупно 12 наставници по англиски јазик од сите четири години од СУГС "Арсени Јовков" - Скопје, кои ги искажаа своите ставови и мислења во однос на учебниците по англиски јазик, со кои се реализира и самата настава.

За разлика од учениците кои одговараа на прашања, кои првенствено и единствено се однесуваа на учебникот по англиски јазик, неговата улога, значење, самата содржина и неговиот квалитет, од наставниците од друга страна, се бараше да ги истакнат своите гледишта и ставови, во однос на учебникот по англиски јазик и воедно, во однос на конкретната настава по англиски јазик пропратена со сите неопходни елементи, кои ја сочинуваат.

При обработка на податоците, добиени со квалитативна анализа на првото прашање, со кое се испитуваше мислењето на наставниците, за тоа дали постои компатибилност помеѓу наставните програми и учебниците" го истакнуваат следново:

- Наставните програми, првенствено претставуваат планирање на содржините за секој предмет поединечно и со нив се утврдува, обемот, длабочината и редоследот на наставните содржини. Во наставните програми се интегрирани задачи и активности, кои преку одредени методи и пристапи треба да кај учениците да предизвикаат стекнување на знаења, вештини и способности, кои би биле применливи во секојдневниот живот.

При креирање на наставните програми, како појдовна точка од која се започнува, е целта која треба да се постигне во рамките на воспитно-образовниот систем. Конкретно, што треба да се постигне и на кој начин, какви содржини да се планираат, тие да бидат усогласени со возраста, нивото на знаење, потребите и психофизичките можности на учениците. Наставните програми, треба постојано да се иновираат, обновуваат, дополнуваат, конкретизираат во рамките на воспитно-образовниот процес, со цел да се

адаптираат кон потребите на ученикот и да придонесе за целосен развој на личноста.

Учебникот, како наставно средство, преку кој се реализира наставната содржина, која во основа е предмет на наставната програма, би требало да бидат во еден однос на корелација, компатибилност и надополнување. На тој начин, би се овозможил непречен преглед на наставните содржини, од било која област и воедно успешно реализирање на наставните содржини. Тука, посебно треба да се истакне и незаменливата улога на наставникот, со сето свое искуство, стручност и посветеност во својата област и професија, кој на своевиден начин би требало да ги интегрира наставните содржини и целосно да владее со нив.

■ На поставеното прашање за тоа дали постои компатибилност помеѓу наставните програми и учебниците, во конкретниот случај наставниците по англиски јазик, смстаат на учебникот по англиски јазик и во најголем број се изјасниле за тоа дека наставните програми и учебниците по англиски јазик, се надополнуваат едни со други, во смисол на компатибилност. Тоа води кон заклучок дека наставните содржини, содржани и пропишани во наставните програми и наставните содржини кои треба да се реализираат преку учебникот по англиски јазик, се интегрирани и взаемно усогласени, функционираат во насока на подобрување и успешно водење на воспитно-образовниот процес.

Наставниците по англиски јазик, кои го потврдуваат тој став, истовремено и го поткрепуваат преку своето лично искуство и практика. Неизбежна е таа релација помеѓу наставните програми и учебниците, во насока на координирање на наставата и наставните содржини, кои треба да се реализираат преку учебниците. Покрај наставните содржини, тука влегуваат и сите планирани активности, задачи, вежби, методи, пристапи, кои исто така треба да се усогласени и со учебниците по англиски јазик. Што да се изучува, на кој начин и што би се постигнало со тоа, се елементите кои се содржани во наставните програми. Сето тоа ќе се реализира преку учебниците, т.е преку содржините кои ги нудат тие.

■ Наставниците по англиски јазик, на објективен и конкретен начин го презентираа своето мислење и искажаа позитивен став во однос на поставеното прашање, со што се потврди компатибилноста помеѓу наставните програми и учебниците по англиски јазик.

При обработка на податоците со квалитативна анализа на второто прашање, со кое се испитуваше мислењето на наставниците за тоа колку во учебникот се опфатени сите теми од наставната програма, добиените одговори го прикажуваат следново:

- Наставната програма, како носител на наставната содржина е програмирана со цел да опфати што е можно повеќе теми, како би можела да биде комплетна и конзистентна. Наставната програма, како таква, не би требало да биде еднаш засекогаш дадена, туку треба да се обновува, адаптира, прилагодува, првенствено на потребите на образованието, во кое како неизоставен дел се наставниците и учениците. Темите и содржините, кои се планирани со наставната програма се споредуваат и разгледуваат, колку се тие во склад со темите и содржините во учебникот, според кој се учи.

- На второто прашање, поставено до наставниците, кое се однесува конкретно на темите од наставната програма и темите од учебникот, во најголем број од испитаните наставници, искажаа позитивен став, за тоа дека во учебникот се опфатени сите теми од наставната програма.

Наставниците, во најголем број, го потврдија прашањето, тврдејќи дека темите од наставната програма се поклопуваат со темите во учебникот по англиски јазик. Во освртот на темите во наставните програми, секако дека се консултираат тимови на наставници по англиски јазик, кои активно учествуваат во креирање на самите наставни програми. Во тој контекст, од големо значење е и долгогодишната работа и искуството на наставниците по англиски јазик во таа област, кое е само уште еден придонес кон комплементарноста, во однос на темите кои се изучуваат. При изучување на англискиот јазик, треба секогаш да се земат во предвид, компонентите кои се составен дел од јазикот, кои заедно чинат целина и се неизоставен дел од секој јазик. Тоа се компонентите: слушање, зборување, читање, пишување, комуникативни модели, граматика, вокабулар и култура. Сите овие компоненти го сочинуваат јазикот, но сепак не се обработуваат одделно, туку целта на наставникот по англиски јазик е да ги интегрира во наставата, во разновидните наставни содржини и во согласност со наставните програми да овозможи успешна реализација на наставата по англиски јазик.

Со издвојување на јазичните компоненти, повторно се потврдува мислењето на наставниците по англиски јазик, дека, при анализирање на темите се поаѓа од различни аспекти на јазикот и темите од наставната програма се совпаѓаат со темите од учебникот по англиски јазик.

Во реализирање на наставата по англиски јазик, под влијание на субјективни и објективни фактори се јавува и потреба од одредени модификации, кои треба да ги примени наставникот и да го адаптира на потребите и интересите на учениците, како и во согласност со темите во учебникот, но сето тоа е во рамките на темите и содржините пропишани во наставната програма.

При обработка на податоците, добиени со квалитативна анализа на третото прашање, со кое се испитуваше мислењето на наставниците, во однос на тоа кои содржини од учебникот можат да се изостават според нив го искажуваат следново:

- Темите и содржините од наставната програма, се потврдија дека се компатибилни и се во склад со темите и содржините во учебникот по англиски јазик. Наставниците по англиски јазик го потврдија тој факт, но на поставеното прашање во однос на самата настава по англиски јазик, кои содржини од учебникот по англиски јазик би можеле да се изостават, дадоа свое гледиште и мислење на дадената тема.

Современата настава се карактеризира со интерактивен однос меѓу наставникот и ученикот, додека современиот учебник во современата настава ја истакнува улогата на наставникот и на ученикот, а воедно и на наставната содржина која ги обединува овие фактори. Сите тие се взаемно поврзани и условени и влијаат едни на други. Улогата на наставникот, е секако значајно во излагање на темите и наставните содржини и начинот на тоа како темите ќе ги доближи до ученикот, со што ќе го мотивира и поттикне и самиот да превземе иницијатива за активно учество.

- Задачата на наставникот, во реализација на наставата по англиски јазик е да влијае на ученикот и да му пренесе знаење, а тоа се потврдува преку повратната информација која ученикот ја генерира, која е пред сè индикатор за тоа колку ученикот научил и воедно дава јасна претстава за тоа каде наставникот да посвети поголемо внимание, каде да се адаптираат содржините и

секако кои содржини би можеле да се изостават, со што би се придонело кон поквалитетна настава.

Во своето искуство и практика како наставници по англиски јазик, наставниците се соочуваат со безброј ситуации на заинтересираност и индиферентност на учениците во однос на дадени теми и содржини од учебникот. Реалноста ја потврдува ситуацијата кога учениците на одредени теми се прилично заинтересирани, а за одредени теми не покажуваат голем интерес. Во тој процес и наставникот доаѓа до одредени сознанија кои теми се допадливи за учениците, а кои би требало да се изостават. Интерактивната комуникација меѓу наставникот и ученикот овозможува непречен однос, кој се одвива во двата правци и при тоа се усогласени нивните ставови.

Наставниците по англиски јазик, кои одговорија на поставеното прашање се поделија на две половини со различни ставови, за тоа кои теми треба да се изостават од учебникот.

Една половина од испитаните наставници, во своето искуство и работа со учениците, сметаат дека одредени текстови со застарени и неатрактивни содржини за возраста на младите, се теми кои би можеле да се изостават од учебникот. Современите учебници, секако дека треба да бидат во чекор со времето, да се обновуваат и адаптираат на потребите и возраста на учениците, да бидат современи и да ги пратат модерните текови на општеството.

Другата половина од испитаните наставници по англиски јазик јасно и конкретно се изјаснија, дека содржини од учебникот, како што се одредени граматички вежби кои се повторуваат постојано би требало да се изостават и наместо нив да се воведат други граматички вежби, кои се нови, интересни и впечатливи, подеднакво за учениците и за наставниците. Анализата покажа дека постои кохерентност во однос на одговорите на наставниците и учениците и ставовите на едните и на другите, во однос на истото прашање се усогласени.

При обработка на податоците, добиени со квалитативна анализа на четвртото прашање, со кое се испитуваше мислењето на наставниците по англиски јазик, за тоа дали се фаворизираат само образовните цели во наставата по англиски јазик, преку самиот учебник, го покажуваат следново:

▪ Целта на наставата по англиски јазик, односно на учебникот по англиски јазик е:

- Да го оспособи ученикот да комуницира на англиски јазик во функција на општото, стручното и понатамошното образование,
- Да обезбеди можности за самообразование и
- Да го подготви за професионална кариера и улога на граѓанин на демократско општество

Со одредување на целта на наставата, т.е. на учебникот по англиски јазик, пропишана според националната програма за развој на образованието на Република Македонија во рамките на воспитно-образовниот процес, потребно е да се согледа колку целта е остварлива, за што единствен индикатор се самите ученици.

Наставниците по англиски јазик на поставеното прашање, за тоа дали во наставата по англиски јазик се фаворизираат само образовните цели, јасно и децидно го искажаа своето мислење, кое се поклопува првенствено со поставената цел на наставата по англиски јазик. Во тој контекст се истакнува и улогата на учебникот по англиски јазик, кој нуди теми и содржини од различни области и има значаен придонес во развојот на личноста на ученикот во воспитно-образовниот процес.

Наставниците едногласно се изјаснија, дека наставата по англиски јазик, како и учебникот, не ги фаворизираат само образовните цели, туку напротив се потенцира и воспитната компонента, како и културолошките и општествените аспекти.

Наставата по англиски јазик, која е пред сè интерактивна, преку содржините кои се опфатени и методите на обработка, му овозможува на ученикот првенствено да се здобие со јазична култура, како и стекнување знаења и вештини, се поттикнува ученикот на самоиницијативност, креативност. Содржините на јасен и разбирлив начин ги објаснуваат појавите, процесите и односите меѓу нив. Во тој процес, ученикот станува активен субјект, кој е секогаш мотивиран и отворен за нови знаења.

Современата настава, првенствено е насочена кон рамномерен когнитивен, афективен и психомоторен развој на ученикот.

Наставниците по англиски јазик го потврдуваат својот став, во однос на даденото прашање, дека јазикот се изучува на функционален, холистички начин и ги опфаќа сите компоненти на современото живеење и опкружување.

Мултикултурниот и мултинационалниот аспект на наставата по англиски јазик, овозможува учениците да се запознаат со различни народи, култури, нивните карактеристични обичаи и традиции, што воедно претставува богатство од културолошки и глобален аспект.

Улогата на наставникот во воспитно-образовниот процес и во оформување на личноста на ученикот е значајна, со што неговата примарна и основна улога е да воспитува и образува, но крајната цел е да придонесе за севкупниот развој на личноста на ученикот.

Во интерактивниот концепт на наставата и во меѓусебниот однос на интеракција меѓу наставникот и ученикот, позитивниот сооднос овозможува да се изгради демократска клима на соработка, од која добитник е првенствено ученикот.

При обработка на податоците добиени со квалитативна анализа на петото прашање, со кое се испитуваше мислењето на наставниците по англиски јазик за тоа, дали се застапени современи дидактички и методски достигнувања во наставата и учењето" го изјаснуваат следново:

- Во современата настава, во која се организирани различни видови на активности, кои со тек на времето се менуваат и адаптираат, со промените во воспитно-образовниот процес, се чувствуваат и промените во наставата, како и улогата на наставникот и ученикот.

Осовременувањето на наставата, е процес кој е присутен во училницата, училиштето и во целиот образовен систем. Современата настава ја поттикнува улогата на наставникот и ученикот, кои како активни субјекти соработуваат и земаат активно учество и партиципираат во реализирање на наставните содржини.

Во современата настава и за нејзино непречено одвивање и реализација, од големо значење е употребата на современите дидактички и методски достигнувања кои ќе бидат секојдневно застапени во наставата и учењето. Употребата на современи дидактички и методски достигнувања, претставува и овозможува полесен, но и поинтересен приод во наставата и учењето, со посебен

акцент ставен на учениците, кои се секогаш отворени за нови елементи во наставата. Употребата на ваквите современи достигнувања, во голема мера ќе го потпомогнат процесот на учење и подучување.

Наставниците по англиски јазик на поставеното прашање, за тоа дали во училиштето се застапени современи методски и дидактички достигнувања во наставата и учењето, го искажаа своето мислење.

Во најголем број од испитаните наставници по англиски јазик, се тврди дека не секогаш се застапени современи дидактички и методски достигнувања, како резултат на материјални, просторни и функционални услови. Реализацијата на наставата по англиски јазик, потпомогната со употреба на современи наставни средства и дидактички и методски достигнувања, е во значајна мера подобрена во изборот на содржини, кои треба да се адаптираат според условите, активностите се организирани со цел да поттикнат љубопитност, иницијативност, креативност, како и можност за самостојна работа, но во постојан контакт со наставникот по англиски јазик.

Наставникот истовремено ја следи работата на ученикот, ја вреднува и ја оценува според извршената задача и секако го поттикнува за понатамошен успех и напредок во натамошниот процес на учење и подучување.

При обработка на податоците со квалитативна анализа на шестото прашање, со кое се испитуваше мислењето на наставниците по англиски јазик во однос на тоа дали има доволно задачи и вежби за активна примена на знаењата, го наведуваат следново:

- Наставата по англиски јазик, е првенствено насочена кон стекнување на јазична култура, изучување на поими од општата, секојдневната и стручната практика, овозможува стекнување на знаења, вештини и навики, со што ученикот ги развива своите мисловни способности. Наставните содржини пропишани според наставната програма, како и наставните содржини од учебникот по англиски јазик, се интегрирани во наставата и претставуваат предизвик за учениците во нивното совладување. За таа цел, постојано се користат разновидни активности, задачи и вежби, кои треба да ја направат наставата по англиски јазик разнообразна, но и да овозможат стекнатите знаења, вештини и навики да ги применат активно во секојдневниот живот.

На поставеното прашање на наставниците по англиски јазик за тоа дали се користат доволно задачи и вежби за активна примена на знаењата, најголем број од испитаните наставници дадоа позитивен одговор во однос на прашањето.

Наставниците по англиски јазик сметаат дека во наставата по англиски јазик, примената на задачите, вежбите и активностите, ја разигруваат наставата, учениците покажуваат голем интерес кон таквите активности и како најзначаен фактор е тоа што, кога учениците активно учествуваат во наставата, тоа придонесува да се стекнат со трајни знаења кои практично можат да ги применат во секојдневната практика.

Задачата на наставниците се состои во претходната подготовка, во која се рефлектира професионалната подготвеност на наставникот, како и умешноста да ја организира наставата, да ги интегрира сите јазични компоненти и да изгради клима на соработка со ученикот, што ќе претставува понатамошен поттик за ученикот. Во тој контекст, дел од наставните содржини, задачите и вежбите кои наставниците ги користат секогаш се насочени кон стекнување на знаења и вештини, кои ќе најдат активна примена во секојдневниот живот.

При обработка на податоците добиени со квалитативна анализа на седмото прашање, со кое се испитуваше мислењето на наставниците по англиски јазик за тоа дали една третина од содржините е обликувана за користење на самоучење и самостојни истражувачки активности го истакнуваат следново:

- Наставните содржини во учебникот по англиски јазик, се состојат од теми и активности, кои се обликувани да овозможат учениците да земаат активно учество во задолжителни и слободни активности. Темите и содржините, кои наставникот ги презентира од учебникот, истовремено ги поттикнуваат учениците во организирање на самостојни истражувачки активности, кои се предизвик за учениците и за понатамошни слични активности.

Наставниците по англиски јазик, на поставеното прашање за тоа дали една третина од содржините е обликувана за користење на самоучење и самостојни истражувачки активности дадоа потврден одговор, за тоа дека се самите сведоци на ангажираноста на учениците во проектни активности, истражувачки дејности и одредени проекти базирани на темите и содржините од учебникот.

Наставните содржини во учебникот по англиски јазик, како што тврдат наставниците, воедно и даваат можност за самоучење на одредени наставни единици, кои учениците ги совладуваат самостојно. Во надминување на посебни пречки при изучување на англискиот јазик, секогаш се истакнува улогата на наставникот, кој само јасно ги насочува учениците и ги поттикнува во тоа самостојно да трагаат, да изнаоѓаат решенија на проблемите, со што се формира љубопитност и желба за понатамошни истражувачки дејности.

Во своето искуство како наставници по англиски јазик, наставниците ги организираат наставните содржини, ги одредуваат целите, наставните методи и постапките, планираат како ќе ја реализираат наставата по англиски јазик и со кои наставни средства. Воедно планираат и за кои наставни содржини можат учениците да изработат проекти и да се вклучат во самостојни истражувачки активности.

При обработка на податоците со квалитативна анализа на осмото прашање, со кое се испитуваше мислењето на наставниците по англиски јазик, за тоа дали се дадени се можности за развој на висок степен на самостојност во учењето на учениците го наведуваат следново:

- Во наставата по англиски јазик, како и во друг вид на настава од друга област, постојат три фактори кои се взаемно поврзани, а тоа се наставникот, ученикот и наставната содржина.

Наставникот со своите методи и постапки, ја организира наставата, ги подредува наставните содржини по теми, кои опфаќаат разновидни активности и ги поттикнува учениците да учествуваат активно во наставата и тие вземно да бидат иницијатори во реализација на наставната содржина и самата настава по англиски јазик. Улогата на наставникот во конкретниот случај е да влијае позитивно на учениците, како со својот став, така и со својата професионална подготвеност во спроведување на наставата по англиски јазик. Истовремено, учениците поттикнати и мотивирани од страна на наставникот, стануваат љубопитни за сознание од различни области. Така организираната настава од страна на наставникот, која се реализира преку излагање на темите и содржините од учебникот им овозможува на учениците висок степен на самостојност во учењето, што придонесува за значајна самодоверба и самореализација кај учениците.

Наставниците по англиски јазик на конкретното прашање, за тоа дали се дадени можности за развој на висок степен на самостојност во учењето на учениците, дадоа потврден одговор, тврдејќи дека нивната работа со учениците се состои токму во тоа, да придонесат во осамостојување на учениците во изучување на англискиот јазик, како и да се стекнат со одредени знаења од други области. Наставниците, со својата спремност и умешност да ја доближат наставната содржина до учениците, ги оспособуваат учениците во тој долг процес на изучување на англиски јазик, постепено да ја прифаќаат својата улога за самостојно учење во понатамошниот воспитно-образовен процес. Учениците, во постојана комуникација со наставникот, пројавуваат постепено интерес за самостојни активности, самостојно организирање на наставни единици и нивна реализација во училницата, со работа во групи, во парови. При изучување на англиски јазик, осамостојувањето на учениците, во голема мера е потпомогнато и од самиот учебник по англиски јазик, кој со својот дидактички концепт, овозможува лесен и едноставен приод кон темите и содржините, што е своевиден пат кон самостојно учење. Самостојноста кај учениците е исто така поткрепена со употреба на наставни средства, нагледни средства, кои ги водат учениците уште еден чекор напред.

Напредокот на ученикот и неговата поголема самостојност во учењето, придонесува за целокупен развој на личноста на ученикот и негова поуспешна социјализација во општеството.

При обработка на податоците, добиени со квалитативна анализа на деветото прашање, со кое се испитуваше мислењето на наставниците по англиски јазик, во однос на тоа дали се застапени содржини во врска со филмот, музиката, уметноста, во наставата по англиски јазик, го истакнуваат следново:

- Наставниците по англиски јазик, со посебно задоволство дадоа одговори на поставеното прашање, бидејќи содржини кои опфаќаат теми од областа на филмот, музиката и уметноста, се содржини кое се обработуваат на обострано задоволство, како на наставниците, а посебно на учениците. Од тие причини, наставниците по англиски јазик, со едногласен позитивен одговор, го потврдија поставеното прашање.

Наставните содржини, во кои преовладуваат теми од областа на филмот, музиката и уметноста, се области, од кои учениците имаат големо познавање и истовремено пројавуваат голем интерес, што резултира во брзо совладување на темите и стекнување на нови, продлабочени знаења.

Современото живеење и денешниот модерен свет, овозможува информации кои се достапни во секое време и насекаде и младите генерации, посебно учениците сакаат секогаш да бидат во тренд со модерните текови, посебно она што се случува на полето на музиката, филмот и уметноста.

Наставата по англиски јазик е организирана на тој начин, преку темите и содржините кои ги нуди учебникот по англиски јазик, да ги презентира содржините, кои се првенствено од интерес на учениците. Во учебникот по англиски јазик, во значајна мера се застапени текстови кои се од областа на филмот, музиката и уметноста. Содржините во учебникот можат да бидат во облик на автобиографски податоци за некој уметник, писател/писателка или актер/актерка.

Учениците се посебна мотивираност и заинтересираност се посветени на ваквиот тип на содржини, што за наставникот, пред се претставува големо задоволство, бидејќи учениците, во најчести ситуации, пројавуваат желба за самостојно интерпретирање на содржините, се ангажираат дополнително за разновидни проекти и истражувачки активности од областа на музиката, филмот и уметноста.

Како што и претходно беше потврдено, од темите и содржините кои и учениците најчесто би сакале да ги изучуваат, се конкретно темите од областа на филмот, музиката и уметноста и се она што е од примарен интерес на учениците во тесна корелација со нивната возраст и се она што младиот човек го интересира.

При обработка на податоците добиени со квалитативна анализа на десеттото прашање, со кое се испитуваше мислењето на наставниците во однос на тоа дали се застапени етички содржини во наставата по англиски јазик го покажуваат следново:

- Наставата по англиски јазик, преку наставните содржини и улогата на наставникот во целокупниот процес има основна цел, воспитно-образовна и примарна цел, да придонесе во правилно развивање на личноста на ученикот, со

формирање на научен поглед на светот, што подразбира самопотврдување и самореализација на ученикот.

Наставата треба да придонесе за правилен когнитивен, афективен и психомоторен развој на ученикот, да се оформи во емотивно и психофизички подготвена личност, која се соочува со сите закони и правила на современото живеење, во својата средина и пошироко во глобални рамки.

Наставниците по англиски јазик на даденото прашање, дали се застапени етички содржини во наставата, т.е. учебникот по англиски јазик, искажаа позитивен став во однос на застапеноста и применливоста на етичките содржини во наставата по англиски јазик. Учебникот по англиски јазик, обработува содржини во кои се изучуваат правила на морално и етичко однесување, како и кодекси на облекување, правила на поздравување, правила при јадење, правила во областа на бизнисот, што подразбира нивно изучување и секако нивна правилна примена и почитување.

Учениците пројавуваат голем интерес во изучување на етичките содржини, со оглед на тоа дека учениците се секогаш расположени и отворени за интересни информации. Изучувањето на моралните и етичките правила и законитости, кај други народи, има значаен придонес во почитување на своите правила, пред се, како и во осознавање на етичките норми и правила кои владеат меѓу различните народи и нации.

Во тоа голем придонес во наставата по англиски јазик има јазичната компонента Култура, која има за цел ученикот да се здобие со знаења и разбирање на социо-културните карактеристики, како и етичките правила и норми, користејќи ги комуникативните модели, поради почитување на сопствената, како и другите култури за меѓусебно разбирање и соработка.

Почитувањето на сопствената култура, почитувањето на етичките правила и норми, во рамките на општествените законитости, придонесува врз правилниот развој на секој поединец и има значајно влијание во изградување на демократски граѓанин на ова општество.

Од спроведената квалитативна анализа за испитување на ставовите на наставниците по англиски јазик во однос на наставата, т.е. учебниците по

англиски јазик, се дојде до сознание за тоа како наставниците ја реализираат и толкуваат наставата по англиски јазик. Поаѓајќи од тоа колку постои компатибилност помеѓу наставните програми и учебниците, колку се опфатени сите теми во наставата од наставната програма, кои содржини не се интересни и би можеле да се изостават, кои цели се фаворизираат во наставата, дали се застапени современи дидактички и методски достигнувања во наставата и учењето, дали има доволно задачи и вежби, дали наставата и содржините му овозможуваат на ученикот самостојно да учи и истражува и дали има содржини од областа на филмот, музиката и уметноста, како и етички содржини.

Обработените податоци добиени при спроведената квалитативна анализа, покажуваат дека наставниците по англиски јазик, првенствено сметаат дека постои компатибилност помеѓу наставните програми и учебниците по англиски јазик, како и тоа дека сите теми од учебникот, се интегрирани во наставната програма. Во понатамошното истражување, наставниците јасно и децидно го искажаа своето мислење во однос на тоа кои наставни содржини би можеле да се изостават, како неинтересни и невпечатливи за учениците, а тоа се застарените текстови и граматички вежби, кои се повторуваат. Во однос на тоа кои цели се фаворизираат во наставата по англиски јазик, наставниците сметаат дека покрај образовните, се потенцира и на воспитните компоненти, како и културолошки и општествени аспекти на наставата.

Во наставата по англиски јазик, наставниците се изјаснија дека не секогаш се застапени современи дидактички и методски достигнувања, што е резултат на одредени фактори како што се пред се, материјалните, просторните и функционалните.

Наставниците по англиски јазик ја истакнуваат улогата на задачите, вежбите и активностите, кои во значајна мера им помагаат на учениците во учењето, како и стекнатите знаења да можат активно да ги применат во секојдневната практика.

Наставниците, исто така тврдат дека во нивната работа со учениците и презентирањето на наставните содржини и теми постојано ги поттикнуваат учениците да земаат активно учество во самостојни истражувачки активности, проектни задачи, со што учениците се оспособуваат за самостојно учење, каде до израз доаѓа нивната љубопитност и креативност во понатамошното изучување на англискиот јазик и се стекнуваат со знаења, вештини и навики.

Во однос на застапените содржини, наставниците по англиски јазик, сметаат дека содржините кои разработуваат теми од областа на музиката, филмот и уметноста се темите кои се актуелни и атрактивни за изучување, но тука се и етичките содржини, во кои се пропишани норми и кодекси на етичко однесување, кои треба да се знаат и истовремено да се почитуваат и со нив ја заокружуваме наставата по англиски јазик и се навраќаме на нејзината крајна цел, а тоа е да го подготви ученикот за професионална кариера и улога на граѓанин на демократско општество.

Откако се изврши целокупното истражување и обработка на податоците, да се напомене дека кај учениците се спроведе квантитативно-квалитативна анализа, додека кај наставниците се спроведе само квалитативна анализа, се добија и одговорите и резултатите, како и сознанија поединечно за учениците и конкретно за наставниците.

Воглавно се оформи јасна слика за тоа како учениците го доживуваат учебникот по англиски јазик, како и наставниците ја реализираат и толкуваат наставата по англиски јазик во согласност со наставните програми, учебниците и наставните содржини.

Интересен е фактот што ја покажува истомисленоста на учениците и наставниците во однос на одредени прашања. Одговорите добиени од спроведениот прашалник за учениците и подготвеното структурирано интервју за наставниците е потврда за тоа како постои поклопување во одговорите кај учениците и наставниците.

Во однос на наставните содржини и теми кои би требало да бидат застапени, како и за оние кои би требало да се изостават и двете страни дале комплетно ист одговор, со што имаме јасна претстава какви содржини треба да се обработуваат во учебникот, а кои би требало да се изостават и да се заменат со нови.

Кога станува збор за задачите, вежбите и активностите и наставниците и учениците им даваат значајно место во наставата по англиски јазик, кои, пред се им помагаат на учениците во учењето и за наставниците се секогаш практични затоа што, учениците покажуваат голема самостојност при извршување на

истите. На тој начин учениците се осамостојуваат во изучување на англискиот јазик, земаат активно учество во самостојни истражувачки активности и проекти, што е од посебно значење како за учениците, така и за наставниците.

Учебникот по англиски јазик, според наставниците и учениците им овозможуваат да се запознаат со различните култури и народи, со цел учениците да се стекнат со знаења и разбирање на социо-културните карактеристики, како и етичките правила и норми кои треба да се знаат и воедно да се почитуваат, како сопствените, така и другите култури за меѓусебно разбирање и соработка.

Останатите прашања, беа разгледувани од различни аспекти од страна на наставниците и учениците и тоа во однос на наставата, наставните содржини и учебникот по англиски јазик. Добиените одговори, сепак ја истакнуваат улогата, на наставникот, на ученикот и на наставните содржини, кои ги претставуваат трите фактори кои се носители на наставата, во целина. Сите тие се взаемно поврзани и условени едни од други и без нивна конзистентност, наставата не би била успешна и функционална. Јазикот ги обединува овие фактори и овозможува непречен тек на мисли и идеи. Комплементарноста на целокупниот процес е само придонес кон квалитетна настава во која подеднакво се афирмираат и наставникот и ученикот.

3.3. Анализа на наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование

Анализа на наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование беше спроведена, со цел да се утврдат одредени компоненти кои се пропишани во самата програма и нивната корелација и компатибилност со наставата по англиски јазик, како и со учебниците по англиски јазик. За таа цел беше изработена евиденциона листа, во која се застапени десет посебно назначени категории, преку кои се изврши анализа на наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование, за секоја наставна година, поединечно.

При анализа на наставните програми, при што секоја категорија беше темелно разгледувана и разработена, се дојде до одредени сознанија за самите наставни

програми и колку тие се во склад со потребите на наставата по англиски јазик, со учебниците по англиски јазик и колкав е придонесот за ученикот, што пред се се рефлектира во стекнатите знаења и способности на ученикот, во текот на процесот на изучување на англискиот јазик.

Евиденционата листа на јасен начин ги прикажува добиените сознанија, но интересен е фактот што може да се воочи, како сите категории кои се анализираа поединечно во наставните програми по англиски јазик за секоја наставна година посебно, се поистоветуваат и одговорите се целосно идентични. Евидентна е потребата, од тие причини да се даде генерален коментар во однос на секоја категорија од евиденционата листа, со што анализата на наставните програми по англиски јазик би ги опфатила сите години заедно, а не секоја поединечно да се разгледува.

Првата категорија која се разгледуваше при анализа на наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование, се однесува првенствено на одделните јазични компоненти и нивната застапеност во наставните теми. Јазичните компоненти претставуваат значајни елементи во процесот на изучување на англискиот јазик и воедно се неизоставен дел од секој јазик.

Процесот на учење и изучување на англискиот јазик се состои од одреден број компоненти, кои се наречени јазични компоненти. Во тие рамки спаѓаат: слушање, зборување, читање, пишување, комуникативни модели, граматика, вокабулар и култура. Сите заедно сочинуваат една целина при изучување на англискиот јазик, а сепак се поделени во смисол на стекнување поединечни јазични знаења и вештини.

Наставните програми го истакнуваат значењето на секоја јазична компонента и ги обработуваат секоја одделно, првенствено да се одредат конкретните цели и задачи, преку соодветни примери и конкретни дидактички насоки да се дојде до целта и да се идентификуваат кои знаења и вештини ќе ги стекне ученикот. Наставните програми ги диференцираат јазичните компоненти и ги прикажуваат одвоени една од друга со цел да се осознае која е целта на секоја јазична компонента, што треба да се постигне и на кој начин. Истовремено, во образовниот процес, наставните програми не наложуваат сите јазични компоненти да се изучуваат по оној редослед по кој се пропишани во програмата, туку напротив овозможуваат еден послободен пристап во организирање и

презентирање на наставните теми, со што се овозможува сите јазични компоненти да бидат дел од секоја посебно одредена наставна тема и да бидат подеднакво застапени, со цел ученикот да се здобие со целосна јазична култура.

Примарна улога во креирање на наставата по англиски јазик, секако дека му се придава на наставникот, кој со својата професионална подготвеност и мотивираност на својствен начин успева да ги интегрира сите јазични компоненти во наставата по англиски јазик, секако придржувајќи се на начелата пропишани со наставната програма по англиски јазик.

Наставникот настојува да ги вклопи сите јазични елементи на различен начин во секоја наставна тема, во зависност од самата тематика, каде одредени компоненти се поприоритетни во однос на другите, но сепак сите се тел од секоја наставна тема. Истовремено се пројавува и различен интерес кај учениците за изучување на поедини наставни теми, што воедно претставува и патоказ за вклучување на сите јазични компоненти во наставата по англиски јазик. Интеракцијата помеѓу учениците и наставникот, во значајна мера помага да се реализира успешно наставата по англиски јазик со сите јазични елементи вклучени во истата.

Одделните јазични компоненти се изучуваат во секоја наставна тема, се адаптираат и усогласуваат на потребите на наставата по англиски јазик, на интересот на учениците и усогласени со самите учебници по англиски јазик. Вака конципирана, наставата по англиски јазик, со сите јазични компоненти поединечно и взаемно интегрирани, овозможува јазикот да се изучува на функционален, односно холистички начин, со што целокупното знаење на ученикот ќе може да го примени во секојдневниот живот.

Наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование се во тесна корелација со учебниците по англиски јазик во средното стручно образование. Наставните програми ги конкретизираат целите и задачите на наставата по англиски јазик, кои треба да се реализираат преку одредени наставни содржини и со конкретни дидактички насоки.

Наставните содржини од учебниците по англиски јазик само ги продолжуваат и потврдуваат истите цели и задачи од наставните програми, поаѓајќи од дидактичкиот концепт на учебниците и потпомогнати со дидактичка апаратура. Тоа упатува на заклучок дека учебниците по англиски јазик во средното стручно

образовани се компатибилни со наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование.

Втората категорија која се разгледуваше при анализа на наставните програми по англиски јазик се однесува на самата програма и колку таа дава можност за дидактичко обликување на наставната содржина. Дидактиката како педагошка дисциплина, која ги проучува општите проблем и законитости на наставата и учењето во нивното дијалектичко единство, ги опфаќа сите елементи кои се однесуваат на наставата и учењето во процесот на учење и подучување, а тоа се целите и задачите на наставата, наставните содржини, наставните методи, постапките и начините на учење и секако наставните средства кои се користат во наставата за успешно совладување на наставното градиво.

При анализата на наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование се посвети големо внимание на тоа како наставните програми нудат можности за организирање на наставата и воедно колку наставните програми даваат можност за дидактичко обликување на наставната содржина, која се реализира преку учебниците по англиски јазик во средното стручно образование. Земајќи ги во предвид сите четири наставни години во средното стручно образование, наставните програми за секоја година поединечно дава насоки за кои конкретни наставни содржини, ученикот преку примери и јасно одредени дидактички насоки да дојде до бараната цел. Почнувајќи од прва година па до четврта година средно стручно образование, учениците треба да се оспособат да развиваат и користат стратегии за успешно слушање, да развиваат говорни стратегии заради непречено одвивање на комуникацијата, да ја развијат потребата за успешно читање на текстови од општа и стручна тематика, да се оспособуваат за пишување на насочени состави со определен број зборови, да комуницираат усно и писмено во секојдневни и професионални ситуации, систематично да ја запознаваат граматиката, како и да ја применуваат успешно во контекст, да го збогатат својот вокабулар со зборови од општа и соодветна стручна терминологија, да се оспособат за самостојно учење и учениците да се здобијат со знаења на културни карактеристики на други земји и народи, што би дал придонес во создавање на меѓукултурна размена и толеранција.

Наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование за секоја јазична компонента поединечно, бидејќи секоја е специфична на свој

начин, дава можност како наставата и наставните содржини од учебниците по англиски јазик да добијат дидактички аспект. Тоа подразбира секоја наставна содржина со јазичните компоненти интегрирани во неа да се реализира преку организирање на наставата и реализирање на наставните содржини, со соодветни наставни методи и постапки, преку користење на различни облици и пристапи во наставата, примена на соодветни наставни средства, помагала и материјали, корелација на наставните содржини со градивото од други предмети, со кое би се овозможило непречен тек на наставата, во која подеднакво учество и улога имаат и наставникот и учениците.

Во организирање на наставните содржини од учебниците по англиски јазик, наставникот треба покрај со прашањата за содржините, треба да се фокусира на тоа како може тоа да се постигне и од тие причини, наставникот треба секогаш да е умешен во примената на методите и постапките во наставата и учењето, во изборот на различни облици на наставата, во изработување на наставен материјал и во изборот на наставните средства, заради остварување на поставената цел и задачи и да настојува учениците што повеќе да се активираат и наставата да биде разновидна.

Сеопфатно анализирано, се констатира дека наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование, даваат можност за дидактичко обликување на наставната содржина од учебниците по англиски јазик, за секоја наставна година поединечно, преку одделните јазични компоненти застапени во наставните содржини, кои се реализираат со одредување на конкретни дидактички насоки, за остварување на поставените цели и задачи.

При разгледување на третата категорија од евиденционата листа за анализата на наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование, за секоја наставна година, во која почетно место имаат програмските цели и задачи и колку се тие остварливи преку реализација на одделните наставни содржини, непходна беше потребата од анализа, првенствено на пропишаните цели и задачи на наставните програми.

Наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование имаат децидно поставена една општа цел од која произлегуваат три други цели на три различни нивоа; општообразовни цели, цели за стручно оспособување и цели за

личен развој. Во рамките на основната општа цел, ученикот треба да се оспособи да комуницира на англиски јазик во функција на општото, стручното и понатамошното образование, да се подготви за професионална кариера и улога на граѓанин на демократско општество. Со својата оспособеност да комуницира на англиски јазик во секојдневниот, академскиот и општотехничкиот контекст ученикот ќе даде придонес во исполнување на општообразовните цели на Македонија.

Во рамките на целите за стручна оспособеност ученикот треба да се оспособи да комуницира на англиски јазик во конкретен професионален и профилско насочен контекст, додека за ученикот да даде придонес во остварувањето на целите за личен развој, потребно е тој да ги развива личните способности кои ќе му овозможат напредок во професионалната кариера, што е важно во неговата улога како граѓанин на демократско општество.

Наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование, одредувајќи ги основната цел и трите останати, секако дека ги одредиле и задачите кои се диференцирани во рамките на секоја јазична компонента поединечно. Секоја јазична компонента ги содржи конкретните задачи, кои што всушност ги претставуваат крајните цели кои учениците треба да ги постигнат во процесот на изучување на англискиот јазик. Начинот за тоа како се остварливи програмските цели и задачи, е прикажан преку сеопфатноста на целокупниот процес во кој многу прецизно се прикажани сите јазични компоненти преку нивните содржини, конкретни цели, примери, дидактички насоки, како и во корелација меѓу содржините и меѓу предметите.

Анализирајќи ги наставните програми во корелација со учебниците по англиски јазик во средното стручно образование, се доаѓа до сознание дека во сите четири наставни години и покрај тоа што се изучува јазикот на различни нивоа, сепак процесот е ист, односно се поаѓа од основните цели и задачи пропишани во наставната програма по англиски јазик, со стремеж кон остварување на дадените цели и задачи на наставата по англиски јазик преку реализација на наставните содржини. Наставните содржини кои учениците ги изучуваат преку учебниците по англиски јазик, се организирани на тој начин, кој овозможува постигнување на пропишаните цели и задачи од наставните програми.

Наставните содржини во учебниците по англиски јазик не секогаш се распоредени на оној начин како што се подредени содржините во наставните програми, но тука се потенцира значењето и улогата на наставникот, кој треба да успее да ги реализира наставните цели и задачи преку наставните содржини, кои ќе им ги презентира на учениците, во кој процес повратната информација е јасен индикатор за тоа во колкава мера се остварени програмските цели и задачи. Одредени наставни содржини се поинтересни за учениците од некои други кои не се така атрактивни, но сепак кога ќе се интегрираат сите јазични компоненти во наставните содржини, се овозможува и поголемо влијание врз ученикот, збогатување на личноста на ученикот, на неговите ставови и уверувања, како и на целокупниот развој на ученикот.

Целокупната анализа на наставните програми, во корелација со учебниците по англиски јазик во средното стручно образование укажува на фактот дека програмските цели и задачи се остварливи преку реализација на наставните содржини од учебниците по англиски јазик во самата настава по англиски јазик. Следната категорија од евиденционата листа за анализа на наставните програми по англиски јазик во средните стручни училишта се однесува повторно на програмските цели и одговара на прашањето колку програмските цели се остварливи доколку има помал број на наставни теми во однос на застапените.

Наставните програми по англиски јазик во средните стручни училишта, како што и претходно беше потврдено ги одредуваат целите и задачите на наставата по англиски јазик и воедно се остварливи преку реализација на наставните содржини од учебниците по англиски јазик.

При истовремена анализа на наставните програми и учебниците по англиски јазик, се констатира следната ситуација. Учебниците по англиски јазик во средното стручно образование се конципирани со голем број на наставни теми, кои во фактичка ситуација во образовниот процес, доведуваат до пренагласеност на одредени наставни теми. Земајќи го во предвид целокупниот процес на изучување на англискиот јазик со сите јазични компоненти кои се дел од секоја наставна тема, може да се потврди дека наставата по англиски јазик нуди можности во кои поединечни јазични компоненти може да се комбинираат и различни наставни теми може да се интегрираат взаемно, со што би се постигнале целите кои се пропишани во наставните програми.

Наставните програми ги одредуваат програмските цели и задачи кои треба да се реализираат преку наставните содржини, но не го запазуваат редоследот на наставните теми во учебниците по англиски јазик во средното стручно образование. Наставните теми, од друга страна се распоредени според главни теми и подтеми кои секако ги опфаќаат сите јазични компоненти како што се: слушање, зборување, читање, пишување, комуникативни модели, граматика, вокабулар и култура. Јазичните компоненти во наставните програми се прикажани според овој редослед, што не претставува пречка да се реализираат во наставниот процес, бидејќи наставникот е тој кој ги комбинира, ги усогласува, ги адаптира на потребите на наставата и на самите ученици и секако сите тие се дел од секоја наставна тема. Во услови кога постои повторување на слични наставни теми, возможно е некои теми да се изостават, но сепак да се настојува наставата да остане целисходна, комплетна, во однос на реализирање на програмските цели и задачи. Фактичката состојба во образовниот процес, го потврдува фактот дека програмските цели може да се остварат со помал број на наставни теми, во однос на застапените теми во учебниците по англиски јазик, со оглед на тоа што секоја наставна тема помалку или повеќе придонесува кон остварување на основните програмски цели. Примарната цел на наставните програми по англиски јазик е да го оспособи ученикот да комуницира на англиски јазик во функција на општото, стручното и понатамошното образование. Секоја наставна содржина ја содржи во себе главната цел која ученикот треба да ја разбере и во наставниот процес, односот помеѓу наставникот, ученикот и наставната содржина треба да овозможи реализирање на основните цели кои се пропишани во наставната програма. Петтата категорија од евиденционата листа, која се разгледуваше при анализата на наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование, се однесува на наставните програми и колку тие нудат еднаква можност за реализација на воспитно-образовните цели. Со наставните програми е утврдено кои содржини треба да се обработат и како и на кој начин ќе се реализираат во текот на наставата по англиски јазик и што тие содржини треба да предизвикаат кај учениците. Наставниот процес, кој е однапред осмислен и плански организиран и првенствено фокусиран кон ученикот и неговата личност е многу комплексен

процес, чија задача е на ученикот да му овозможи да стекнува знаења, да ги развива своите способности и да се воспитува.

Наставните програми по англиски јазик во тој комплексен процес на изучување на англискиот јазик, покрај строго утврдените правила, во изборот на содржини секако поаѓаат од основната воспитна вредност на наставните содржини, кои најнапред би имале воспитен ефект врз учениците. Воспитната вредност на наставните содржини од учебниците по англиски јазик игра значајна улога во формирање на личноста на ученикот и неговиот поглед на свет. Покрај воспитниот аспект тука е присутен и образовниот кој дава придонес во образованост на ученикот, односно стекнување на знаења, вештини и навики кои практично ќе може да ги примени. Наставата во својот историски развој отсекогаш имала образовен карактер и настојувала пред се да влијае на учениците во смисол на стекнување основно образование или основно познавање од секоја поединечна област.

Наставните програми по англиски јазик во конкретизирање на воспитно-образовните цели, му нудат можност на ученикот, во текот на наставниот процес да се оспособи за комуникација на англиски јазик, во смисол на стекнување примарно јазична култура, да ја осознае суштината на јазикот, во функција на општото, стручното и понатамошното образование.

Наставните програми по англиски јазик нудат широк дијапазон на наставни содржини кои треба да се совладаат од страна на учениците.

Воедно им овозможуваат, во тој процес да се воспитуваат и образуваат, да ги развијат своите индивидуални способности за рецептивна и продуктивна употреба на англискиот јазик, да се стекнат со познавања од различни области, како и информации за тековните настани во светот, изучување на други култури и народи, изучување на непознати области, кое во голема мера ќе придонесе во развојот на личноста на ученикот, во збогатување на неговите знаења и во зголемување на неговите способности. Во тој воспитно-образовен процес, ученикот совладуваќи ги наставните содржини, тој ги доживува на својствен начин, кој пак придонесува во изградување на самодовербата и верувањето во сопствените способности.

Вербата во своите лични способности кај ученикот предизвикува и формирање на личен став кон одредени вредности, ученикот формира уверувања во однос на

сопствената култура и културата на другите народи, што води кон самопотврдување и почитување на сите етникуми и нивната традиција, што ќе го потпомогне создавањето на меѓукултурна размена и толеранција, како и критичка примена на знаењата.

Воспитно-образовните цели, кои се зацртани во наставните програми, како и во самата настава по англиски јазик во средното стручно образование се потврди дека можат успешно да се реализираат во наставата по англиски јазик, преку наставните содржини кои се одредени од страна на наставните програми. За успешно остварување на воспитно-образовните цели, неопходно е познавање на правилата на наставните програми и самата настава, што ќе придонесе во рамномерен психофизички развој на ученикот.

На оваа категорија се надоврзува и наредната категорија од евиденционата листа за анализа на наставните програми по англиски јазик, а тоа е колку наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование нудат еднаква можност за реализација на функционалните цели.

Во одредување на целите, наставната програма по англиски јазик во средното стручно образование, посебно внимание посветила на стручната оспособеност на учениците и конкретниот придонес кон ова цел. Во функција на целите за стручна оспособеност, наставните програми даваат можност за поинвентивен и покреативен пристап во наставата и наставните содржини од страна на учениците, што истовремено ги инволвира, мотивира и ги поттикнува учениците да се стекнуваат со знаења, вештини и навики кои практично ќе ги применат во секојдневниот живот.

Во процесот на учење и изучување на англискиот јазик, учениците стекнувајќи знаења, ја развиваат својата индивидуалност, се оспособуваат за самостојно учење, ги развиваат своите психички функции. Наставата по англиски јазик и учебниците по англиски јазик се дидактички конципирани да го поттикне размислувањето, расудувањето, анализирањето на одредени поими и факти, кое не треба да се претвори во симплифицирано меморирање на факти, туку да се трансформира во трајно знаење на учениците.

Целокупниот процес влијае на развојот на способностите на учениците, на нивната иницијатива за самостојност, желбата за истражување, како и творечките способности. Учениците пројавуваат интерес да се интегрираат во

наставата како активни субјекти и да можат да го применат наученото за одредени цели. Поттикот од страна на наставникот е бесспорен и сето тоа создава чувство на исполнетост, задоволство, кое е само потврда за претходно сработеното.

Наставните програми ги структурираат наставните содржини кои им овозможуваат на учениците да се стекнат примарно со јазична култура и да ја осознаат суштината на јазикот, а не само да добијат општи информации за јазикот. Суштината на јазикот се согледува во оспособеноста на учениците да комуницираат во општиот, секојдневниот контекст, како и во конкретно професионалниот, профилско насочен контекст, со што ќе придонесат во реализирање на функционалните цели.

Конкретно, учениците совладувајќи ја ова цел, во иднина ќе можат да користат литература од областа на својата професија, со што англискиот јазик ќе се употребуваат во устен и писмен контекст, ќе го збогатат вокабуларот со стручна терминологија, ќе прават дистинкција меѓу теоријата и практиката, ќе ги усовршуваат своите стручни способности, а меѓу другото ќе ги развиваат своите лични способности, кои ќе им овозможат напредок во професионалната кариера. Наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование, навистина нудат вредни содржини, кои се неопходни за учениците, согласно нивната возраст, за нивно пронаоѓање, развивање и усовршување, како сопствени личности и како граѓани на демократско општество.

Наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование ги потврдија своите цели и може да се прифати значењето и улогата на наставните програми во нивната посветеност и усогласеност за реализација на воспитно-образовните и функционалните цели во наставата по англиски јазик.

Како наредна категорија од евиденционата листа при анализа на наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование, се разгледуваше колку наставните содржини од наставните програми поттикнуваат критичко мислење кај учениците.

Наставните програми, како што и претходно беше наведено во своите спецификации и структурирање на наставните содржини ги анализираат сите јазични сегменти од кои е составен јазикот и ги подредуваат наставните содржини според однапред утврдените јазични компоненти. Секоја јазична

компонента е специфична со конкретно утврдени задачи кои треба да се реализираат во процесот на изучување на англискиот јазик.

Секоја јазична компонента претставува еден дел од секоја наставна содржина и сите взаемно сочинуваат целина без која не би можел јазикот да се изучува на функционален начин. При анализирање на секоја јазична компонента поединечно, може да се согледа, на кој начин секоја од нив влијае на ученикот и ефектите што ги предизвикува. Преку одредување на содржините кои треба да се реализираат, конкретните цели кои треба да се идентификуваат, јасните примери преку кои учениците ги практикуваат јазичните вежби, дидактичките насоки кои учениците ги применуваат на часот, како и преку корелацијата меѓу содржините и меѓу предметите, значително влијае на креирање на наставата и придобивките за сите фактори во наставниот процес, со посебен акцент на учениците.

Доколку ги анализираме детално сите јазични компоненти кои се во функција на реализирање на наставата по англиски јазик, ќе се осознае која јазична компонента и во колкава мера го поттикнува критичкото мислење кај учениците. Поаѓајќи од првата компонента, а тоа е *слушање*, се забележува дека учениците ги развиваат способностите за слухово препознавање на фонемите, за идентификување на акцентот, го увежбуваат дискриминирањето на интонацијата во разновидни реченици и слуховото идентификување на информации со општо значење, развиваат и користат стратегии за успешно слушање и со тоа се оспособуваат да го препознаваат значењето на усната информација.

Втората јазична компонента е *зборување*, каде учениците се оспособуваат усно да комуницираат во секојдневни и професионални ситуации применувајќи и други компоненти, а тоа се *комуникативните модели, вокабулар и култура*. Учениците го увежбуваат правилниот изговор на фонемите, го усовршуваат изговорот на зборовите, го усовршуваат изговорот на интонацијата во реченици, да го збогатуваат вокабуларот со нови зборови, да парафразираат дадена информација со користење на познат вокабулар и јазични елементи, да реагираат на слушнати општи информации со искажување на сопствени мислења и ставови, со што се стимулира нивното критичко мислење и со тоа се оспособуваат за усно изразување на своите ставови и мислења за прашања од секојдневниот и професионалниот живот и да ги поткрепуваат со аргументи.

Во реални услови, во текот на процесот на изучување на англискиот јазик, учениците се поделени во парови, во групи и се инволвираат во такви активности каде е присутна дискусијата, се бара дополнително објаснување, се анализираат текстовите и содржините, што ги поттикнува учениците во искажување на сопствено мислење и критика на дадената тема. Наставните содржини, во најголем дел се атрактивни за учениците, побудуваат голем интерес и тука доаѓа до израз нивното креативно мислење, кое е својствено за секој ученик поединечно и нивната умешност во истакнување на критичко мислење, кое е поткрепено со аргументи. Наставните содржини кои ги интегрираат учениците во вземна дискусија, придонесуваат во најголема мера за развивање на мисловните способности на учениците како што се расудувањето, воопштувањето, заклучувањето, кое пак претставува афирмација на личноста, неговиот пристап, мислења и ставови во општиот и професионалниот контекст.

Останатите јазични компоненти, како што се *чииање*, преку кое учениците се оспособуваат за читање на текстови од општа и стручна тематика, потоа *ишување*, каде учениците ги развиваат и ги користат стратегиите за успешно пишување, се оспособуваат да продуцираат пишани и други текстови со јасно изразена структура и компонентата *грамајика*, каде учениците треба да ги препознаваат и разликуваат јазичните елементи на англискиот јазик во устен и пишан контекст, сите интегрирани во целокупниот процес на изучувањ е на англискиот јазик претставуваат целина во стекнување на знаења, навики и вештини за креирање на сопствено мислење, ставови и критика на наставните содржини кои се изучуваат, како и за креирање на научен поглед на свет.

Осмата категорија од евиденционата листа за анализа на наставните програми по англиски јазик во средните стручни училишта е категорија со која се утврдуваат колку наставните цели и содржини се соодветни на развојните категории на учениците. Наставните програми во своето одредување на наставните цели и наставните содржини, поаѓаат од степенот на познавање на англискиот јазик според утврдените цели за таа конкретна година. Наставните цели и наставните содржини секако дека се адаптирани на наставата и на основните критериуми, но делумно се соодветни на развојните категории на учениците.

Наставните програми ги одредуваат облиците на настава низ процесот на изучување на англискиот јазик, како што се групната работа, работата во тимови и индивидуалната работа, но кога би се навратиле повторно на целите, можеме да заклучиме дека тие се генерализирани и утврдени за една група на ученици. Во однос на самите активности, тие се подредени за сите ученици, без да се истакнат различните развојни категории кај учениците, кое е од примарно значење за да се организира целокупниот процес на настава по англиски јазик и да се изгради соодветен пристап кон различните ученици со различни когнитивни способности.

Наставните програми делумно ја прикажуваат индивидуализацијата во наставата, каде треба да се обезбедат услови учениците да работат самостојно, секој според своите можности, со свое темпо, на различни задачи прилагодени на нивното сознајно ниво. Доколку на учениците им се даваат исти задачи индивидуално да ги совладаат, во тој случај не станува збор за диференцијација, бидејќи не се уважуваат различните способности, знаења, интересирања и различните развојни категории на учениците.

Наставните програми по англиски јазик, во нивното одредување на наставните цели и структурирањето на наставните содржини, овозможуваат еден послободен пристап на наставникот во организирање на наставата, користејќи различни облици на настава и различни пристапи со учениците, секако придржувајќи се до основните критериуми. Тоа подразбира посложени и пообемни подготовки за наставникот, каде треба да внимава на развојните категории на учениците, различниот степен на познавање на англискиот јазик и согласно на тоа да се прилагоди наставата на конкретните услови и организирање на самите активности.

Како најчести облици на наставна работа во наставата по англиски јазик, се групната работа и работата во парови, кои што покажуваат поголеми резултати во меѓусебното помагање, во работната мотивираност, во активноста, со што се овозможуваат услови за социјализација, па и на индивидуализација. Во дискусиите и работните активности учениците секогаш се ангажирани во групи и парови, а во активностите за искажување на сопствени ставови, слуховите активности, активностита за вежбање на интонација и акцент, учениците се изразуваат индивидуално. Тука е и неизбежната фронтална работа, каде

наставникот е во улога на посредник и ги организира учениците во работата, ги насочува, дава јасни објасненија и инструкции и воедно им помага на учениците во совладување на градивото.

Како наредна категорија која се разгледуваше од евиденционата листа за анализа на наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование е деветата категорија, со која се утврди дали наставната програма упатува на користење на современи наставни стратегии во учењето и поучувањето.

Наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование постојано се иновираат, обновуваат и прилагодуваат на промените во образованието, потребите на општеството, како и се адаптираат на потребите на севкупниот наставен процес, од кој бенефит имаат сите фактори во наставата. Наставните програми ги програмираат наставните содржини со сите аспекти кои ги вклучува наставата со една единствена цел да се влијае на ученикот во воспитно-образовен смисол и да се придонесе за целосен развој на личноста на ученикот.

Одредувајќи ја својата основна цел, наставните програми воедно и даваат насоки, за тоа како ученикот да ја достигне таа цел и во тој процес, наставните програми ги конкретизираат наставните стратегии во учењето и поучувањето, во процесот на изучување на англискиот јазик.

Наставните стратегии кои ги одредуваат наставните програми по англиски јазик подразбираат ефективно спроведување на наставата со стекнување на свесно образование и беспрекорно функционирање на сите фактори во наставата, со посебен акцент на учениците.

При анализата на ова категорија се дојде до сознание дека наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование упатуваат на користење на современи наставни стратегии во учењето и поучувањето. Тоа подразбира користење на современи методи и пристапи на наставникот во работата со учениците, како и можност на учениците да бидат активни партиципанти во наставата.

Како основни методи во наставата по англиски јазик се користат: демонстрација, дискусија, решавање на проблем, самостојна работа на учениците на проекти, но и други методи: природен, сугестопедија, тивок начин, TPR(Total Physical

Response), структурална, аудио-лингвална метода. Во примената на сите овие пристапи и методи, наставникот треба да процени која е најадекватна за учениците како и кои стратегии на учење се најсоодветни за контекстот во кој работи наставникот по англиски јазик.

Современата улога на наставникот се содржи во тоа, најнапред да е професионално успешен, мотивиран и ангажиран во својата одговорна работа како наставник, кој е исто така и личност кој знае да ги организира учениците, која поттикнува, вреднува и применува различни процеси и стилови на учење. Наставникот кој соработува со учениците, во кој процес постои интеракција, повратната информација е всушност потврда на целта на наставникот, а тоа е да воспитува и образува и да го поттикнува развојот на учениковата личност. Ученикот, пак треба да биде активен субјект, поткрепен од страна на наставникот за да може да напредува во општ и професионален контекст.

Наставната програма упатува на користење на современи наставни стратегии во наставата по англиски јазик и во смисол на користење на современи дидактички обликувани наставни средства и помагала. Во ерата на компјутеризацијата и информатичката технологија, наставата по англиски јазик не би можела да се реализира без употреба на компјутер со пристап до Интернет, ЛЦД проектор, графоскоп, но тука се и други визуелни, аудитивни и аудиовизуелни дидактички медиуми кои наставните програми ги планираат и упатуваат на нивно користење во процесот на изучување на англискиот јазик.

Последната десетта категорија која се разгледуваше при анализа на наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование се однесува конкретно на наставните програми и дали тие овозможуваат различни пристапи во следењето, вреднувањето и оценувањето на стекнатите знаења и развиените вештини на учениците во секоја наставна тема.

Следењето, вреднувањето и оценувањето на стекнатите знаења и вештини се дел од секој наставен час и сите наставни активности. Наставните програми по англиски јазик ги конкретизираат целите преку дидактичките насоки во наставата по англиски јазик и упатуваат на системот на следење на стекнатите знаења и развиените вештини.

Како што претходно беше наведено дека изучувањето на англискиот јазик се одвива со интегрирање на сите јазични компоненти во секоја наставна тема,

наставните програми за секоја јазична компонента поединечно овозможуваат своевиден пристап во следењето и вреднувањето на знаењата и вештините кои ги стекнале учениците. Увидот во напредокот на знаењата и способностите на учениците треба да биде планиран, систематски и перманентен и да се остварува во соработка со сите учесници во воспитно-образовниот процес.

Наставните програми за секоја јазична компонента упатуваат на кој начин и како ќе се следат и вреднуваат учениците и што треба да научат од конкретните примери. Дидактичките насоки ги опишуваат активностите кои треба учениците да ги применуваат и да ги практикуваат во процесот на изучување на англискиот јазик и тука неприкосновена е улогата на наставникот да сето тоа го бележи за секој ученик поединечно и за секоја наставна тема. Во англискиот јазик наставникот треба да земе во предвид повеќе компоненти : усмено изразување, писмено изразување, знаења од граматиката и правописот, логиката на изразување, естетиката во изразувањето и др.

Во процесот на следење и вреднување на стекнатите знаења и развиените вештини, се дијагностицираат во кои наставни содржини учениците заостануваат, дали има промени во развојот на личноста на поединецот и за кои содржини е потребна дополнителна настава. Наставникот во секој момент треба да има повратна информација за тоа дали учениците ја сфатиле наставната материја, т.е. наставната содржина.

Единствен недостаток во наставните програми е оценувањето на стекнатите знаења и развиените вештини, за што наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование нема осмислен принцип ниту разработен систем на постапки во оценувањето на учениците за секоја наставна тема посебно. Согласно на тој факт можеме да констатираме дека наставните програми по англиски јазик, делумно овозможуваат пристапи во следењето и вреднувањето на стекнатите знаења и развиените вештини, за секоја наставна тема, но не и во оценувањето на истите, кој факт треба да се има во предвид, со цел во иднина да се имплементира принцип на оценување во наставните програми по англиски јазик во средните стручни училишта.

Со цел да се анализираат наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование, беше изработена евиденциона листа со десет категории , преку кои се изврши анализата на секоја категорија поединечно и се сумираа резултатите добиени при истражувањето.

Добиените сознанија упатуваат да се направи генерален заклучок за наставните програми по англиски јазик со што поаѓајќи од првата категорија , преку која се потврди застапеноста на одделните јазични компоненти во секоја наставна тема. Јазичните компоненти се интегрирани во јазикот и во наставните содржини на еден функционален начин, што им овозможува на учениците поадекватен приод кон наставните содржини и воедно полесно совладување на наставните содржини. Јазикот се изучува како целина, конципирана од сите јазични компоненти и нивното целисходно функционирање само се потврдува преку повратната информација која ја добива наставникот од учениците, во процесот на изучување на англискиот јазик.

При анализа на наставните програми по англиски јазик , се утврди и дали програмите даваат можност за дидактичко обликување на наставната содржина. Специфичноста на наставните програми се состои во тоа да ја поткрепи наставата по англиски јазик , како и наставните содржини од дидактички аспект, нудејќи стратегии за секоја јазична компонента поединечно, како да се организира наставата преку реализација на наставните содржини, кои методи и постапки да се прифатат, какви облици во наставата да се применат, преку примена на ставни средства и помагала до крајниот ефект што треба да се постигне во целокупниот процес.

Наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование имаат конкретно утврдени цели и задачи, кои се реално остварливи преку реализација на наставните содржини од учебниците по англиски јазик. Поаѓајќи од општообразовните цели, целите за стручно оспособување и целите за личен развој, наставните програми упатуваат на кој начин целите да се остварат и како всушност ученикот да се оспособи да комуницира на англиски јазик во функција на општото, стручното и понатамошното образование.

При анализа наставните програми по англиски јазик се разгледуваше и се утврди фактот дека програмските цели може да се остварат со помал број на наставни теми во однос на застапените во учебниците по англиски јазик. Наставните

содржини кои се изучуваат, овозможуваат да се комбинираат јазичните компоненти на различен начин во секоја наставна тема и доколку постои поклопување на слични наставни теми, постои можност и некоја наставна тема да се изостави, но сепак се да остане во рамките на пропишаните програмски цели и задачи и да не се отстапува од нив.

Наредната категорија што се утврди е дека наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование нудат еднаква можност за реализација на воспитно-образовните цели. Наставните содржини од учебниците по англиски јазик, кои се пропишани според наставните програми, секако првенствено имаат воспитен ефект врз учениците. Воспитната вредност на учебниците по англиски јазик е конзистентна и игра значајна улога во формирање на личноста и неговиот поглед на свет. Образовниот аспект кај учениците се рефлектира во стекнатите знаења, вештини и навики кои можат практично да ги применат во секојдневниот живот. Наставните содржини кои учениците ги совладуваат во процесот на изучување на англискиот јазик ги содржат во себе воспитно-образовните цели и успешно се реализираат.

Покрај воспитно-образовните цели, при анализата се утврди дека, наставните програми нудат еднаква можност за реализација и на функционалните, т.е. применливите цели. Наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование, посветиле посебно внимание на целите за стручна оспособеност на учениците. Тука се зацртани целите и задачите на наставата по англиски јазик, кои треба да се реализираат, во кој процес учениците се стекнуваат со знаења, вештини и навики, ја развиваат својата индивидуалност. На тој начин учениците се здобиваат со примарно јазична култура, која ќе им овозможи да комуницираат на англиски јазик во општиот, секојдневниот контекст, а воедно и во професионалниот контекст, кое всушност претставува придонес кон функционалните цели.

Наставните програми по англиски јазик ги подредуваат наставните содржини во учебниците по англиски јазик и со анализата се потврди дека содржините кои се изучуваат ги поттикнуваат учениците на размислување и критичко мислење за темите и аспектите кои што се обработуваат како и изразување на сопствени ставови и мислења. Сите јазични компоненти се интегрирани во наставата по англиски јазик, но сепак одредени јазични компоненти помалку или повеќе ги

поттикнуваат учениците да го искажат својот став и мислење и секако да изградат критичко мислење за аспектите кои се дел од дискусиите, но истовремено да можат и јазично да се изразат во пишана форма, заземајќи личен став, поткрепено со сопствени аргументи.

При анализата на наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование, се утврди дека наставните цели и содржини се делумно соодветни на развојните категории на учениците. Наставните цели како и наставните содржини од учебниците по англиски јазик се адаптираат на наставата по англиски јазик, но во некои случаи не кореспондираат со развојните категории и степенот на познавање на англискиот јазик кај сите ученици. Тоа упатува на фактот дека наставните програми делумно ја истакнуваат потребата од индивидуализација во наставата, каде се препознаваат различните способности и знаења на учениците, како и нивните различни развојни категории и адекватно на тие сознанија да се организира наставата, со цел да биде адаптирана на различниот степен на познавање на англиски јазик и на различните развојни категории на учениците.

Наставните програми по англиски јазик во своето структурирање на наставните содржини, одредување на целите и задачите на наставата по англиски јазик, истовремено упатуваат на користење на современи наставни стратегии во учењето и поучувањето. Наставните програми постојано се осовременуваат и прилагодуваат на промените во образованието, на општествените потреби, на иновациите во информатичката технологија. Тоа всушност подразбира користење на современи методи и пристапи, користење на современи дидактички обликувани наставни средства и помагала. Тука се истакнува и современата улога на наставникот во креирање на наставата, примената на соодветни методи и пристапи, адаптирани на потребите на учениците, примената на наставни средства и помагала, употреба на компјутер со пристап на Интернет, како и други визуелни, аудитивни и аудиовизуелни медиуми, кои во голема мера го олеснуваат изучувањето на англискиот јазик.

Со анализата на наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование се констатира дека наставните програми делумно овозможуваат пристапи во следењето и вреднувањето на стекнатите знаења и развиените вештини на учениците во секоја наставна тема, додека за оценувањето,

наставните програми немаат структуриран систем преку кој учениците ќе се оценуваат од страна на наставникот, што е воедно и единствениот недостаток на наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование.

Со анализата на наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование се утврдија и се констатираа десетте категории за чија цел беше креирана евиденционата листа, при што добиените податоци даваат јасна слика за наставните програми, како и за сите компоненти кои беа дел од анализата.

3.4. Вреднување на дидактичко методските компоненти на учебниците по англиски јазик

Анализата на учебниците по англиски јазик во средното стручно образование беше реализирана со цел да се утврдат, а воедно и да се вреднуваат дидактичко методските компоненти на самите учебници, кои резултати се прикажани преку чек листата за вреднување, која опфаќа пет категории преку кои се изврши анализата на учебниците.

Во првата категорија се анализираше и утврдуваше компатибилноста на учебниците по англиски јазик во средното стручно образование со наставните програми по англиски јазик за средно стручно образование.

Наставните програми по англиски јазик се примарни во структурирање на наставните содржини, целите и задачите на наставата по англиски јазик, но при анализата на учебниците по англиски јазик за секоја година поединечно, се утврди дека темите кои се пропишани со наставните програми не се подредени во истиот редослед на начин како што се организирани темите во учебниците по англиски јазик во средното стручно образование. Темите во наставните програми се подредени според секоја јазична компонента одделно, кои опфаќаат слушање, зборување, читање, пишување, комуникативни модели, граматика, вокабулар и култура, додека во учебниците по англиски јазик, секоја тема ги опфаќа сите јазични компоненти и ги интегрира взаемно што овозможува комплетно изучување на англискиот јазик.

Наставните теми во учебниците по англиски јазик се конципирани со една главна тема, и одредени под теми, кои произлегуваат од главната. Сите тие во себе ги

содржат сите јазични компоненти, од кои еден дел се фокусирани на јазичниот аспект и негово усовршување, додека другиот дел е со примарна цел насочен кон развој на вештините, навиките и знаењата на учениците. Вака поставени наставните содржини во учебниците по англиски јазик, во целост ги остваруваат наставните цели и задачи, пропишани со наставните програми по англиски јазик и воопшто не претставува никаква пречка во изучување на англискиот јазик од страна на учениците, како и во организирање на наставата од страна на наставниците. Земајќи го во предвид фактот дека јазичните компоненти се неизоставен дел од секоја тема и редоследот на темите во учебниците, како и во наставните програми по англиски јазик е организиран и е во согласност со јазичните компоненти кои го сочинуваат јазикот, на тој начин се овозможува целисходност во изучување на англискиот јазик во устен и писмен контекст.

Позначаен факт кој што се утврди со анализата на учебниците, а се однесува на темите кои се одредени со наставните програми во сите четири години, дека тие кореспондираат со темите кои се опфатени со учебниците по англиски јазик, што упатува на фактот кој ги утврдува стекнатите идеи, поими и законитости кои произлегуваат од насловите на секоја тема поединечно. Насловите на темите упатуваат на осмислување и конкретизирање на знаењата, преку кои се извлечени битни идеи, поими и законитости. Поточно кажано, сите теми од наставните програми се опфатени во учебниците по англиски јазик, што претставува усогласеност и кооперативност, на учебниците по англиски јазик со наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование.

Анализата на учебниците по англиски јазик во средното стручно образование и поконкретно анализирајќи ги содржините во учебниците за секоја наставна година поединечно, се утврди фактичката состојба при изучување на англискиот јазик дека некои содржини во учебникот или одделни нивни делови можат делумно да се изостават, кога станува збор за повторување на исти содржини, најчесто содржини од областа на граматиката, граматички вежби, содржини како што се текстови кои се застарени, неатрактивни за потребите, возраста и интересите на учениците и кои содржини не ја поттикнуваат креативната страна на младите луѓе.

Првата категорија при анализата на учебниците по англиски јазик се утврди и го поткрепи сознанието за компатибилноста на учебниците по англиски јазик во

средното стручно образование со наставните програми по англиски јазик за средно стручно образование преку анализа на учебниците, како и на наставните програми по англиски јазик. Тоа воедно претставува континуитет во соработката на наставните програми со учебниците по англиски јазик и реализирање на целите и задачите пропишани со наставната програма, во согласност со учебниците по англиски јазик. Воедно, вредно да се спомене дека во процесот на анализа на учебниците по англиски јазик од прва до четврта година средно стручно образование се најде на усогласеност на учебниците во смисол на последователност и континуитет во дидактичко-методската апаратура, во степенот на знаење, адаптиран според возраста на учениците.

Втората категорија која се анализираше како дел од анализата на учебниците по англиски јазик во средното стручно образование, се однесува на изборот и дидактичкото обликување на наставните содржини во самите учебници.

Дидактичкиот концепт на учебникот по англиски јазик овозможува подеднакво реализирање на воспитните и образовните цели, бидејќи во осмислување на наставните содржини, најнапред се поаѓа од нивната основна воспитна вредност, што придонесува кон развојот на личноста на ученикот и неговиот поглед на свет. Образовниот карактер на наставните содржини е само потврда по себе, кој го насочува ученикот кон стекнување на знаења, вештини и навики кои ќе може практично да ги примени. Современиот учебник во своето структурирање, треба првенствено да е фокусиран кон воспитно-образовните цели кои треба да се реализираат во текот на наставата по англиски јазик. Секако дека учебниците по англиски јазик како современи учебници нудат можности за подеднакво да се реализираат воспитните и образовните цели преку наставните содржини, кои учениците секојдневно ги изучуваат, се соочуваат со проблемски ситуации и се изградуваат во личности со сопствени гледишта, ставови и мислења.

Наставните содржини во учебниците по англиски јазик се организирани и поделени на начин, кој му овозможува на ученикот да ги совлада конкретните јазични компоненти, за секоја тема поединечно, навлегувајќи во суштината на задачата, како и самостојно да напредува во секој јазичен аспект. Во тој контекст, треба да се спомене улогата на наставникот, кој претставува значаен фактор во наставниот процес, кој ја осмислува, организира и спроведува

наставата во согласност со наставната програма, учебникот по англиски јазик и првенствено поаѓајќи од потребите и интересите на учениците. Методите на обработка на наставните содржини кои наставникот ги спроведува се во корелација со целите и задачите на наставните програми, како и со учебникот по англиски јазик. Правилно избраните методи овозможуваат учениците правилно да се насочат, а воедно и да се поттикнат на поголема мисловната активност, што резултира во нивната активна улога во процесот на изучување на англискиот јазик. Во тој процес, учениците секојдневно се сретнуваат со наставни содржини од различен тип и од различни области, некои се поинтересни од другите, вниманието на учениците не е подеднакво за сите теми, но сепак содржините се структурирани на тој начин што овозможува континуитет и корелација од една тема во друга, бидејќи наставните содржини ги објаснуваат причините за појавите, процесите и односите на еден соодветен и разбирлив начин, што најнапред го олеснува процесот на изучување на англискиот јазик.

Наставните содржини во учебниците по англиски јазик, конципирани на начин во кој преку решавање на поставените задачи и вежби ги поттикнуваат учениците на поголема самостојност во совладување на градивото, во писменото и усното изразување, почеста потреба од самостојна работа на проекти, со што се создаваат нови претпоставки за учење и нови пристапи во изучувањето на англискиот јазик. Секоја наставна тема нуди можности за секој ученик да може да најде интерес во она што е примарно за неговата личност и неговите афинитети.

Првенствено во конципирање на учебниците по англиски јазик се поаѓа од современите текови во наставата, културното и општествено опкружување, од педагошко психолошкиот аспект, во корелација со модерните достигнувања во информатичката технологија. За таа цел, во учебниците по англиски јазик, наставните содржини се осмислени во однос на нивната организација, рамномерна поделба на задачите и вежбите од сите јазични компоненти, во изборот на методи и техники, пристапи за правилно аспектирање на јазичните бариери, како и соодветна употреба на дидактички медиуми. Во тој процес, учебниците по англиски јазик претрпуваат развојни промени и постојано се усовршуваат, детерминирани од современите дидактичко-методски достигнувања во наставата и учењето, се со цел да овозможат непречен тек на

интеракциската комуникација во наставата по англиски јазик и секако поголем интерес на учениците во процесот на изучување на англискиот јазик.

Наставните содржини во учебниците по англиски јазик се сообразени со современите дидактичко-методски достигнувања во наставата и учењето, што претставува организиран приод на учениците кон активностите и задачите, содржани во секоја наставна тема поединечно. Наставните содржини во учебниците по англиски јазик, во сите наставни години посебно, се организирани на начин во кој првенствено се акцентира групната и тандемската работа преку активностите и вежбите, интегрирајќи ги сите јазични компоненти взаемно. Во тој контекст, сите задачи и вежби се така поставени, што при нивно реализирање неопходно е организирање на учениците во групи и најчесто во парови. Во секоја наставна тема, за реализирање на секоја јазична компонента се применуваат вежби и активности во кои јасно се нагласува и упатува на работа во групи и парови. Како најчест облик на наставна работа во наставата по англиски јазик е тандемската работа, т.е. работата во парови каде учениците соработуваат, взаемно си помагаат, разменуваат ставови и мислења. Формулацијата на активностите, задачите и вежбите од учебниците по англиски јазик дава можности за нивна примена на група ученици со различни или еднакви способности и познавања на англискиот јазик. Активностите, задачите и вежбите, кои се формулирани за работа во групи и парови, ги стимулираат учениците, взаемно да ги прошируваат и продлабочуваат стекнатите знаења, да соработуваат и да доаѓаат до решенија, да се корегираат меѓусебно на релација ученик-ученик, во кој процес тие се посебно стимулирани и поттикнати од страна на наставникот. Учениците се мотивирани за понатамошна работа, што се рефлектира во нивната креативност, желбата за самостојна работа и инвентивност.

Во процесот на изучување на англискиот јазик, учебниците како наставни средства имаат примарна улога во реализација на наставата по англиски јазик. Дидактичкиот концепт на учебниците по англиски јазик ги подразбира сите компоненти кои го сочинуваат учебникот, во чии рамки влегуваат основните текстови, дополнителните текстови, тука се и илустрациите, кои се во корелација со самите текстови. Вака структурирани учебниците по англиски јазик нудат широк дијапазон на информации кои учениците треба да ги запознаат, разберат

и обработат. Наставните содржини во учебниците по англиски јазик кои се изучуваат во сите четири наставни години, се во тесна врска едни со други, се надоврзуваат и се надополнуваат и се во корелација, која е од големо значење за континуитетот во процесот на изучување на англискиот јазик. Конзистентноста и сложеноста на наставните содржини претставува првенствено предизвик за учениците, што во голема мера придонесува за правилно сфаќање, разбирање, мислење и расудување на одредени поими, термини и сознанија. Учениците се сретнуваат со повеќе и помалку познати поими, термини од различни области со различна методологија, концепција и суштина.

Навлегувајќи во суштината на јазикот, со вкомпонираните јазични компоненти, учениците се трудат да ги совладаат и да ги осознаат сите нејасни аспекти и во тој процес само се надградуваат, осовременуваат и стануваат активни учесници, способни за активна улога во општеството со свои лични ставови, размислувања и гледишта.

Третата категорија која се анализираше, како дел од анализата на учебниците по англиски јазик во средно стручно образование е применливоста на знаењата добиени во процесот на изучување на англискиот јазик, со сите неопходни елементи интегрирани во јазикот, во секојдневниот живот и во понатамошната професионална кариера.

Учебниците по англиски јазик се структурирани со многу главни текстови, подтекстови, илустрации, задачи, вежби, активности, анимации, надополнети со касети и ЦД и на многу јасен, живописен начин ги презентираат содржините, што претставува еден предизвик за учениците за изучување на англискиот јазик. Наставните содржини се изложени прегледно и разбирливо, што за учениците не претставува проблем во совладување на наставното градиво. Текстовите се најчесто надополнети со илустрации, што дополнително ја олеснува можноста да се навлезе во суштината на јазикот и неговите јазични компоненти.

Учебниците по англиски јазик изобилуваат со задачи, вежби и активности за секоја наставна тема поединечно и за секоја јазична компонента посебно. Задачите, вежбите и активностите се составен дел од секоја наставна тема, кои подеднакво се застапени за читање, слушање, зборување, пишување, граматика, вокабулар, комуникативни модели и култура. Во задачите, вежбите и активностите сите јазични компоненти се комбинирани на својствен начин и

овозможуваат различен пристап на учениците со различно ниво на познавање на англискиот јазик. Задачите, вежбите и активностите по својата форма и функција најнапред се насочени кон ученикот кого треба да го иницираат, мотивираат и поттикнат да го продлабочи своето знаење, да стекне познавања од различни области, што би резултирало во примена на стекнатото знаење во познати или слични ситуации, како и да му овозможи да идентификува нови задачи и проблеми и секако да ги совлада, применувајќи го сопственото знаење.

Учебниците по англиски јазик со наставните содржини кои што се дидактички осмислени и моделирани им нудат на учениците да се запознаат со сознанија од различни области. Првенствено учебниците по англиски јазик, поаѓајќи од дидактичко-методскиот концепт, ги моделираат содржините според интересот на учениците, нивните афинитети, желби и нивната возраст и аналогно на тоа, наставните содржини се адаптирани на возраста и интересите на учениците и имаат за цел да го задржат нивното внимание и несомнено да ги осознаат непознатите поими. Во таа насока дидактичката апаратура само делумно упатува на стекнување и примена на научни сознанија, земајќи го во предвид фактот дека наставните содржини се формулирани на начин во кој нудат теми кои се секојдневни, во кои учениците се пронаоѓаат себеси, нивното културно и општествено опкружување, а делумно се насочени кон усвојување на научни знаења од одредени научни области.

Наставните содржини во комбинација со задачите, вежбите и активностите кои се дел од секоја наставна тема се формулирани да им помогнат на учениците активно и самостојно да се вклучат во наставата по англиски јазик, соочувајќи се со различни проблеми, изнаоѓајќи начин за нивно решавање. Учениците се ангажираат во самостојни истражувачки активности на проекти, задачи кои самостојно ги извршуваат и при тоа усвојуваат знаења од различни области. Наставните содржини со активностите и вежбите во секоја наставна тема и за секоја јазична компонента поединечно, се јасно формулирани и објаснети, што во голема мера им помага на учениците, првенствено во правилно насочување во извршување на задачата или активноста самостојно, во нејзино осмислување и осознавање, како и во комплетно извршување на задачата и нејзино реализирање. На тој начин се поттикнува креативната моќ на учениците,

нивната иновативност, како и нивната посветеност во самостојно изнаоѓање на нови решенија и одговори.

Во учебниците по англиски јазик, наставните содржини се во корелација со содржините кои ги посочуваат наставните програми по англиски јазик, кои воедно го детерминираат процесот и начинот на обработка на наставните содржини. Наставните програми ги структурираат наставните содржини и преку конкретни цели и примери, даваат конкретни и јасни дидактички насоки за секоја јазична компонента посебно, од кои произлегуваат начините и методите за обработка на наставните содржини.

Наставните методи кои се применуваат за обработка на наставните содржини по англиски јазик, се прецизно осмислени и избрани и како основни наставни методи кои се користат во наставата по англиски јазик се методите: демонстрација, дискусија, решавање проблем, самостојна работа на учениците на проекти. Истите наставни методи се применуваат во рамките на комуникативниот приод, кој претставува темел на современата настава по англиски јазик. Несомнено е дека во процесот на изучување на англискиот јазик соодветно место им се дава и на јазичните методи и тоа: природната (која е дизајнирана да развива основни комуникативни вештини), структуралната (според која граматичките структури се учат по одреден редослед), или аудио-лингвалната (со која јазикот се учи преку формирање навики).

Во изборот на соодветната метода, значајна улога има наставникот кој треба да процени која метода е најадекватна за секоја јазична компонента, што би го олеснил процесот на изучување на англискиот јазик. Правилно избраната метода е од примарно значење за учениците, кои со голем интерес и сериозен пристап им приоѓаат на наставните содржини и активно учествуваат во наставниот процес. Учениците покажуваат интерес за активностите во кои се инволвирани, како и упорност во совладување на одредени задачи, а во тој процес изградуваат свои лични ставови и гледишта за одредена проблематика. Постигнатиот успех кај нив предизвикува чувство на задоволство и исполнетост, што придонесува во изградување на самодоверба и верба во сопствената личност, а сето тоа помага во изградување и развој на интелектуалните способности на учениците.

Со развивање на личните способности, учениците се оспособуваат да комуницираат на англиски јазик во функција на општото, стручното и

понатамошното образование и да дадат придонес како позитивен, критички член на демократско општество.

Дидактичкиот концепт на учебниците по англиски јазик им овозможува на учениците преку наставните содржини да се здобијат со знаења, вештини и навики кои можат да ги применат во секојдневниот живот, да се осовременат, да осознаат нејасни поими, активно да учествуваат во наставниот и воннаставниот процес на разни проекти, истражувања и да се изградат во сопствена личност со морални, културни и естетски вредности. Во тој процес, покрај учебниците по англиски јазик, наставата по англиски јазик има потреба и од дополнителни активности, покрај основниот учебник и работна тетратка. За таа цел, наставникот изработува наставни или работни листови преку кои успешно може да го следи и проверува знаењето на учениците, нивниот напредок во совладување на тешкотиите со кои се соочуваат при изучување на англискиот јазик, што воедно дава претстава за секој ученик поединечно, како и му помага на наставникот да превземе мерки за поефикасна работа. Како најчести активности во кои се применуваат работните листови се активностите за пишување есеј, формално и неформално писмо, структурирање на разгледница или правење резервација, надополнување на граматички форми и структури, да се препознае и напише усна информација, довршување на дадени реченици, увежбување на вокабулар (синоними и антоними), јазични вежби (хомоними, хомофони и хомографи) и многу други форми, со што сите јазични компоненти се интегрирани подеднакво во наставниот процес, што овозможува јазикот да се изучува на функционален, холистички начин.

Колоритноста и живописноста на учебниците по англиски јазик овозможува наставните содржини да се изучуваат со голем интерес од страна на учениците, со посебен акцент на тие содржини кои го задржуваат вниманието на младите генерации. Секоја наставна тема обработува содржини кои се нови, разновидни, од различно потекло, содржини кои се однесуваат на секојдневниот живот и случувања, теми поврзани со патувања и нивни искуства, содржини од областа на литературата, филмот, уметноста, вистинити студии, интервјуа од познати и славни личности, светски познати брендови и компании, содржини кои обработуваат прашања за заштита на животната средина и улогата на човекот во зачувување на природата и загрозените видови, потоа содржини од гледани

филмови и серии со главните ликови, историски сведоштва и факти, текстови за различни народи, нивните култура, традиција и обичаи, содржини поврзани со интернет, теми од областа на науката, медицината и др. Во тој контекст, учебниците по англиски јазик и наставните содржини имаат информативна, воспитно-образовна функција, културолошка, социолошка, ја подигнуваат свеста на учениците за одредени случувања и проблематики и учениците изградуваат сопствени ставови и гледишта во однос на секоја тематика и содржина.

Како четврта категорија која се анализираше при анализа на учебниците по англиски јазик во средно стручно образование се однесува на самостојноста во учењето и поучувањето на учениците и колку во тоа придонесуваат самите учебници по англиски јазик.

Учебниците по англиски јазик во сите четири наставни години, се структурирани така што во рамките на секоја наставна тема обработуваат содржини во кои подеднакво се застапени сите јазични компоненти. Во тој контекст се применуваат вежби, задачи и активности со конкретен акцент за подобрување на јазичниот аспект на учениците, во кои спаѓаат вежби за препознавање и разликување на јазичните елементи на англискиот јазик, увежбување на граматички форми и структури во усна и писмена комуникација, како и активности кои помагаат за учениците да ги развијат своите индивидуални способности за рецептивна и продуктивна употреба на англискиот јазик во секојдневни прилики и случувања.

Другиот аспект кои учебниците по англиски јазик го опфаќаат и кон кој се фокусирани е придонесот кон развивање на навики, вештини и стекнување знаења преку јасно нагласени вежби, задачи и активности кои ги интегрираат јазичните компоненти: зборување, пишување, читање и слушање. За таа цел се применуваат активности и вежби во кои учениците развиваат говорни стратегии, се оспособуваат да комуницираат во секојдневни и професионални ситуации, се оспособуваат да опишуваат со соодветна граматичка структура и организациони односи меѓу идеите и мислите. Активностите подразбираат вежби од типот гласно читање, дијалози, драматизација, трансформација на реченици, парафразирање, монологски говорни текстови од дадени слики и елементи, поставување и одговарање на прашања, подредување реплики во дијалози, креирање дијалози од дадени елементи. Истовремено, се практикуваат

активности во кои учениците индивидуално се усовршуваат во продуцирање на пишани текстови од општа и стручна тематика со јасна граматичка форма и структура и точна организација на идеите, мислите и информациите, со определен број на зборови, во кои ќе искажуваат лични и други информации. За таа цел за учениците се применуваат активности во кои се практикуваат вежби со пишување зборови по диктат, пополнување испуштени букви во зборови и испуштени зборови во реченици и текст, трансформација на реченици, поврзување реченици, вежби со повеќечлен избор, довршување логички целини, пишување куси насочени формални и неформални писма, и други насочени состави по даден модел и план. Наставните содржини како што се многубројните текстови, кои се застапени во секоја наставна тема, им овозможуваат на учениците да развиваат и користат стратегии за успешно читање текстови од општа и стручна тематика и од информациите дадени во нив да ги откриваат нивните меѓусебни врски и односи. Активностите кои се креирани во согласност со текстовите се однесуваат на вежби со спелување скратеници и читање на полната форма на скратеници, читање реченици и подвлекување зборови и делови од реченици, текстови со повеќечлен избор, точни/неточни одговори, синоними, антоними, парафразирање, пополнување реченици со испуштени зборови, разделување и составување реченици од дадени елементи, вежби за анализа на насловот и илустрациите, брзо читање за барање детали, брзо читање за глобално разбирање, поврзување текст со слики, трансформација на реченици. Во рамките на јазичната компонента слушање, учениците ги развиваат способностите и се оспособуваат да го идентификуваат комуникативниот аспект во секојдневни и професионални говорни ситуации, да развива и користи стратегии за успешно слушање преку активности кои се однесуваат на слушање говорни вежби од изворни говорници, слушање дијалози или поединечни искази, слушање искази со обележување на интонацијата и акцентот, подвлекување на акцентирани слогови, слушање говор и вежби со повеќечлен избор, подвлекување зборови во реченици, одговарање на прашања, откривање клучни зборови, точни/неточни одговори, слушање текст и поврзување зборови со слики, толкување на "говор на телото" и други невербални сигнали.

Целокупниот склоп на логички поставените активности во рамките на секоја јазична компонента поединечно им овозможува на учениците да земат активно

учество во нив, со можности за избор на различни начини за решавање на одредени задачи или проблеми. Во услови кога учениците ги изведуваат активностите во целост, се создаваат ситуации во кои учениците самостојно се ангажираат и сами поставуваат прашања и ги решаваат постоечките проблеми.

Во рамките на секоја активност учениците ги осознаваат организацијата на вежбите и начинот на нивно совладување, во кој процес на осознавање, наставникот игра значајна улога за да им ја демонстрира задачата, да ја појасни вербално и најпосле да се изведе задачата во целост. Во совладувањето на задачата голема улога игра брзината, точноста и рационалното размислување на учениците. За одредени видови на активности и вежби со кои учениците се претходно запознаени и увежбани, со упатства дадени од наставникот, многу често се создаваат спознајни ситуации во кои учениците се подготвени сами да ги решаваат поставените задачи и проблеми, сами поставуваат прашања, сами пронаоѓаат начини да ја решат задачата. Во тој процес на совладувањето на задачата, учениците се организирани во парови и групи, но може и секој индивидуално да и пристапи на задачата, што воопшто не им претставува тешкотија, напротив им причинува задоволство самостојно да успеат во решавање на зададените проблем и задачи.

Како што и претходно беше наведено, во рамките на секоја јазична компонента, во секоја наставна тема, се обработуваат активности, задачи и вежби од граматички аспект, во кои ги препознава и разликува јазичните елементи на англискиот јазик, активности за проширување на фондот на зборови во рамките на вежбите за вокабулар, активности со комуникативни модели за дадена ситуација, говорни вежби, во кои учениците активно се вклучуваат, вежби со слушање на искази и текстови, вежби за читање реченици или цели текстови, активности во кои учениците се инволвирани за продуцирање на пишани текстови.

Како најчест вид на активности и вежби во кои учениците се ангажираат самостојно во извршување на задачите се говорните вежби во кои учениците се најчесто расположени да земат активно учество во нив, угра на улоги, дијалози, симулации, но не помалку се застапени и вежбите во кои учениците се соочуваат со проблемски начин на решавање на задачите, како што се граматичките вежби, јазично аспектираните вежби и пишаните текстови и состави по даден план или

модел. Учениците се консултираат со наставникот кој дава првични упатства за начинот на совладување на задачата, но главниот фактор во изнаоѓање начин за решавање на проблемите, како и патот до решението се самите ученици кои, чувствуваат големо задоволство и исполнетост од фактот дека придонесот е лично нивен.

Учебниците по англиски јазик се структурирани со најразлични типови на вежби, задачи и активности кои овозможуваат увежбување и оспособување на учениците да ги интегрираат сите јазични компоненти взаемно во вид на знаење, кое придонесува во стекнување на вештини и навики, кои практично ќе ги применат во секојдневниот живот.

Учебниците по англиски јазик нудат содржини кои се адаптирани на нивото на познавање и владеење на англискиот јазик во устен и писмен контекст. Истовремено текстовите, задачите и активностите во секоја наставна тема се усогласени на возраста, различните потреби и интереси на учениците. Наставните содржини опфаќаат теми од различни области, кои претставуваат предизвик за секој ученик индивидуално, со тоа што сите го наоѓаат својот фокус и интерес во секоја од дадените содржини, било да станува збор за текст или за вежби, што во голема мера го олеснува процесот на совладување на наставното градиво. Учениците изучуваат содржини, во кои се запознаваат со личности од областа на филмот, музиката, уметноста, историјата, литературата, кои претставуваат модел на поистоветување, настани и случувања од секојдневниот живот, содржини кои обработуваат проблеми кај тинејџерите, историски записи, модни совети, спортски настани, познати брендови, славни готвачи и нивните специјалитети, запознавање со различни народи и култури, човековите права и многу други. Вака конципиран, учебникот по англиски јазик, може да ги задоволи потребите на учениците и нивните различни интереси. Улогата на наставникот е да ги поттикне учениците во натамошниот процес на изучување на англиски јазик и да овозможи да го задржат вниманието на соодветно ниво.

Наставните содржини кои се застапени во учебниците по англиски јазик нудат различни активности, задачи и вежби кои учениците ги обработуваат на начин на кој што се упатуваат на почетокот на секоја задача. Инструкциите се јасни и прецизни како да се изврши задачата, во граматичките вежби да се примени соодветно време, збор или фраза, во вежбите со пополнување испуштени букви,

зборови или фрази, довршување реченици, трансформирање реченици, да се прочита текстот и да се одговори на прашањата, да се најдат синоними и антоними, поврзување слики со зборови или текст, крстозборки, квизови, поврзување делови од писмена кореспонденција, пишување писма, резервации, рекламации, куси насочени состави и многу други активности кои имаат за цел да се увежбува писменото и усното изразување на англиски јазик, збогатување и проширување на знаењето. Дидактичкиот концепт на учебниците по англиски јазик во средно стручно образование, им нуди на учениците различни активности со избор на различни начини за нивно решавање, но содржините се делумно изложени на проблемски начин, на повисоко ниво за логичко, содржајно и продуктивно учење. Постојат активности, кои што претходно беа наведени, во кои задачите беа поставени со цел да се решат на соодветен, а некаде и на проблемски начин преку кои учениците се оспособуваат за рецептивна и продуктивна употреба на англискиот јазик во устен и писмен контекст. Сепак не може да се каже дека една третина од содржините со сите задачи, активности и вежби е целосно изложена на проблемски начин.

Со оглед на тоа дека наставата по англиски јазик се изведува на англиски јазик, со помош на учебниците по англиски јазик, кој е втор јазик на учениците, несомнено е дека учениците се соочуваат со поими кои не можат да ги разберат. Како примарен проблем на учениците, кои не ги разбираат поимите е јазичната бариера, бидејќи тие не ги разбираат зборовите од јазичен аспект, т.е. потребен им е превод за да би го разбрале поимот. Во текот на наставниот процес, задачата на наставникот е да ги преведе и објасни непознатите зборови или фрази, а за таа цел учениците можат да се служат со двојазични речници, еднојазичен општ речник, еднојазичен стручен речник, речник со синоними и енциклопедии. Во ерата на информатичката технологија учениците треба да се оспособат да користат и он лине речници кои секако би ги имале во секое време. Доколку учениците не ги разбираат поимите и покрај дадениот превод, наставникот доследно ќе им даде дополнително објаснување, така што при усвојување на нови знаења и обработка на нови содржини, учениците нема да имаат непознати поими од претходните содржини, што овозможува непречен тек на наставата по англиски јазик, со континуитет во обработка на нови содржини и повторување на веќе усвоените.

Како дел од наставните содржини кои го сочинуваат учебникот по англиски јазик се текстовите, задачите, вежбите и активностите во кои учениците со континуирано вежбање се насочуваат во техниката на совладување на некоја задача или активност. Со запознавање на техниката за извршување и совладување на некоја задача и со повторување на иста или слична задача или активност, учениците се веќе оспособени сами да можат да ја осмислат и решат задачата или проблемот. Во тој процес, јасните и конкретните упатства пред обработка на секоја задача, како и поставениот модел за нејзино решавање, овозможуваат учениците сами да изработат план за сопствена активност, да го осмислат реализирањето на задачата и секако успешно да ја реализираат. Меѓу многубројните активности и задачи, се издвојуваат задачите кои ја поттикнуваат мисловната активност на учениците, во кои се огледува креативноста и инвентивноста на учениците, како и нивната желба самостојно да се ангажираат во реализација на одредени наставни содржини. Најчест вид на активности во кои учениците земаат активно учество и се ангажираат се активности од типот на игра на улоги, дијалози, симулации, пишување и читање свои лични текстови, изработување на проекти, проектни задачи, а не помалку се вклучуваат и во воннаставни активности.

Во текот на наставниот процес, во кој се изучува англискиот јазик како странски јазик, во средно стручно училиште, учениците ги развиваат своите индивидуални способности за рецептивна и продуктивна употреба на англискиот јазик во устен и писмен контекст, се оспособуваат да комуницираат на англиски јазик во секојдневниот, академскиот и професионалниот контекст. За таа цел, во текот на наставата по англиски јазик, како и во слободното време учениците се упатуваат како да учат, од содржините од учебникот, како и од други извори на знаење, што трајно води кон стекнување на знаења, вештини и навики кои учениците ќе можат практично да ги применат во секојдневниот живот. Содржините кои се изучуваат од учебниците по англиски јазик со посредство на наставникот, преку континуирано повторување и вежбање, треба да обезбедат трајност во знаењата на учениците. Покрај училишната работа, учениците се упатуваат во континуирано извршување на домашни работи, што претставува планирано вежбање и увежбување на обработените содржини.

Одредени наставни содржини во учебниците по англиски јазик, како што се граматички асоцираните содржини, содржини фокусирани кон збогатување на вокабуларот, ги упатуваат учениците како да учат во слободното време и секако она што го научиле да знаат каде и кога да го применат.

Како петта и последна категорија која се примени при анализа на учебниците по англиски јазик во средно стручно образование, е категоријата која се однесува на размислувањето и емоционалното доживување на содржините од учебниците по англиски јазик.

При детално анализирање на учебниците по англиски јазик во сите четири наставни години, се дојде до сознание дека сите учебници изобилуваат со многубројни текстови, задачи, прашања, вежби, активности и илустрации кои обработуваат содржини од најразлични области со широк спектар на теми. Како што и претходно беше наведено дека учебниците по англиски јазик се адаптирани и усогласени на возраста на учениците и нивните интереси и потреби, јасен е фактот дека учебниците нудат низа содржини и информации, кои првенствено ги задоволуваат потребите на младите луѓе. Содржините од областа на филмот, музиката, уметноста, културно-историските настани се презентирани најчесто во вид на текстови со можност за дискусија, поставување прашања и давање одговори, искажување на сопствено мислење, илустрации, песни во кои треба да се пополнат одредени делови и да се испеат, извадоци од познати дела на писатели, дополнување на биографски податоци за уметници, писатели, глумци, пеачи, историски личности, потоа говорни вежби, граматички вежби, физички опис на луѓето, како и проектни задачи и истражувања кои учениците сами ги реализираат. Наставните содржини кои обработуваат теми од областа на филмот, музиката, уметноста, културно-историски настани, се содржини за славни писатели, уметници, глумци, режисери, пеачи, познати музички групи, успешни филмови и серии, историски личности кои учениците ги познаваат и сакаат да се запознаат одблиску. Од тие причини, учениците со голем интерес и внимание ги следат и ги обработуваат ваквите содржини, бидејќи пред се претставува предизвик и задоволство за нив. Учениците истовремено се поистоветуваат себеси со одредени личности, тежнеејќи да го достигнат успехот на славните личности. Учениците творат, пишуваат поезија и проза, формираат

музички групи и пеат, земаат учество во театарски претстави, талентираните уметници ги изложуваат своите дела.

Содржините за одговорноста, доброто дело и вредностите на животот ги поттикнува учениците да ги обработуваат таквите содржини поаналитички со цел да размислуваат првенствено за своите постапки, одговорности и вредности и во споредба со другите да го издвојат најдоброто решение. Наставните содржини кои ги обработуваат ваквите теми даваат конкретни примери на луѓе и секојдневни случувања, преку отворени дискусии, текстови, како на пример, доброто дело кое треба веднаш да се препознае и почитува, човековата одговорност и неодговорност во конкретни ситуации и вредностите на животот кон кои секој треба да се стреми. Предностите во изучувањето на ваквите теми во учебниците по англиски јазик се состои во осознавање на вистинските вредности на човекот, исконската разлика помеѓу доброто и лошото, кои учениците треба да ги препознаат, да направат споредба и разлика и да ги практикуваат во својот живот, како вредности кои се ценети и почитувани.

Содржините кои обработуваат теми за човековите права и граѓанските вредности се текстови во кои се прикажани реални ситуации од секојдневниот живот, со дадена можност за дискусија и учениците да ги искажат своите лични гледишта и размислувања. Учениците често земаат активно учество во ваквите дискусии, со свои коментари, критики и согласувања, се поистоветуваат со одредени ситуации и проблеми кои ги засегаат младите луѓе и општо сите граѓани и јасно и конкретно знаат да го прифатат она што е вредно, а да го отфрлат ирационализмот во сите сфери на животот. Текстовите во кои се афирмираат човековите права и вредности, ја поткрепуваат самодовербата кај младите луѓе и ја зацврстуваат желбата да се биде совесен граѓанин на демократско општество. Основните човекови права и граѓански вредности кои подеднакво се однесуваат на сите категории на граѓани, без разлика на нивната национална припадност, религија, јазик, пол и боја. Правото на секој поединец и секој граѓанин на едно демократско општество подразбира почитување на основните човекови права и вредности.

Во тој контекст, животот во мултикултурните средини, подразбира меѓуетничка и меѓукултурна толеранција, како и почитување на различните култури, во однос на нивните обичаи, традиција, правила и закони и во споредба со сопствената

култура. Во учебниците по англиски јазик за средно стручно образование застапени се темите кои им овозможуваат на учениците да се запознаат со различни народи, нации, нивната култура, традиција, обичаи и правила. Преку конкретни примери во наставните содржини, учениците се запознаваат и воедно стекнуваат знаење за одредени правила при поздравување, облекување, јадење, приготвување храна, танцување, пеење, во различни земји и кај различни нации. Кои се сличностите, а какви се разликите меѓу нив, претставува предизвик за учениците да ги научат сличните и различните аспекти во живеењето и културата во мултикултурните средини, воопшто.

Осознавајќи ги правилата и обичаите кај различните луѓе ширум светот, учениците имаат можност да се запознаат со културните карактеристики на други земји и народи, што ќе го потпомогне создавањето на меѓукултурна размена и толеранција, градење позитивен став кон придонесот на сопствената и другите култури за подобро меѓусебно разбирање и соработка, како и почитување на различноста меѓу нив.

Во учебниците по англиски јазик, содржините кои обработуваат теми од областа на дискриминација по различни основи застапени се текстови, преку кои учениците се запознаваат со суштината на расната, половата и верската дискриминација. Одредени текстови, пропратени со илустрации, ја отсликуваат реалната ситуација во која се согледува колку луѓето се борат со овој феномен, кој носи различни ставови и гледишта, како и предрасуди во однос на половата, расната и верската дискриминација.

Учениците ги анализираат текстовите, давајќи сопствена интерпретација, толкувајќи ги термините и поимите и истакнувајќи ги своите лични ставови и размислувања, кои не секогаш се совпаѓаат меѓусебе, што предизвикува отворена дискусија на конкретната тема и нејзино финално резимирање. Како најчест пример на задачи, вежби и активности се оние во кои се дискутира отворено и се расправа на проблематиката, а може да е презентирано и во форма на пишан текст, кога учениците ги позиционираат позитивните и негативните страни на некоја појава, т.е. предностите и недостатоците како неизбежни две страни во кои се согласуваат или се разидуваат со своите мислења.

Учебниците по англиски јазик избобилуваат со содржини кои обработуваат теми од областа на учењето, книгата, научни содржини и литература. Во учебниците

од прва до четврта година средно стручно образование може да се забележат најразновидни типови на текстови, прашања, задачи, вежби, активности и илустрации кои во себе ја носат идејата за едуцирање на учениците со значењето и улогата на книгата и воопшто секој вид на литература и секако нивниот огромен придонес во нивното образование и учење. Учениците се запознаваат со литература во форма на поезија и проза, со авторите на тие дела, имаат можност да дадат свои коментари за омилено прочитано дело и се што тоа дело содржи, да раскажат конкретни впечатливи моменти, да добијат информации за книга која сакаат да ја прочитаат, поаѓајќи од основни податоци за авторот, каде се одвива дејството, кои се главните ликови и секако препорака за идните читатели.

Обработката на ваквите содржини им овозможува на учениците да ги научат техниките и успешно да ги владеат при обработка на книги или делови од книга, да искажат критика на даденото дело, било да е во устен или во пишан контекст и секако да дадат сопствен печат, односно лично да изнесат заклучок од прочитаната литература.

Во рамките на учебниците по англиски јазик учениците се запознаваат со интересни научни содржини, а некои воедно претставуваат и неоткриени светови за самите ученици, кои ги осознаваат првенствено од областа на информатичката технологија, интернет, медицинската наука, историско-културни научни содржини, природно-научни содржини, кои нудат факти, вистини и теории и им овозможуваат на учениците да се стекнат со знаења, кои можат да ги применат во секојдневниот живот, а подоцна и во професионалниот живот.

Земајќи го во предвид фактот дека во учебниците по англиски јазик се застапени содржини, прашања, задачи, активности, вежби и илустрации во кои се обработуваат теми од областа на филмот, музиката, уметноста, културно-историски настани, одговорноста, доброто дело, човековите права и граѓанските вредности, животот во мултикултурните средини и почитување на различните култури, дискриминацијата по различни основи и финално содржини во кои се потврдува значењето и улогата на учењето, книгата, научните содржини и секаков вид на литература. Целокупноста на сите овие теми и многу други, вкомпонирани во учебниците по англиски јазик претставуваат предизвик за

учениците, поради фактот што тие во најголем број се позитивно прифатени од страна на учениците.

Содржините кои се обработуваат и изучуваат, кои пред се се дидактички конципирани и со задоволително застапени позитивни примери предизвикуваат позитивен ефект кај учениците кои со голем интерес и внимание ги следат и одделни личности будат интерес за поистоветување и идентификување. Познати и славни личности од областа на филмот, музиката, уметноста, литературата, маркантни историски фигури, познати иноватори од областа на медицината, науката, технологијата, личности од секојдневието, невообичаени случувања со имажинарни ликови се само еден дел од позитивно аспектирани личности со кои учениците се сретнуваат преку содржините од учебниците по англиски јазик.

Интересот на учениците за постигнувањата на сите личности кои ги изучуваат произлегува од начинот на тоа како тие личности и нивните стории се презентирани во учебниците по англиски јазик, што им ги доближува и отсликува одблиску нивните животи, со кои тие се идентификуваат и поистоветуваат.

Заклучоци, согледувања и предлози

Заклучно со последната категорија за вреднување на дидактичко методските компоненти на учебниците по англиски јазик, преку која се изврши анализа на учебниците по англиски јазик во средно стручно образование, беа опфатени вкупно пет категории од кои, првенствено компатибилноста на учебниците со наставната програма, потоа избор и дидактичко обликување на содржините, применливоста, самостојност во учењето и поучувањето на учениците и финално, се анализираше учебникот во функција на развивање критичко мислење и емоционално доживување. Деталната анализа на учебниците преку наведените пет категории, изгради комплетна слика и се потврди колку учебниците по англиски јазик се компатибилни со наставната програма, како содржините кои се обработуваат во учебниците по англиски јазик се дидактички конципирани, што е прифатливо, а што може и да се изостави во рамките на содржините како непотребни елементи и да се заменат со нови. Наставните програми по англиски јазик, кои ги структурираат наставните содржини во

учебниците по англиски јазик, ги утврдуваат целите и задачите на наставата по англиски јазик. Во тие рамки спаѓаат темите кои се обработуваат и се опфатени со учебникот и се конципирани со една главна тема и одредени под теми кои произлегуваат од главната, а кои не се во неопходен редослед со пропишаните наставни програми. Можат да се споменат и одделните содржини кои не побудуваат интерес кај учениците, како застарени текстови, повторување на исти граматички содржини и кои можат да се изостават или пак да се воведат содржини кои кореспондираат со потребите, возраста и интересите на учениците. Од друга страна се осозна, колку дидактичкото обликување и изборот на содржините во учебникот по англиски јазик придонесува во еднаков развој на воспитните и образовните цели, ги поттикнува учениците на поголеми мисловни активности преку применетите методи за обработка на содржините. Наставата по англиски јазик која се реализира со помош на учебникот по англиски јазик, како и дополнителни текстови и илустрации овозможуваат и упатуваат на користење на групна и работа во парови, преку самите содржини кои се сообразени со современи дидактичко-методски достигнувања. Како најчест облик на наставна работа во наставата по англиски јазик е тандемската работа, т.е. работата во парови каде учениците соработуваат, взаемно си помагаат, разменуваат ставови и мислења. Активностите, задачите и вежбите, кои се формулирани за работа во групи и парови ги стимулираат учениците, взаемно да ги прошируваат и продлабочуваат стекнатите знаења, да соработуваат на релација ученик-ученик и да се корегираат меѓусебно. Содржините и темите се изложени прегледно и разбирливо, што претставува голем придонес во правилната примена на знаењата, во изградување и развој на интелектуални способности и формирање на лични гледишта.

На учениците им се понудени повеќе активности за избор на различни начини за решавање на одредени задачи и проблеми, со што се поставени пред одредени предизвици и преку понудените активности, задачи и вежби од учебниците по англиски јазик им се овозможува самостојност во учењето и поучувањето. Наставните содржини во учебниците по англиски јазик конципирани на начин во кој преку процесот на решавање на одредени задачи и вежби, ги поттикнуваат учениците на поголема самостојност при усно и писмено изразување, самостојна работа на проекти, со што учениците стекнуваат поголема самостојност и

самодоверба. Учебниците по англиски јазик со наставните содржини кои се дидактички осмислени и со интегрираните јазични компоненти им овозможуваат на учениците да дојдат до нови сознанија од различни научни области. Во овие рамки се подразбира и неопходноста од развојни промени кои учебниците по англиски јазик ги претрпуваат во насока на усовршување на содржините генерално детерминирани од современите дидактичко-методски достигнувања. Конзистентноста и сложеноста на наставните содржини претставува предизвик за учениците во осознавање на нови поими, термини и сознанија кои ги оспособуваат учениците за активни учесници и примена на стекнатото знаење во секојдневната практика.

Учебниците по англиски јазик се во функција на развивање критичко мислење и емоционално доживување, бидејќи нудат и обработуваат содржини од најразлични области со широк спектар на теми. Содржините застапени од областа на филмот, музиката и уметноста се теми кои се првенствено од интерес на учениците, нивната возраст и нивните потреби и со значително внимание ги следат и обработуваат. Предноста во изучувањето на темите и содржините кои ги промовираат одговорноста, доброто дело, човековите права и вредности, се состои во осознавање на вистинските вредности во животот на човекот, нетрпеливоста меѓу доброто и лошото, што е вредно да се почитува и практикува. Сензибилитетот кој се создава при воочување на културолошките разлики и сличности придонесува во развој на мултикултурализмот, кој подразбира развивање на меѓуетничка и меѓукултурна толеранција кон другиот и различниот. Книгата, научните содржини, литературата, како дел од наставните содржини во рамките на учебниците по англиски јазик, дополнително претставува придонес во нивното образование и учење и ги мотивира за изучување на понудените содржини, запознавање со одредени личности преку нивните дела и секако поистоветување со нивните успеси и достигнувања во светот. Во комплементарното изучување на англискиот јазик сите теми и содржини претставуваат голем предизвик за учениците во осознавање на нови поими, закони и теории, што првенствено претставува процес на осознавање и процес на интелектуално и емоционално изградување на личноста.

ПРИЛОЗИ : Инструменти на истражувањето

Протокол за структурирано интервју на наставниците

Почитувани колеги,

Во рамките на овој истражувачки проект, во кој главен акцент е ставен на учебниците по англиски јазик во средното стручно образование, ова интервју има за цел да ги истакне и прикаже Вашите лични ставови и мислења во однос на конкретните учебници по англиски јазик.

Вашите искрени гледишта ќе придонесат во голема мера да се утврдат или отфрлат одредени теории и практики, кои ги нудат учебниците по англиски јазик, со единствена цел да се подобри квалитетот на учебниците како и наставата по англиски јазик.

Од тие причини, Ве молам на приложените прашања да одговорите искрено, јасно и конкретно, за што вашата анонимност е однапред загарантирана.

Ви благодарам на соработката

1. Постои компатибилност помеѓу наставните програми и учебниците

2. Во учебникот се опфатени сите теми од наставната програма?

3. Кои содржини од учебникот можат да се изостават?

4. Се фаворизираат само образовните цели?

5. Застапени се современи дидактички и методски достигнувања во наставата и учењето?

6. Има доволно задачи и вежби за активна примена на знаењата?

7. Една третина од содржините е обликувана за користење на самоучење и самостојни истражувачки активности?

8. Дадени се можности за развој на висок степен на самостојност во учењето на учениците?

9. Застапени се содржини во врска со филмот, музиката, уметноста?

10. Застапени се етички содржини?

Прашалник за испитување на ставовите на учениците за учебникот по англиски јазик

Почитувани ученици,

Приложениот прашалник за испитување на Вашите ставови за учебникот по англиски јазик по кој ја следите наставата по англиски јазик е пред се анонимен. Прашалникот има за цел да ги осознае Вашите лични размислувања, предлози и сугестии во однос на учебникот по англиски јазик.

Од тие причини би сакала да Ве замолам, на приложените прашања да одговорите искрено со заокружување на според Вас најточниот одговор и секако да дадете свое лично гледиште и објаснение во наративна форма.

Ви благодарам на соработката

1. Темите опфатени во учебникот по англиски јазик според твое мислење се:

- ❖ многу интересни
- ❖ интересни
- ❖ не побудуваат голем интерес
- ❖ не знам

2. Кои теми би сакал да бидат застапени во учебникот?

3. Кои теми би сакал да се изостават и зошто?

4. Дали задачите, вежбите и активностите во учебникот ти помагаат во учењето?

- ❖ Да
- ❖ Не
- ❖ Не знам

5. Според твое мислење учебникот дава можности за самостојно учење?

- ❖ Да
- ❖ Не
- ❖ Не знам

6. Наведи кои активности од учебникот најмногу ти помагаат во учењето:

7. Наведи кои содржини во учебникот според твое мислење најмногу побудуваат емоционално доживување кај тебе:

8. Дали учебникот ти дава можност да ги запознаеш различните култури и обичаите кај другите народи?

9. Колку содржините од учебникот ти помагаат во надминување на стереотипите и предрасудите?

10. Направи споредба на квалитетот на учебникот по англиски јазик со некој друг учебник од којшто учиш?

Евиденциона листа за анализа на наставните програми по англиски јазик во средното стручно образование

Евиденциона листа за анализа на наставната програма по англиски јазик во средно стручно образование			
Категории	Има	Делумно има	Нема
Одделните јазични компоненти се застапени во наставните теми			
Програмата дава можност за дидактичко обликување на наставната содржина			
Програмските цели и задачи се остварливи преку реализација на одделните содржини			
Програмските цели може да се остварат со помал број на наставни теми во однос на застапените			

Наставните програми нудат еднаква можност за реализација на воспитно-образовните цели			
Наставните програми нудат еднаква можност за реализација на функционалните(применливи) цели			
Содржините на наставната програма поттикнуваат критичко мислење кај учениците			
Наставните цели и содржини се соодветни на развојните категории на учениците			
Наставната програма упатува на користење на современи наставни стратегии во учењето и поучувањето			
Наставните програми овозможуваат различни пристапи во следењето, вреднувањето и оценувањето на стекнатите знаења и развиените вештини на учениците во секоја наставна тема			

Евиденциона листа за испитување на дидактичко методските компоненти на учебниците по англиски јазик

Компатибилност со наставната програма

1. Задржан е истиот редослед на темите како во наставната програма

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

2. Сите теми од наставната програма се опфатени во учебникот

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

3. Преку насловите на темите се извлечени битни идеи, поими, законитости

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

4. Некои содржини во учебникот или одделните нивни делови може да се изостават

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

Избор и дидактичко обликување на содржините

1. Се посветува еднакво внимание на воспитните и образовните цели

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

2. Методите и обработка на содржините помага да се поттикнува поголема мисловна активност

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

3. Содржините на разбирлив начин ги објаснуваат причините за појавите, процесите и односите кои постојат помеѓу нив

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

4. Содржините создаваат нови претпоставки за учење

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

5. Содржините се сообразени со современите дидактичко-методски достигнувања во наставата и учењето

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

6. Една третина од содржините упатуваат на користење на групна и тандемска работа

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

7. Содржините, дополнителните текстови и илустрациите имаат доволна сложеност и систематичност за да го поттикнат мислењето и расудувањето

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

Применливост

1. Содржините се изложени прегледно и разбирливо

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

2. Има задачи, вежби и активности за примена на знаењето во слични или нови задачи или проблеми

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

3. Една третина од дидактичката апаратура упатува на примена на научни знаења од секоја нова содржина

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

4. Една третина од содржините се обликувани за усвојување нови знаења со методот на самоучење и самостојни истражувачки активности

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

5. Содржините и методите на нивната обработка помагаат за изградување и развој на интелектуалните способности и формирање на лични гледишта

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

6. Постојат дополнителни активности во работни листови

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

7. Содржините обработуваат прашања за заштита на животната средина и улогата на човекот за зачување на природата

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

Самостојност во учењето и поучувањето на учениците

1. Понудени се повеќе активности за избор на различни начини за решавање на одредени задачи или проблеми

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

2. Се создаваат спознајни ситуации во кои учениците сами поставуваат прашања и ги решаваат проблемите

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

3. Постојат задачи со кои можат да се задоволат различните интереси на учениците

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

4. Една третина од содржините е изложена на проблемски начин, на повисоко ниво за логичко, содржајно и продуктивно учење

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

5. Има поими кои учениците не можат да ги разберат

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

6. Има задачи преку кои учениците се оспособуваат за изработка на план за сопствена активност и како истиот да го реализираат

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

7. Учениците се упатуваат како да учат во слободното време и како наученото да го применуваат во животот

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

Размислување и емоционално доживување

1. Застапени се содржини, прашања, задачи, вежби, илустрации и слично во врска со:

- филмот, музиката, уметноста, културно-историски настани

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

- одговорноста, доброто дело, вредноста

☐ да ☐ нецелосно ☐ не

- човековите права и граѓанските вредности
☐ да ☐ нецелосно ☐ не
- животот во мултикултурните средини и почитување на
 различните култури
☐ да ☐ нецелосно ☐ не
- дискриминацијата по различни основи
☐ да ☐ нецелосно ☐ не
- учењето, книгата, научните содржини, литературата
☐ да ☐ нецелосно ☐ не

2. Има интерес за постигнувања на одделни личности или за нивните дела
 кои побудуваат интерес за поистоветување

- 50% неприфатливо
☐ да ☐ нецелосно ☐ не
- 65% незадоволително застапени позитивни примери
☐ да ☐ нецелосно ☐ не
- 75% прифатливо застапени
☐ да ☐ нецелосно ☐ не

Литература

1. Адамческа, С., Активна настава, Легис, Скопје, 1996
2. Ангеловски, К., Местото и карактерот на учебникот во современи услови, Просветно дело, Скопје, 1990
3. Bognar, L. Matijevic, M.: Didaktika, Skolska knjiga, Zagreb, 1993
4. Bognar, L. Matijevic, M.: Didaktika, Skolska knjiga, Zagreb, 2002
5. Вилотијевиќ, М., Дидактика 1, Завод за учебнике и наставна средства, Београд, 1990
6. Вилотијевиќ, М., Дидактика 3, Завод за учебнике и наставна средства, Београд, 1990
7. Vucenov, N.: Tendencije i pravci promena udzbenika kao savremenog sredstva pedagogoske komunikacije, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1982
8. Genesee, Fred, John A. upshur, Classroom based evaluation in second language education, Cambridge University Press, 1996
9. Grima, A.C., Candelier, A. Fitzpatrick, R. Halink, F. Hayworth and L. Mauresan, Challenges and Opportunities in Language Education. The Contributions of the European Centre for Modern Languages 2000-2003, Council of Europe Publishing, 2003
10. Дамјановски, А., Функцијата и физиономијата на учебникот во современата настава, Савремени учебник, Београд, 1970
11. Закон за средно образование, "Сл. весник на РМ" бр.52, јули 2002
12. Зујев, Д., Школски учебник, Завод за учебнике и наставна средства, Београд, 1988

13. Камчева-Лакинска, Б., Учебникот во функција на оспособување на учениците за самостојна работа, Местото и карактерот на учебникот во современи услови, Просветно дело, Скопје, 1990
14. Камчева-Лакинска, Б., Самостојната работа на ученикот во наставата, Даскал Камче, Кавадарци, 1996
15. Komensky, J., A., Velika didaktika, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1967
16. Комисија на европските заедници, Конкретни идни цели на едукативниот систем, извештај Комисијата, Брисел, 2011
17. Концепција за изработка на учебник со методологија за вреднување на учебник, Биро за развој на образованието, Скопје, 2010
18. Концепција за учебник за основно и средно образование, Министерство за образование и физичка култура, Педагошки завод на Македонија, Скопје, 1998
19. Маказлиева, Е., Прашањата, задачите и вежбите како дидактички компоненти во учебниците за одделенска настава, Просветно дело, Скопје, 1995
20. Malic, J.: Suvremeni udzbenik, Skolska knjiga, 1988
21. Методологија за вреднување на учебниците за основно и за средно образование, Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието, Скопје, 2005
22. Milosevic, : Osnovno metodoloski principi pracenja i evaluacije nastavnih programa, Zbornik 4: Psihologija u nastavi, Savez drustva psihologa S.R.Srbije, Beograd, 1988
23. Наставна програма по англиски јазик за сите образовни профили во струките или групите струки во четиригодишното стручно образование, Министерство за образование и наука на Република Македонија, Скопје, 2008
24. Национална програма за развој на образованието во Република Македонија(2006), Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија
25. Nickovic, R.: Sistem i postupci vrednovanja udzbenika, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1972
26. Nickovic, R., Teorijsko-metodoloski aspekti stvaranja, procenivanja i usavrsavanja udzbenika, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1972
27. Nickovic, R., Prokic, B., Opsti teorijsko- metodoloski pristup izradi koncepcije savremenog udzbenika, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1980

28. Петровски, Б., Структура на учебникот, Просветно дело, Скопје, 1994
29. Петровски, Б., Содржината, структурата и физиономијата на учебникот не е само педагошко прашање, Местото и карактерот на учебникот во современи услови, Просветно дело, Скопје, 1990
30. Poljak, V.: Didakticko oblikovanje udzbenika i prirucnika, Skoljska knjiga, Zagreb, 1980
31. Prodanovic, T., Vrednovanje pedagogsko-teorijske i metodicko-prakticne vrednosti koncepcije udzbenika za osnovnu skolu, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1980
32. Prokic, B., Udzbenici i nastavna sredstva u teoriji i praksi, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1989
33. Radovanovic, R.: Savremeni udzbenici i samoobrazovanje učenika pomocu udzbenika, Udzbenik kao predmet naucnih istrazivanja, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1996
34. Richards, J.C.: Curriculum Development in Language Teaching, Cambridge University Press, 2001
35. Spasenovic, V.: Uloga sadrzaja u procesu usvajanja znanja, Zbornik instituta za pedagogoska istrazivanja, br.28, Beograd, 1996
36. Stevanovic, M.: Kreativna primena udzbenika u nastavi, Pula, 1996
37. Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment, Council of Europe, Cambridge University Press, 2001
38. <http://www.proverbs.com>
39. [http://en.Wikipedia.org/wiki/Benjamin Bloom](http://en.Wikipedia.org/wiki/Benjamin_Bloom)
40. [http://en.Wikipedia.org/wiki/Common European Framework of Reference for Languages](http://en.Wikipedia.org/wiki/Common_European_Framework_of_Reference_for_Languages)
41. <http://en.wikipedia.org/wiki/Commenius>
42. [http://en.wikipedia.org/wiki/History of textbooks](http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_textbooks)
43. [http://en.wikipedia.org/wiki/Foundations of Education and Instructional Assessment](http://en.wikipedia.org/wiki/Foundations_of_Education_and_Instructional_Assessment)
44. [http://www.assessment in ELT textbooks](http://www.assessment_in_ELT_textbooks)
45. [http://www.methodology in language teaching](http://www.methodology_in_language_teaching)
46. [http://www.vrednuvanje na ucebници](http://www.vrednuvanje_na_ucebnici)